

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ OLARAK TASAVVUFİ EĞİTİM
(MENZİL ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç.Dr.Yusuf BATAR

Hazırlayan
Abdulkerim GÜL

MALATYA-2020

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ OLARAK
TASAVVUFİ EĞİTİM (MENZİL ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKERİM GÜL

Danışman
Doç.Dr.Yusuf BATAR

MALATYA-2020

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Yaygın Din Eğitimi Faaliyeti Olarak Tasavvufi Eğitim (Menzil Örneği)" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Abdulkerim GÜL

ÖNSÖZ

İlk insandan beri mevcudiyeti hep devam etmiş olan din ve onun sonraki nesillere aktarımı olan din eğitimi tüm insanlık için her zaman önemini korumuştur. İnsanın yapısında çok üstün özellikler mevcut olup bunu ortaya çıkarmanın yolu eğitimidir. Eğitimin bir parçası olan din eğitimi özellikle örgün ve yaygın şeklinde insanı bir bütün olarak geliştirip, mevcudiyetindeki potansiyeli ortaya çıkarmayı hedeflediği, Rabbimizin insanın yapısına koyduğu inanma duygusunun eğitimi ve geliştirilmesini sağladığı şeklinde açıklanabilir.

Bu çalışmada, yaygın din eğitiminin bir şekli olan tasavvufi eğitimi uygulaması ele alınmıştır. Kamuoyunda Menzil Nakşibendiliği olarak bilinen ve merkezi Adıyaman İlinin Menzil köyünde yer alan söz konusu oluşumun halka yönelik eğitsel faaliyetleri Din Eğitimi Bilimi'nin verileri ışığında analiz edilmiştir. Menzil'de yer alan ve külliye şeklinde inşa edilmiş olan merkezdeki medrese eğitimi faaliyetleri, bu yapıya bağlanan insanların düzenli bir şekilde yerine getirdiği adaplar, bu yapıya bağlı medya araçlarında gerçekleştirilen faaliyetler vb. konular yaygın din eğitimi uygulaması olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışma yapılırken ilgili kaynaklardan, dergilerden, makalelerden, benzer çalışmalardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili yazılı ve görsel kaynakların yanısıra gözlem yapılarak yürütülen faaliyetler hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Özellikle tezin başlangıç aşamasından, bitimine dek bana yardımcı olan ve gerekli destek ve yardımlarda bulunan danışmanım Sayın Doç. Dr. Yusuf BATAR'a ve diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu süreçte sabırla bana destek olan değerli eşim Sibel Hanıma sonsuz teşekkürler. Alan araştırmasında yapılan gözlem ve görüşmeler için bana zamanlarını ayıran değerli arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Din eğitimi insanın her zaman ihtiyaç duyduğu bir insani gelişim faaliyetidir. Bakıldığında din eğitiminin Rabbimiz'den bize emredilen bir faaliyet olduğunu görmekteyiz, Rabbimiz, Peygamberlerle ve O'nlara gönderdiği vahiyyle aslında bu eğitimi başlatmıştır. Fıtrat olarak insanda mevcut inanma duygusunun eğitimi ve gelişimi sayılan din eğitimi, İslam dini açısından başlangıçta yaygın din eğitimi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Dini bir anlayış ve yaşama biçimi sayılan tasavvufi faaliyetler, din eğitiminin gerçekleştirildiği yaygın din eğitimi boyutu olarak bilinmektedir. Hz. Peygamber dönemine dayandırılan dini anlayış ve yaşama biçimi olarak tasavvufi faaliyetler, günümüzde de din eğitiminin yapıldığı önemli faaliyetler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'de din eğitiminin yaygın boyutu olarak tasavvufi faaliyetlerin, geçmişten günümüze çeşitlenerek devam ettiği görülmektedir. Nakşibendi tarikatına bağlı ve merkezi Adıyaman ilinin Menzil köyünde bulunan tasavvufi faaliyetler, yaygın din eğitimi bağlamında çalışmamızı oluşturmaktadır. Kavramsal çerçeve ile başlayan çalışmada, yaygın din eğitimi verilen yerler olarak tarikatlar, ritüelleri üzerinde farklılıklara girmeden müşterek yönleri üzerinde durulmuştur. Menzil'deki tasavvufi faaliyetler, yaygın din eğitimi bağlamında tasavvufi kaynaklardan, akademik çalışmalardan ve alan araştırmalarından elde edilen bilgilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaygın Din Eğitimi, Tasavvuf, Menzil

ABSTRACT

Religious education is a human development activity that human beings always need. When we look at it, we see that religious education actually came to us from the Supreme Creator. He actually started this education with the prophets and the revelation he sent to them. Religious education, which is considered as the education and development of the existing belief in human beings, was originally carried out in the form of non-formal religious education. Sufi activities, which are considered a religious understanding and a way of life, are known as the dimension of non-formal religious education in which religious education is carried out. Hz. Sufi activities as a religious understanding and life style based on the period of the Prophet stand out as important activities in which religious education is carried out today.

Sufi activities as the common dimensions of religious education in Turkey, it is observed that the past and present diversified continue. The Sufi activities in Menzil, which are affiliated to the Naqshbandi sect, constitute our work in the context of non-formal religious education. In the study, which started with conceptual information, the sects as places where non-formal religious education was given were emphasized and their common aspects were not changed. The mystical activities in the range have been tried to be explained with the information obtained from mystical sources, academic studies and field studies in the context of non-formal religious education.

Keywords: Non-Formal Religious Education, Sufism, Range

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xii
TABOLAR LİSTESİ.....	xiii
RESİMLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu.....	1
Araştırmanın Önemi.....	1
Araştırmanın Amacı.....	4
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİ

1.1. Eğitim.....	7
1.2. Öğretim (Osmanlıca: Tedris / İngilizce: Teaching).....	7
1.3. İnfomal Eğitim.....	8
1.4. Formal Eğitim	9
1.4.1. Örgün Eğitim.....	9
1.4.2. Yaygın Eğitim.....	9
1.5. Din Eğitimi.....	10
1.5.1. Örgün Din Eğitimi	10
1.5.2. Yaygın Din Eğitimi	10
1.5.2.1. Yaygın Din Eğitiminin Özellikleri.....	11
1.5.2.2. Yaygın Din Eğitiminin Hedefi	11
1.5.2.3. Yaygın Din Eğitiminin Önemi	12
1.5.2.3. Yaygın Din Eğitiminin Hedef Kitleleri	12

1.5.2.5. Yaygın Din Eğitiminin Yöntemleri	13
1.5.2.6. Yaygın Din Eğitimi Kurumları.....	13
1.5.2.6.1. Aile.....	14
1.5.2.6.2. Kuran Kursları	14
1.5.2.6.3. Cami Ve Mescitler	14
1.5.2.6.4. Cezaevleri	14
1.5.2.6.5. Hastaneler	15
1.5.2.6.6. Çocuk Islah Evleri	15
1.5.2.6.7. Huzur Evleri.....	15
1.5.2.6.8. Tarikat Ve Dini Cemaatler	15
1.5.2.7. Yaygın Din Eğitiminin Araçları	16

İKİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ OLARAK TASAVVUFİ EĞİTİM

2.1. Tasavvuf.....	18
2.1.1. Tasavvufun Başlıca Özellikleri	19
2.1.2. Tasavvufun Gelişim Safhaları	20
2.2. Tasavvufi Eğitim	21
2.2.1. Tasavvufi Eğitimin Özellikleri.....	24
2.2.2. Tasavvufi Ritüellerin Eğitsel Değeri	27
2.2.3. Tasavvufi Eğitimde Adaplar (Ritüeller)	27
2.2.3.1. İnsani Unsurlar	28
2.2.3.2. Fiili Unsurlar	32
2.2.3.2.1. Toplu Zikirler.....	32
2.2.3.2.2. Halvet- Çile- Erbain.....	34
2.2.3.2.3. Seyrû Sülûk	36
2.2.3.3. Sohbet, Sükût, Seyahat.....	38
2.2.3.4. Maddi / Çevresel Unsurlar.....	39
2.2.3.4.1. Tekke.....	39
2.2.3.4.2. Tekke Eğitiminin Özellikleri.....	41
2.2.3.4.3. Tekke ile Medrese Eğitiminin Kıyası	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MENZİL NAKŞİLİĞİNDE YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ

3.1. Nakşibendiyye	44
3.2. Hâliidiyye	45
3.3. Menzil Köyünün Şeyhi	46
3.4. Menzil (Durak) Köyü.....	47
3.5. Menzil Nakşibendiliğinde Adaplar ve Gelenekler	48
3.5.1. İntisap ve Tövbe	48
3.5.2. Zikir ve Vird Dersi.....	49
3.5.3. Rabıta	52
3.5.4. Hatme-i Hâcegân.....	53
3.6. Menzil Nakşibendiliğinin Yayın Organları	54
3.7. Menzil Nakşibendiliğinin Kermesleri	61
3.8. Menzil Nakşibendiliğinin Vakıf ve Dernekleri.....	62
3.9. Menzil’de Günlük Hayat.....	63
3.9.1. Menzil’deki Rutin Günlük Hayat.....	64
3.9. 2. Menzil’deki Tasavvufi Günlük Hayat.....	64
3.10. Menzil’de Sohbet.....	68
3.11. Menzil Çorbası	70
3.12. Menzil’de Hizmet	71
3.13. Menzil’de Medrese Eğitimi	73
3.14. Seyyid Abdülhakim Elhüseyni Külliyesi.....	75
3.14.1. Külliyeinin Mimari Manası.....	76
3.14.2. Külliyeeye Talebe Alımındaki Kriterler	77
3.14.3. Külliye Eğitim Sisteminde Merhaleler	77
3.14.4. Eğitimde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	84
3.14.5. Külliye Merkez Kütüphanesi.....	85
3.14.6. Örgün Eğitim.....	88
3.14.7. Talebe Faaliyet Grupları.....	89
3.14.8. Sosyal Etkinlikler	90
3.14.9. Program ve Organizasyonlar	90

SONUÇ	93
KAYNAKLAR	96

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
A.Ü.İ.F.D	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
A.Ü.İ.F	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
C.Ü.İ.F	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Çev.	: Çeviren
Ç.Ü.İ.F.D	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
D.E.Ü.İ.F.D	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İ.A	: İslâm Ansiklopedisi
İ.F.D	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
İ.S.A.M	: İslâm Araştırmaları Merkezi
Fak.	: Fakülte
O.M.Ü	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi Ve sellem
S.D.Ü	: Süleyman Demirel Üniversitesi
s.	: Sayfa
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
TURKEAD	: Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi
Üniv.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları
Y. Lisans	: Yüksek Lisans

TABOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Birinci Merhale Hüseyini Kursu Günlük Programı	79
Tablo 3.2. İkinci Merhale Bâkiyye Kursu Günlük Programı.....	81
Tablo 3.3. Üçüncü Merhale Raşidiyye Kursu Günlük Programı	83
Tablo 3.4. Kaynak Koleksiyon Konu Dağılımı/ 2018-19 (Mevcut Koleksiyon	88

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1. Menzil Nakşibendiliğinin Yazılı yayın organı	58
Resim 3.2. Menzil Nakşibendiliğinin TV yayın organı	59
Resim 3.3. Menzil Nakşibendiliğinin Kermesleri	61
Resim 3.4. İcazet	92

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusunu, yaygın din eğitimi bağlamında tasavvufi bir yapı olan Nakşibendiyye tarikatına bağlı Menzil Nakşibendiliği faaliyetleri oluşturmaktadır. Araştırmamızda üzerinde durulacak Menzil Nakşibendiliğinin tasavvufi faaliyetleri aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

a) Basım ve yayım faaliyetleri bakımından Menzil Nakşibendiliğine bağlı yaygın din eğitime yönelik basılan dergileri, Semerkand TV'yi içerik ve hedef kitlesi bakımından incelemek.

b) Dernekler ve vakıflarının faaliyetlerini yaygın din eğitime yaptıkları katkıları gözlem yaparak incelemek.

c) Menzil Köyünde yaşamakta olan tasavvufi faaliyetlerin gelen kişiler üzerindeki etkilerini gözlem yaparak incelemek.

d) Menzil'deki ilmi ve tasavvufi bakımdan talebe yetiştiren külliye; verdikleri eğitim, imkanlar ve talebeler üzerindeki etkileri bakımından gözlem ve görüşme yaparak incelemek.

Araştırmanın Önemi

Tasavvufi faaliyetler, ritüeller, dinin bir algılama ve yaşama biçimi olarak tanımlandığı göz önüne alındığında din eğitimi bakımından tasavvufi faaliyetlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Din eğitiminin yaygın boyutu ile ilgili farklı kurumlarla alakalı akademik çalışmalar çokça yapılmaktadır. Ancak din eğitiminin yaygın bir boyutu olarak tasavvufi faaliyetler ile ilgili çalışma sayısı yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Araştırmamızın konusunu oluşturan yurtiçi ve yurtdışında tanınmakta olan Menzil Nakşiliği ile ilgili din eğitiminin yaygın boyutuyla alakalı yapılan akademik çalışma mevcut olmayıp; ancak yapılmış ilgili akademik çalışmalarda da daha çok sosyolojik ve siyasi boyutlar ele alınmıştır. Bunlardan farklı olarak yapacağımız çalışmada ise tasavvufun yaygın din eğitimi boyutu irdelenecektir. Bu anlamda yapacağımız çalışmanın diğer çalışmalardan farklı olduğu söylenebilir.

Araştırmamızın özünü oluşturan Menzil Nakşiliği ile ilgili yapılmış akademik çalışmalar, yazılmış kitaplar ve makaleler ele alındığında yaygın din eğitimi boyutuyla ilgili çalışmanın olmadığı görülecektir:

- 1) Seyyid Abdulhakim el-Hüseyini'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı: Bu çalışmada Menzil Nakşiliğinin kurucusu olan Seyyid Abdulhakim el-Hüseyini'nin hayatı, eğitimi ve tasavvuf anlayışı ele alınmaktadır.¹
- 2) Din-Devlet İlişkisi Açısından Menzil Cemaati Örneği: Bu çalışmada Nakşibendiye tarikatına bağlı Menzil Nakşiliğinin din-devlet ilişkisi bakımından günümüze olan etkileri ele alınmaktadır.²
- 3) Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bu çalışmada Adıyaman yöresindeki Menzil grubuna bağlı kadın müridelerin günlük yaşam pratiği ve bu pratikteki sonuçları doğuran inanca bağlı temel dinamikleri incelenmektedir.³
- 4) Türkiye'deki bir Nakşibendi Grubunun Dönüşümü: Menzil Grubu: Bu çalışmada; siyasi, ekonomik ve hukuki değişimlerin Menzil Nakşiliği üzerindeki tarihsel süreçteki değişimini nasıl etkilediği ele alınmaktadır.⁴
- 5) Arifler Yolunun Edepleri, Muhammed Saki Elhüseyini: Bu kitapta Menzil Nakşiliğinin adabları, dayanmış olduğu tasavvufi ilkeler ele alınmaktadır.⁵
- 6) Ayet ve Slogan: Türkiye'deki İslami Oluşumlar: Bu kitapta sayfa 65'ten sayfa 73'e kadar Menzil Nakşiliğine bağlı insanların betimlenmesi ve Menzil Nakşiliğinin hangi grup insanlar üzerinde etkili olduğu ele alınmaktadır.⁶

¹ Taşkesen, Metin, "Seyyid Abdulhakim el-Hüseyini'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı", (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, 2007.

² Kılıç, Ali Rıza, "Din-Devlet İlişkisi Açısından Menzil Cemaati Örneği", (Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi, 2017.

³ Yıldırım, Sunay, "Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Adıyaman Örneği", (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, 2009.

⁴ Karataş, Adem, "Türkiye'deki bir Nakşibendi Grubunun Dönüşümü: Menzil Grubu", (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, 2019.

⁵ Elhüseyini, Muhammed Saki, Arifler Yolunun Edepleri, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2019.

⁶ Çakır, Ruşen, Ayet ve Slogan: Türkiye'deki İslami Oluşumlar, Metis Yayıncılık, 1.Baskı, 2002.

- 7) Menzil Nakşiliği: Bu kitapta Menzil Nakşiliğinin adaları ve yapış biçimleri, gelen insanların etkilenmeleri sosyoloji bir araştırma şeklinde ile ele alınmaktadır.⁷
- 8) Mehmet Ildırar, Ahmet Çağıl, Seyyid Abdülhakim El-Hüseyin(Gâvs-ı Bilvânisi)Hayatı: Bu kitapta Menzil Nakşiliğinin kurucusu olan Seyyid Abdülhakim El Hüseyini'nin Suriye'nin Hazne köyünde yaşayan Nakşî şeyhi Ahmet Haznevi'ye intisâbı için yaptığı yolculuklar ve anıları ele alınmaktadır.⁸
- 9) MENZİL, Bir Tarikatın İki Yüzü: Bu kitapta Menzil Nakşiliği ile ilgili sosyal, siyasi, Seyyid El Hüseyini ailesinin Eskişehir ve Menzil'deki önde gelenleri, Menzil Nakşiliğine bağılı insanların tahlili, Menzil Nakşiliğinin adaları gibi konular gazeteci gözüyle ele alınmaktadır.⁹
- 10) Seyyid Muhammed Raşid Erol'un Hayatı ve Tasavvufi Etkisi: Bu makalede Menzil Nakşiliğinin önde gelenlerinden Seyyid Muhammed Raşid El Hüseyini'nin hayatı, tasavvufi kişiliği, hayat tarzı, ilimle meşguliyeti, vefatı ele alınmaktadır.¹⁰
- 11) Tarikatlar Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Bu makalede Menzil Nakşiliğinin tarihsel gelişimi, adaları, Menzil'e bağılı müridlerin bağlanmasındaki sebepleri ve beklentilerini müridlerle mülakat yapılarak ele alınmaktadır.¹¹
- 12) Muhammed Raşid Erol, Nakşibendi-Halidi Şeyhi: Bu makalede Seyyid Muhammed Raşid Erol'un hayatı ve babası Seyyid Abdülhakim El Hüseyini'den aldığı ilim ve Şeyhliği dönemi ele alınmaktadır.¹²

⁷ Usta, Niyazi, Menzil Nakşiliği, Töre Yayıncılık, 1997, Ankara.

⁸ Ildırar M. ve A. Çağıl, Seyyid Abdülhakim El-Hüseyin(Gâvs-ı Bilvânisi)Hayatı, Menzil Kitapevi, İstanbul, 1992.

⁹ Öztürk, Saygı, MENZİL, Bir Tarikatın İki Yüzü, Doğan Kitap Yayınevi, 1. Baskı, 2019.

¹⁰ Özcan, Salih, Seyyid Muhammed Raşid Erol'un Hayatı ve Tasavvufi Etkisi, e- Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi, Kasım-2016, Cilt:8, Sayı: 2.

¹¹ Oğur, Büşra Yakut, Tarikatlar Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: MENZİL ÖRNEĞİ, İMGELEM, Altı Aylık Beşeri Bilimler Dergisi, Temmuz-2019, s.33-80.

¹² T.D.V-Heyeti, Madde: Muhammed Raşid Erol, Nakşibendi-Hâlidi Şeyhi, İslam Ansiklopedisi, 11.Cilt, 1995, s.305.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada şu çıkarımlar amaçlanmıştır:

- 1- Menzil'e gelen müridler tasavvufi adaplar ve yaşantıdan sonra davranış değişikliği yaşamaktadır.
- 2- Menzil Nakşiliğindeki adaplar özellikle sene içinde zaman zaman Menzil'de yaşanması müridlerce önemsenmektedir.
- 3- Menzil Nakşiliğine bağlı basın ve yayın araçlarıyla yaygın bir din eğitimi faaliyeti gerçekleştirilmektedir.
- 4- Menzil Nakşiliğine bağlı medreseler ile Menzil'deki külliye ahlaki ve ilmi yönlerden talebe eğitimi gerçekleştirilmektedir.
- 5- Menzil Nakşiliğine bağlı müridler için belirli bir kıyafet şartı olmamasına karşın genelde erkek müridlerde beyaz renk takke kullanımı yaygındır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Adıyaman ilinin Kahta ilçe merkezi ve Menzil köyü ile sınırlıdır. Menzil Nakşiliğine bağlı vakıf, dernek, basın-yayın faaliyetlerinin incelenmesi ve Menzil köyünde yaşanmakta olan tasavvufi yaşam ile külliye yapılmış olan gözlem ve görüşmelere dayanmaktadır. Adıyaman ilinin Kahta ilçesinde bulunan Menzil Nakşiliğine bağlı vakıf, kermes gibi faaliyetler ile Menzil köyündeki tasavvufi adaplar 6 aydan az olmamak üzere aralıklarla katılımcı gözlemci olarak incelenmiştir. Menzil Nakşiliğinde gözetilen mahremiyet gereği çalışma erkek müridlerin bulunduğu ortamlarda ve erkek müridlere yönelik yapılmıştır. Katılımcı gözlemci olarak hatme, tövbe alma, külliyedeki ilmi faaliyetler, vird zikri esnasında fotoğraf çekme uygun görülmediğinden Menzil Nakşiliğindeki bu esaslara anlayış çerçevesinde fotoğraf çekilmemiştir.

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bir çalışmanın bilimsel olarak nitelendirilmesi için, bilimsel yöntem ve tekniklerine uygun yürütülmesi gerekir. Bilimsel çalışmanın en önemli aşaması yöntem seçimi aşamasıdır. Yöntem, verinin nasıl toplandığı ve analiz edildiğini gösterir. Ayrıca çalışmayı yapanın her türlü önyargıdan bağımsız nesnel bir tutum takınması önemli bir husustur. Bu çalışma yapılırken verimliliği için en uygun araştırma yöntem ve teknikleri

üzerinde önemle durulmuştur. Bundan yola çıkarak Menzil Nakşiliğinin faaliyetlerini yaygın din eğitimi boyutuyla ele alma konusunda en uygun yaklaşımın alan araştırması olduğuna karar verildi.

Bilindiği üzere alan araştırmasında gözlem ve görüşme çok sık kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir.¹³ Bu çalışmada nitel yaklaşımın önemli araçlarından gözlem ve görüşme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Benimsenen araştırma yönteminde sık kullanılan bir teknik de katılımlı gözlem olup, bu çalışmada sık sık Menzil'de farklı mekanlarda katılım gözlemleri veriler elde edilerek analiz edilmiştir. Bu çalışmada gözlem ve görüşmelerin yanısıra dergâha bağlı yayınevleri tarafından basılan dergi, kitap, makale vb. kaynaklar da incelenmiştir.

Alan araştırmasında iki tür yaklaşımdan bahsedilebilir. Bu yaklaşımlardan biri araştırmacının gözlemlediği verileri yorumlaması iken, diğer yaklaşım araştırdığı grubun yorumlaması ve değerlendirmeleridir. Alan araştırmasında araştırılan grubun bakış açılarının anlaşılması, olayları nasıl yorumladıklarının ortaya konulması bu yöntemin önemli avantajlarından biridir.¹⁴

Bu çalışmada Menzil'de gözlem ve görüşmelerde bulunurken, oraya gelenlerin yaşadıkları tasavvufî adaplardan etkilenmelerini ve bu konudaki yorumlamalarını kendilerinin ifade etmelerine gayret edildi. Bu hususta hem katılımlı gözlem hem de dışarıdan gözlem yapmak üzere en az 6 ay kadar bir süre içerisinde onlarca kez Menzil'e gitmek suretiyle çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın gerçekleştirildiği Menzil'de farklı yaş gruplarından farklı tarihlerde 20 kadar müridle görüşülürken, bu görüşmelerde genellikle aynı değerlendirmelerde bulunulduğundan, tekrar olmaması bağlamında 5 farklı değerlendirme çalışmada ortaya konulmuştur. Bu görüşmelerden elde edilen 5 farklı değerlendirmede bulunan müridler A1, A2, A3, A4, A5 şeklinde kodlanarak görüşleri aktarılmıştır.

Menzil'de yürütülen bu alan araştırmasında dışarıdan gözlem yapmak suretiyle yaşanmakta olan tasavvufî adapların müridler üzerindeki etkileri, çıkarımlarda bulunularak değerlendirilmiştir. Araştırmada görüşmelerde bulunurken bazen de tasavvufî adapların müridler açısından önemi cevapları bire bir aynen aktararak ortaya

¹³ Türkdoğan, O. ve O. Gökçe, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi, 2.Baskı, Çizgi Yayınevi, 2015, ss.323-325.

¹⁴ a.g.e, s.323

konulmuştur. Menzil’de araştırmanın bir alanını oluşturan ilmi faaliyetler bağlamında medresedeki müderris ve talebeler ile yapılan görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilen veriler üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur.

Alan araştırmasında ve kullanılan veri toplama teknikleri sürecinde çok itinalı davranılıp, bilimsel etik kurallarına dikkat edilip, elde edilen bilgiler tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİ

Yaygın din eğitiminin bir aracı olan tasavvufi eğitimi tam anlamıyla kavrayabilmek gayesiyle yaygın din eğitimi ve ilgili olduğu kavramları ele almak yerinde olacaktır.

1.1. Eğitim

Erden'e göre eğitim kavramı: "Eğitim en geniş anlamıyla bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre eğitimin üç temel özelliği olduğu söylenebilir. Eğitim bir süreçtir. Eğitim sonunda bireyde davranış değişikliği meydana gelir. Davranış değişikliği bireyin yaşantıları sonucunda oluşur."¹⁵

Akyüz'e göre eğitim kavramı: "Eğitim (Osmanlıca: Terbiye / İngilizce: Education): Kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen yönden geliştirilmesi ve kişiye birtakım hedeflere yönelik yeti davranışlar, yetenekler, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmalarının hepsidir. Eğitim hayat boyu süren bir faaliyet süreçleri olup planlı olabileceği gibi tesadüfi de olabilir."¹⁶

Tosun'a göre eğitim kavramı: "Eğitim; bireyin davranışında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir."¹⁷

Bu tanımlardan yola çıkarak eğitim kavramının bilişsel, duyuşsal ve devimsel yönlerden insanı geliştirmeyi ifade ettiği söylenebilir. Aynı zaman da bu gelişimin başarıyla elde edilebilmesi için kişinin bu eğitime istek duymasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

1.2. Öğretim (Osmanlıca: Tedris / İngilizce: Teaching)

Düzenli ve planlı olarak genelde bir öğretim kurumunda (okul vs.) öğretmenlerce öğrencilere araç gereç kullanılarak bilgilerin aktarılması, öğretilmesi faaliyetlerinin

¹⁵ Erden, Münire, Eğitim Bilimlerine Giriş, Arkadaş Yayınevi, 6. Baskı, 2011, Ankara, s. 13.

¹⁶ Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Pegem Akademi Yayınları, 22. Baskı, 2012, Ankara, s. 2.

¹⁷ Tosun, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A yayıncılık, 9. Baskı, 2017, Ankara, s. 19.

hepsine "öğretim " denir. Yani öğretim, öğrenmenin gerçekleşmesi için girişilen düzenli ve planlı faaliyetlerin tümüdür, denilebilir. Öğretim, eğitimin bir parçası olup, öğretilen şeyler kişinin davranışlarında olumlu yönde değişiklikler meydana getirmişse eğitim haline dönüşür.¹⁸

İslam eğitim tarihinde eğitim ve öğretim tanımlamalarında şu üç kavramın sıkça kullanıldığı görülmektedir. "Te'dib, Terbiye ve Ta'lim." Te'dib: Edb kökünden gelip kişiyi eğitmek ona edeb kazandırmak anlamına gelmektedir. Terbiye: Arapça rubuv (büyüme, artmak) kökünden gelip kişinin potansiyelinin gelişmesine ve kişiyi olgunluk ya da erişkinlik haline yetiştirme ve yönlendirme sürecine işaret eder. Ta'lim: " İlm " (bilmek, anlamak, keşfetmek) kökeninden gelip; genelde öğretme, bilgi edinme ve nakletme anlamına gelmektedir. Günümüzde bu kavramın yerine öğretim kavramı kullanılmaktadır.¹⁹

Eğitimin planlı ve programlı yapılan şekline öğretim denir. Öğretim okul öncesinden başlayarak, yüksek öğretime ve oradan hizmet içi eğitim gibi farklı yaş ve amaçlara hizmet eden geniş bir yelpazede gerçekleştirilir. Eğitim, öğretimi de kapsayan çok geniş bir kavramdır. Öğretim, eğitimin belli bir zaman diliminde gerçekleştirilen kısmını temsil eder. Bir örnek vermek gerekirse, öğrencinin okulda geçirdiği maksimum zaman yaklaşık 6 saat civarındadır. Bu 6 saat öğretim etkinlikleriyle geçerken, günün kalan dörtte üçü kadar ise eğitim ile devam etmektedir. Öğretimin dışında kalan zaman oldukça uzun bir süredir. Program ekseninde değerlendirilse, eğitim programlarının belli bir öğretim düzeyi için yapılmasına öğretim programı denilmektedir.²⁰

1.3. İnfomal Eğitim

Eğitim etkinliklerinin bir kısmı plansız ve düzensiz gerçekleşir. Bu türden eğitim faaliyetine "informal eğitim" denilir. Aile içerisinde, arkadaş grubu çevresinde, usta çırak durumları neticesinde elde edilen davranışlar, informal eğitim ürünleridir. İnfomal eğitim, planlı ve amaçlı olmadığından bu eğitim sonunda kişide istenilen

¹⁸ Akyüz, 2012, a.g.e, s. 2

¹⁹ Aydın, M. Şevki, Din Eğitimi Bilimi, Kimlik Yayınları, 2017, Kayseri, ss. 33-34.

²⁰ Kale, Mustafa, Eğitim Bilimine Giriş, Editör: Emin Karip, Pegem Akademi Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2017, s.5.

olumlu davranışlar kazanabileceği gibi olumsuz, istenmeyen davranışlar da görülebilir.²¹

1.4. Formal Eğitim

Formal eğitim amaçlı, planlı ve düzenli olarak belli bir program çerçevesinde yapılan eğitimidir. Bu eğitim yapılırken, eğitimin değişik aşamalarında ve en sonda değerlendirme işlemleri yapılır. Formal eğitim denilince akla okulda yapılan eğitim akla gelmektedir.²²

1.4.1. Örgün Eğitim

Belli yaştaki kişilere, milli eğitim amaçlarına yönelik okullarda verilen eğitime denir. Bu eğitim sırasıyla okulöncesi öğretim, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim şeklinde hazırlanmış olup bu aşamalara göre öğrenciler eğitim almaktadır. Önkoşul niteliğindeki bir örgün eğitim kurumunu bitirmeyen bir üst kuruma devam edemez. Örgün eğitim süreklilik isteyen bir eğitim sürecini gerektirir.²³

1.4.2. Yaygın Eğitim

Örgün eğitim sisteminin boş bıraktığı alanları tamamlamakta, örgün eğitim gibi düzeylere ayrılmamakta ve birbirini izleyen hiyerarşik bir yapıya sahip değildir. Örgün eğitim gibi kurumsallaşmış, resmileşmiş de değildir. Daha çok yetişkinlere yönelik olmakla birlikte, toplumun bütün kesimlerine isteğe bağlı olarak verilmektedir. Yaygın eğitim de örgün eğitim gibi planlı, amaçlı ve düzenli olarak yürütülen bir eğitimidir.²⁴

Yetişkin eğitimi, eğitimin önemi bir boyutunu oluşturmaktadır. Yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinde bu boyutun önemi son yıllarda özellikle dikkate alınmaya başlanmıştır. Yetişkin eğitiminin tanımı, çalışmamızın bir temele oturtulması bağlamında önem arz etmektedir.²⁵

Yaygın eğitim, ne ayrı bir eğitim sistemi ne de tüm toplumu ilgilendiren bir eğitimidir. Bu eğitim daha çok kişilere eğitim konusunda ikinci bir şans vermek, işlerinde gelişimlerini sağlamak ile ilgili geniş bir alanla ilgili faydalı bilgiler vermeyi

²¹ Erden, 2011, a.g.e, ss. 13-14.

²² Fidan, Nurettin, Okulda Öğrenme Ve Öğretme, Pegem Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2012, s. 4.

²³ Erden, 2011, a.g.e, s. 13.

²⁴ Doğan, Recai, Yaygın Din Eğitimin Neliği, Din Eğitimi El Kitabı, 5. Baskı, 2017, s. 279.

²⁵ Tosun, 2017, a.g.e, s. 176.

kapsamaktadır.²⁶Bu tanımı din eğitimi bakımından da örgün din eğitimi alamamış kimselere ikinci bir imkanı yaygın din eğitiminin sağladığı söylenebilir. Yaygın din eğitimi, eksik ve yanlış dini bilgilere karşı geniş bir hedef kitleye faydalı ve doğru dini bilgileri sağlayabilmektedir.

1.5. Din Eğitimi

Din eğitimi, bireyin dini davranış biçimlerinde kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.²⁷

Din eğitimi, eğitim öğretim içerisindeki din boyutuna işaret vardır. Yani örgün ve yaygın eğitim içerisindeki din ile eğitim süreçlerine işaret edilmektedir.²⁸

Din eğitimi; kişiye inandığı inancın kültürünün verilmesi, inancının öngördüğü kişiliği kazandırmaya yönelik yapılan eğitimidir.²⁹

1.5.1. Örgün Din Eğitimi

Örgün eğitim gibi örgün din eğitimi de, okul gibi kurumlarda yapılan din eğitimi faaliyetleridir. Ülkemizde örgün din eğitimi; ilkokul, ortaokul, lise ve dengi okullarda verilmekte olan zorunlu DİKAB dersi ile İmam Hatiplerde, ortaokul ve liselerde okutulan mesleki din eğitimi, İlahiyat, İslami İlimler, Din Bilimleri Fakültelerinde verilmekte olan yüksek mesleki din eğitimini kapsamaktadır. 2012'den itibaren ortaokul, lise ve dengi okullarda okutulan seçmeli Kuran-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler ve Hz.Peygamberimizin Hayatı gibi dersler de eklenmiştir.³⁰

1.5.2. Yaygın Din Eğitimi

Örgün din eğitiminin dışında yer alan din eğitimi faaliyetlerini ifade etmek üzere yaygın din eğitimi ifadesi kullanılmaktadır. Yaygın din eğitimi çocuk, genç, yetişkin olmak üzere bütün hedef kitleyi kapsamaktadır.³¹

²⁶ Tosun, 2017, a.g.e, s. 181.

²⁷ Doğan, 2017, a.g.e, s. 279.

²⁸ Tosun, 2017, a.g.e, s.181.

²⁹ Bilgin, Beyza, Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri, A.Ü.İ.F.D, C. XXIV, 1990, s. 474.

³⁰ Aydın, 2017, a.g.e, ss. 88-89.

³¹ Dam, Hasan, "Yetişkinlerin Din Eğitimi", (Doktora Tezi), O.M.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2002, s. 14.

Yaygın din eğitimi; örgün din eğitimi sisteminde ya da dışında verilen, halkı din konusunda bilgilendirmek, batıl ve hurafelerden arındırmak, dinin kardeşlik, barış ve hoşgörü gibi ilkelerini onlara kazandırmak ve ibadetlerini usulüne uygun yerine getirilmesini kolaylaştırmak için değişik mekanlarda yapılan din eğitimi faaliyetleridir.³²

Genel olarak kabul gören ve kapsayıcı olan yaygın din eğitimi ile ilgili tanımı Tosun şöyle ifade etmektedir: "Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitimin yanında ya da dışında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum, kuruluşlarca (Her yaştan din eğitimi ihtiyacı duyanların) özellikle yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı ve amaçlı din eğitimidir."³³

1.5.2.1. Yaygın Din Eğitiminin Özellikleri

En genel anlamda din eğitimi isteğinde olanlara, dini ve ahlaki anlamda onlara rehberlik ve dini danışmanlık yapmaktır. Örgün eğitim gibi tamamen resmi ve kurumlaşmış da değildir. Daha çok yetişkinlere yönelik olmakla birlikte tüm yaş grubundaki kişilere yönelik bir din eğitimi faaliyetidir. Hayat boyu devam eden bir özelliktedir. Hem örgün din eğitiminin yanında hem de örgün din eğitiminin dışında da verilebilmektedir.³⁴

Yaygın din eğitimi, informal eğitim dediğimiz hayatın içinde kendiliğinden ortaya çıkan etkileşimlerle gerçekleşen din eğitimi faaliyeti değildir. Planlı, amaçlı, programlı ve daha çok yetişkinlere yönelik, gönüllülük esasına göre verilmekte olan din eğitimi faaliyetleridir.³⁵

1.5.2.2. Yaygın Din Eğitiminin Hedefi

Yaygın din eğitiminin hedefi; örgün eğitimden ayrılmış, örgün eğitimin ulaşamadığı kişilere iletişimin araçları ve imkanlarıyla çeşitli imkanlar kullanarak, onlara dini ve ahlaki destekte bulunmaktır.³⁶

³² Yılmaz, Hüseyin, Din Eğitimi Ve Sosyal Barış, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 128.

³³ Tosun, 2017, a.g.e, s. 156.

³⁴ Doğan, 2017, a.g.e, ss. 279-280.

³⁵ Tosun, 2017, a.g.e, s. 194.

³⁶ a.g.e, s. 279.

Yaygın din eğitiminin hedefi; İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak konularında Müslümanlarını doğru bilgilendirmek, onları yanlış ve eksik bilgilerden uzak tutup dini ve ahlaki alanlarda onlara rehberlik yapmaktır.³⁷

Yaygın din eğitiminin hedefi; İslamın bölümsel ve parçasal olarak değil bütünsel olarak öğrenilmesini ve yaşanılmasını sağlamaktır. Kişinin olumsuz ve yanlış duygulardan arınıp olumlu duygulara sahip olunmasını sağlamaktır. Dini konularda başkalarına bağımlı olmaktan kurtarıp, düşünme ve araştırma kabiliyetini geliştirmektir. İslamın temel kaynakları Kuran ve Sünnet hakkında yeterli bilgi almalarını sağlamaktır.³⁸

1.5.2.3. Yaygın Din Eğitiminin Önemi

Mesleki gelişim açısından önemi (hizmet içi eğitimlerle din eğitimcilerinin sürekli gelişimi ve yenilenmeleri sağlanır.) Kişilerin kendileri, arkadaşları, çocukları ile ilişkilerinde ortaya çıkan zorluklarla başa çıkabilmelerinde yardım etme durumu. Yaygın din eğitimi kişilere doğru dini bilgiler vererek hayatta çıkabilecek sorunlara karşı destek olmaktadır. Annelik, babalık, evlilik, emeklilik gibi kişinin yeni rolleri üstlenebilmelerine destek olmaktadır. Dini, sosyal ve politik problemlerle başa çıkabilme konusunda yardımcı olmaktadır; çünkü yeterli din eğitimi alamayanların bu konularda yaşadıkları bunalımlara karşı yaygın din eğitimiyle bu bunalımları aşmalarına destek olmaktadır.³⁹

1.5.2.3. Yaygın Din Eğitiminin Hedef Kitle

Formal din eğitiminin ikinci türü olan yaygın din eğitimi; örgün eğitime devam edenlere destek aynı zamanda örgün eğitimden ayrılanlara ve örgün eğitime hiç gitmemiş olanlara yönelik olduğundan bu eğitimin hedef kitesinin tüm toplum olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁰

³⁷ Doğan, 2017, s. 271.

³⁸ Köylü, Mustafa, Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, 3. Baskı, Dem Yayınları, 2014, ss. 263-264.

³⁹ Tosun, 2017, a.g.e, s. 197.

⁴⁰ Aydın, 2017, a.g.e, s. 89.

Yaygın din eğitiminin genellikle yetişkinlere yönelik olduğu bilinmekle birlikte, aile gibi yaygın din eğitimi alanlarından hareketle bu eğitimin çocukluktan yetişkinliğe kadar geniş bir kitleyi hedef kitle olarak gördüğü söylenebilir.⁴¹

1.5.2.5. Yaygın Din Eğitiminin Yöntemleri

Yaygın din eğitimi, disiplinler arası bir alt disiplin olduğu için sosyal bilimlerin bilimsel metodlarını kullanır. Hangi metodları kullanacağından ziyade konuya, muhataba, ortama ve zamana göre metodları da değişebilmektedir.⁴²

Kuran bugünkü yaygın din eğitimcilerinin ve din eğitimi faaliyetinde bulunanların uyması gereken temel prensibi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hitaben şöyle dile getiriyor: "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış."⁴³ Buna göre yaygın din eğitimcisi her şeyden önce gereği kadar bilgi sahibi olmalı, güzel öğütlerle ve en güzel metotla insanlara İslam'ı öğretmelidir.⁴⁴

Kuran bir taraftan Hz.Peygamber aracılığıyla insanları eğitirken, bir taraftan da bu eğitimin metodunu öğretmektedir. Kuran'da gerek yaygın din eğitime gerek örgün din eğitime ışık tutacak metotlardan; soru-cevap, örnek alma, ibretle terbiye, öğütle eğitim gibi metotların kullanıldığını görmekteyiz.⁴⁵

Yaygın din eğitiminde kullanılacak yöntem ve teknikleri belirleyen faktörler öğrenenin ön bilgileri, öğrenme ortamı ve olanaklar, öğrenenin tercihleri gibi durumlar etkili olmaktadır. Yaygın din eğitiminin hitap ettiği kitle tüm toplum olduğu için bu eğitim için çok değişik yöntemler de gerekmektedir. Kullanılacak bazı yöntemler; anlatım yöntemi, soru-cevap yöntemi, gösteri yöntemi, grup tartışması yöntemi, bireysel öğrenme yöntemleri şeklinde sıralanabilir.⁴⁶

1.5.2.6. Yaygın Din Eğitimi Kurumları

İslam din eğitiminde yaygın din eğitimi kurumlarının ayrı bir yeri ve değeri vardır. Nihayetinde İslam dini başlangıçta bu yolla tanıtılmıştır. Dinin mesajlarının

⁴¹ Tosun, 2017, a.g.e, s. 198.

⁴² a.g.e, s. 198.

⁴³ Nahl 16/125.

⁴⁴ Müftüoğlu, Mehmet, Kuran Ve Sünnet Bağlamında Yaygın Din Eğitimi, Artuklu Akedemi, 2017/4 (2), s. 140.

⁴⁵ a.g.e, s. 141.

⁴⁶ Doğan, 2017, a.g.e, ss. 287-290.

sadece okul çağındaki çocuklara, gençlere öğretilmesiyle yetinilmeyip toplumun bütün kesimlerine iletilmesi açısından yaygın din eğitimi kurumları önemli bir imkan olup bu kurumları tanımak bu eğitimin başarısı için önemlidir.⁴⁷

1.5.2.6.1. Aile

Eğitimin ilk başladığı yer ailedir. Çocuk ilk bilgilerini aileden alır ve bunları giderek geliştirir. Aileden alınan bu bilgiler olumlu da olabilir, olumsuz da. Öyle ki; aile çocuğa dinini öğretip ondaki dini duygunun olumlu yönde gelişmesini sağlayabileceği gibi, din duygusunu körelterek çocuğun dine soğuk bakmasına ve dinden uzaklaşmasına da neden olabilmektedir. Hz. Peygamberin (s.a.v.): " Her çocuk fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar."⁴⁸ Şeklindeki hadisi de çocuğun inanç yapısının oluşmasında ailenin etkinliğini ortaya koymaktadır.⁴⁹

1.5.2.6.2. Kuran Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak din eğitimi yapılan önemli bir yaygın eğitim kurumudur. Bu kurslarda verilen ilmihal ve Kuran meali bilgileri önemli bir din eğitimi hizmetini yerine getirmektedir.⁵⁰

1.5.2.6.3. Cami Ve Mescitler

Kuruldukları ilk zamanlardan günümüze değin Müslümanların bireysel ve toplumsal ibadet ettikleri dini mekanlar olup, İslam medeniyetinin ve kültürünün oluşmasında önemli rol oynamış kurumlardandır. Özellikle bayram, Cuma, kandil geceleri gibi kutsal gün ve gecelerde milyonlarca insana hitap eden hutbeler, vaazlar ve sohbetler göz önüne alındığında cami ve mescitlerin topluma hizmet eden önemli yaygın din eğitimi kurumlarının başında geldiği söylenebilir.⁵¹

1.5.2.6.4. Cezaevleri

⁴⁷ Yılmaz, Hüseyin, Yaygın Din Eğitimi Kurumları Ve Sosyal Barış, C.Ü.İ.F.D, V.Cilt, II. Sayı, 2001, s. 334.

⁴⁸Müslim, Ebu'l – Hüseyin Müslim b. Haccac el- Kuşeyri, es- Sahih, Kader, hadis no: 25, ÇağrıYayınları, İstanbul 1992, I-III.

⁴⁹ Yılmaz, 2001, a.g.e, s. 336.

⁵⁰ Doğan, 2017, a.g.e, s.282.

⁵¹ Yılmaz, 2001, a.g.e, ss. 339-340.

Burada yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleri, Diyanet'e bağlı cezaevi vaizleri tarafından yapılmaktadır. Burada yapılan din eğitimi özellikle cezaevinden çıktıktan sonra hükümlülerin topluma uyum sağlamada ve faydalı bir birey olması için gerekli olan dini ve ahlaki desteğin verilmesini sağlamaktadır.⁵²

1.5.2.6.5. Hastaneler

İstekte bulunan hastalara hastane uzmanı veya başka bir uzman tarafından dini bilgiler verilmektedir. Hayatını kaybeden hastaların ölüm sonrası işlemleri kimi hastaneler tarafından verilmektedir. Bu da yaygın din eğitiminin özellikle sosyal yönünü oluşturan tarafıdır.⁵³

1.5.2.6.6. Çocuk Islah Evleri

Aileden yoksun çocukların suça yönelimini engellemek ve ahlaki gelişimini sağlamak amacıyla buralarda yaygın din eğitimi yapılmaktadır.⁵⁴

1.5.2.6.7. Huzur Evleri

Yaygın din eğitiminin verildiği bir başka mekan huzur evleridir. Burada yaşayan yaşlı vatandaşlara yönelik dini ve ahlaki programlar yapılmakta, ihtiyaç duydukları konularda dini bilgilerle onlara destek çıkmaktadır.⁵⁵

1.5.2.6.8. Tarikat Ve Dini Cemaatler

Dini bir anlayış ve yaşayış biçimi olan tarikat ve dini cemaatler aynı zaman da yaygın din eğitimi kurumları olarak değerlendirilebilir. Tarikat ve dini cemaatlerdeki din eğitimi; müridleri ve mensuplarına yönelik olmakla birlikte halka da bu eğitim açık olmaktadır, yani isteyen kişi müridi olmasa da bu dini eğitimden faydalanabilmektedir. 25 Kasım 1925'te tarikatların din eğitimi mekanları olan Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, tarikatların canlılığını ve yaygınlığını azaltmış olsa da o tarihten itibaren faaliyetlerini resmi olmayarak devam ettirmişlerdir. Halkın bu yapılara olan ilgisinin

⁵² Doğan, 2017, a.g.e, s.282.

⁵³ a.g.e, s. 284.

⁵⁴ a.g.e, s. 284.

⁵⁵ a.g.e, s. 284.

sebebi olarak da devlet eliyle verilen din eğitiminin yetersiz olması olarak gösterilebilir. Ülkemizin bir gerçeği olan tarikat ve dini cemaatler faaliyetlerine devam etmektedir.⁵⁶

Tarikatlar, Müslümanların dini duygu ve inançlarını canlı tutmanın yanı sıra gayri Müslimlerin ihtidasına vesile olmak, işgalci ve sömürgecilere karşı İslam ülkelerinde direniş cepheleri oluşturmak, ihtiyaç halinde İslam ordularına katılmak, fethedilen topraklara yerleşip İslam'ı yaymak gibi fonksiyonlar icra etmişlerdir. Mesela, Türklerin İslam'ı kabul etmesinde tarikat ehlinin irşad faaliyetlerinin büyük rol oynadığı bilinmektedir.⁵⁷

1.5.2.7. Yaygın Din Eğitiminin Araçları

Yaygın din eğitiminin gerçekleştirildiği alanlara göre değişik araçlar kullanılabilir. Yaygın din eğitiminde kullanılan bu araçlar şöyle sıralanabilir: Hutbe, Vaaz, Kuran Kursları, Merkez irşad ekipleri, Konferans, Panel, Sempozyum, Kitle iletişim araçları, İnternet.⁵⁸

Yaygın din eğitiminin araçları konusunda hiç şüphesiz camilerin önemi üzerinde durmak gerekiyor ki, yaygın din eğitimin en kapsamlı gerçekleştirildiği mekanların başında gelmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, yeni bir toplum inşa etme amacını cami merkezli eğitim faaliyetleriyle gerçekleştirebilmiştir. Cami eğitimi, okullarda verilen din eğitimini destekleyici bir niteliğe sahiptir. Cami eğitimi, farklı yaşta ve konumda olan nesiller arasında sağlıklı bir iletişim sağlayarak muhtemel değerler çatışmalarını ve dini anlayış farklılıklarını en aza indirgeyip muhtemel olumsuzlukları önlemede etkin bir rol üstlenebilir. Cami eğitiminin yetersizliği de önemli sorunlara yol açabilmektedir. Camilerde beklediğini bulamayan halk, dini bilgi ihtiyacını sağlıklı olup olmadığı tartışmalı değişik yollardan karşılamaya çalışabilmektedir. Cami eğitiminden faydalanma konusunda kadınlara yönelik çalışmalar olmakla beraber istenilen düzeyde değildir.⁵⁹

Yaygın din eğitiminin resmi, kurumsal alanında en büyük yürütmeyi yapan Diyanetin ihtiyaç duyduğu personeli yaygın din eğitim konusunda yetiştiren ve tecrübe

⁵⁶ Yılmaz, 2001, a.g.e, ss. 348-350.

⁵⁷ Öngören, Reşat, Tarikat, T.D.V.İ.A, C.40, 2001, 2. ss. 95-105.

⁵⁸ Doğan, 2017, a.g.e, s. 286

⁵⁹ Yılmaz, Hüseyin, Cami Eksikli Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimin Neliği, Din Eğitimi El Kitabı, 5. Baskı, 2017, ss. 297-311.

kazandıran ilahiyat programları sayesinde, örgün din eğitimi dışındaki insanların din eğitimi ihtiyacı doğru, donanımlı bir şekilde giderilmiş olmaktadır.⁶⁰

⁶⁰ Korukçu, Adem, Yaygın Din Eğitiminde İlahiyat Fakültelerinin Yeri ve Önemi, Değerler Eğitimi Dergisi, C.8, no.20, Aralık, 2010, ss. 99-122.

İKİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ OLARAK TASAVVUFİ EĞİTİM

Bir yaygın din eğitimi faaliyeti olarak tasavvuf hakkında temel bilgiler elde edilmeden onun eğitiminin mahiyetinin de tam anlaşılamayacağını düşünmekteyiz. Araştırmamızın konusunu yaygın din eğitimi boyutu oluşturduğundan tasavvuf ele alınırken bu boyutuyla sınırlandırılacaktır. Tasavvufi eğitimi ele alırken her tarikatın farklı metod, yöntem ve anlayışlarını tek tek vurgulamadan yaygın din eğitimine yaptıkları eğitim yönünden katkılarının ortak yönlerini incelemeye çalışacağız. Din eğitiminin örgün ve yaygın biçiminde olmak üzere iki şekilde yapıldığı, tasavvufi eğitime bakıldığında bu iki tür eğitimden yaygın din eğitimi türüne girdiğini söyleyebiliriz. Yaygın eğitimin önemli bir özelliği olan gönüllülük prensibi, tasavvufi eğitimin de önemli bir esasını oluşturmaktadır.

2.1. Tasavvuf

Tasavvuf, Arapça *yün giymek* anlamında bir kelime olup, kul ile Allah arasında ihsan olayının gerçekleşmesi veya kulun ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilim, batini fıkıh diye tanımlanmış olmakla birlikte tasavvuf erbabı tarafından birbirinden farklı binden fazla tarifi yapılmıştır.⁶¹

Tasavvufun menşei konusunda çok değişik tanımlamalar yapılmıştır: Bu ismin Mescid-i Nebi'nin içinde yer alan "Suffa" 'dan geldiği iddia edilmiştir. Namazda ilk safta yer alan "Saffi evvel" 'den geldiği ileri sürülmüştür. Benû sufa (Arabistan'da bir kabile) 'dan geldiği ileri sürülmüştür. Sufânedan geldiği iddia edilir ki bu bir bitkidir. Bu ismin ensedeki bükümlü saç manasına gelen sûfetü'l kafâ'dan geldiği ileri sürülür. Bu kelimenin safâ (safıye) "temiz oldu" kökünden geldiği ileri sürülür. Bir grup ise sufi kelimesinin yün manasına gelen "sûf" 'dan geldiğini, çünkü bu yolu benimseyenlerin yünden elbise giydiklerini söylemiştir. Tasavvufun menşei konusunda uygun ve genel kabul gören görüş de bu en son görüşdür.⁶²

⁶¹ Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü, 3.Basım, Anka Yayınları , 2005, İstanbul, s. 630.

⁶² Altıntaş, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, A.Ü.İ.F Yayınları, No: 171, 1986, Ankara, s. 4.

Tasavvuf kelimesi, Kuran-ı Kerim’de geçmemektedir. Hicri III. yüzyıldan itibaren sufi ve tasavvuf kelimeleri hangi kökten gelmektedir tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Arapça dilbilgisi kaidelerine göre tasavvuf ve sufi kelimelerini elde etmek mümkündür. Birincisi yün giymek, ikincisi de yün elbise giyen anlamına gelmektedir. Buna göre sufi (yün elbise giyen) tek kişiyi ifade etmektedir. Peygamberlerin ve Velilerin giymiş olduğu bir elbise olan yün elbise dünyaya karşı tavrı almayı sembolize etmektedir.⁶³

Yün elbise giymek peygamber zamanında ve vefatından sonraki dönemde özellikle fakirlerde çok yaygın görülmektedir. O dönemde yün elbise giymek; ibadet etmek, Allah’a yönelimi ve bunun sonucunda dünya işlerinden yüz çevirmek gibi manalar taşımaktadır.⁶⁴

İslam dünyasında Kuran’a ve Sünnet’e dayalı deruni ahlaki hayata, ruhani fikir ve hareketlere tasavvuf ismi verilmektedir. Tasavvuf her ne kadar mistisizm ile karıştırılsa da, İslam tasavvufu ile mistisizm arasında temel farklar göze çarpmaktadır.⁶⁵

İslam tasavvufu ile mistisizm arasındaki temel farkları kısaca belirtmek gerekirse; Mistisizm sahası dinin zahiridir, tasavvuf ise hem zahiri hem de batînidir. Gayeleri ayırır. Mistisizm tamamen ve münhasıran Batı’ya ve hususiyle Hıristiyanlığa aittir. Mistisizm pasif, methodsuz ve anlaşılmazken; tasavvuf ise aktif, metodlu ve anlaşılırdır. Tasavvufta intisap varken, mistisizmde intisaba gerek yoktur. Mistisizmde silsile varken, tasavvufta silsile şarttır. Tasavvufta her tarikatın usulü, adabı varken; mistisizmde yoktur. Tasavvufta tarikatların adapları varken, mistisizmde adaplar yoktur. Tasavvufta hiyerarşi ve sınıflar varken, mistisizmde bu yoktur. Mistisizmde ıstırap bir alışkanlık halini alır ve önemli bir yer tutar, tasavvufta ıstırapın hususi ve seçkin bir yeri yoktur.⁶⁶

2.1.1. Tasavvufun Başlıca Özellikleri

Tasavvuf bir gönül terbiyesidir. Gönül de insanda bulunduğu için tasavvufun gayesi insandır, denilebilir. Gayesi, insanın kalbi olarak ahlaki yönden eğiterek ve

⁶³ Kara, Mustafa, Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, 15. Baskı, 2018, ss. 23-24.

⁶⁴ Yıldız, Mehmet, "Tasavvuf" Kavramının Kökeni Ve Anlamları Hakkında Bir İnceleme", AKADEMİAR Dergisi, 2017 (Haziran), Sayı: 2, s. 16.

⁶⁵ Kara, 2018, a.g.e, s. 16.

⁶⁶ Filiz, Şahin, Diyanet Aylık Dergi (Ocak-Şubat-Mart), 1994, C.30, Sayı.1, s. 21.

olgunlaştırarak kemal derecesine ulaştırmaktır. İslam tasavvufu insanı gerçek bir kul ve tam anlamıyla bir insan yapmaya müteveccihdir. Tasavvufun gayesi insan olduğu için bu konuya yönelik olarak ortaya koyduğu esaslar insan psikolojisi, terbiyesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olup tasavvufun da nitelikleri haline gelmiştir.⁶⁷

Tasavvuf, Arapça "Suf" kelimesinden türemiş, yünden elbise giyip ahlaki ve zühdî hayatı amaç edinen kimselerin tuttıkları yolu ifade eden bir disiplindir. Herkesin kabul ettiği ortak bir tarifi yoktur, dolayısıyla pek çok tarifinden söz edilebilir. Tasavvuf daha çok ahlaki yöne ağırlık verir. Tasavvuf dıştaki varlıklardan arınmadır yani zühd hayatıdır. Tasavvufta Allah, tüm varlıklardan aşkındır. Varlık, bilgi ve değerın kaynağı sadece Allah'tır. Tasavvuf söz değil özdür ve kaynağı Kuran ile Sünnettir.⁶⁸

2.1.2. Tasavvufun Gelişim Safhaları

Tasavvufî hayat ve düşüncenin tarihi seyrini değişik şekillerde tasnif etmek mümkün olmakla birlikte kabul gören genel tasnifi; Zühd devri, Tasavvuf devri, Felsefi tasavvuf devri, Tarikatlar devri, Günümüzdeki durum şeklinde yapmak uygun olacaktır.⁶⁹

Tasavvufun ilk neşet ettiği döneme "Zühd Dönemi" denilir. Bu birinci ve ikinci hicri asırlara denk gelmektedir. Zühd ehli kendilerini tamamen ibadete, taate vermiş kimselerdir. Bunların tuttıkları yol yiyecek, içecek, mesken hususlarında gayet sade bir yoldu.⁷⁰

Hicri III.asır artık tasavvufun tedvin ve sistemleşmesi anlamında yoğun çabaların gösterildiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde tasavvufî anlayış incelenip, açıklanmaya çalışılmıştır. Bu asrın Tasavvuf tarihi açısından bir başka önemli özelliği, fikir açısından gelişimini gerçekleştiren tasavvufun ilk defa fırkalara ve tarikatlara ayrılmasıdır. Üçüncü hicri asrın ikinci yarısında, tarikatlar kendi mensuplarına bir düzen vermeye ve nizamlar geliştirmeye çalışmışlardır.⁷¹

⁶⁷ Kara, 2018, a.g.e, ss. 16-17.

⁶⁸ Filiz, 1994, a.g.e, s. 14.

⁶⁹ Kara, 2018, a.g.e, s. 75.

⁷⁰ Tafzânî , el- Medhal ile't-Tasavvufî'l-İslami, s.3-26'dan aktaran (Çev. Mehmet Demirci), İslam Tasavvufuna Giriş, D.E.Ü.İ.F.D, III, 1986, s. 229.

⁷¹ Gözütok, Şakir, "Bir Din Eğitimi Disiplini Olarak Tasavvuf", (Yüsek Lisans Tezi), Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1992, s. 27.

Hicri VI.asırdan itibaren müridleri terbiye etmek üzere tarikatlara sahip olan büyük sufiler silsile yolu ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra hicri VII. asırdan itibaren aynı gayeye yönelik olmakla birlikte şeyhler ortaya çıkmıştır. Yine VI. asırdan itibaren tasavvurlarını felsefe ile karıştırmış şeyhler topluluğunu görebiliriz. İslam tasavvufu bu dönemlerden itibaren felsefe ve benzeri sistemlerle teması olup, tesirlerinden etkilenmişse de ilk zuhuru itibariyle İslam menşelidir. Hicri VIII. asırdan itibaren günümüze değin tasavvufta bir düşüş görülür. Bu dönemin ve sonraki mensupları daha çok eskilere ait kitapların şerh ve telhisine yönelmişlerdir. Bu durum, Osmanlı'nın son döneminde görülen genel bir gerilme ve bozulma durumuna bağlı bir vaziyet olarak da açıklanabilir.⁷²

2.2. Tasavvufi Eğitim

Dinin temel amacı insanları eğitmek ve onları manevi bir terbiyeden geçirmektir. İnanan insanları ruhi bir eğitimden geçirmek suretiyle “insan-ı kamil” konumuna çıkarmayı gaye edinen tasavvuf ilmi de, bahsedilen dini eğitimin bir yönünü teşkil etmektedir. İslam dini, dini eğitim için esaslar belirlerken tasavvufi eğitim de kendine has özel bir programın esaslarını gerçekleştirmeye çalışır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve sahabiler döneminde tasavvufi eğitimden bahsedilmezken, tasavvufi eğitimin özelliklerinin hayatlarında görüyor olmamız tasavvufi eğitimin Kuran ve Sünnet üzerine bina edildiğini göstermektedir.⁷³

Tasavvufi eğitim, din eğitiminin duyuşsal özelliğini taşımaktadır. Tasavvufi eğitim, hem dini eğitimin hedeflerini hem de kendi eğitiminin hedeflerini gerçekleştirmek üzere yapılan sistemli bir din eğitimi faaliyetidir. Tasavvufi eğitime yetiştirmek istediği insan profili bağlamında baktığımızda aslında çoğunlukla takdir edilen bir eğitim faaliyeti olduğu görülmektedir.

İnsanlıkla beraber var olan din eğitimi aslında insana kendine özüne (fıtratına) uygun bilişsel, duyuşsal ve bedeni gelişimleri kazandırmaya amaçlamaktadır. Bu amacın duyuşsal gelişimini kazandırmaya çalışan din eğitiminin tasavvufi eğitim boyutudur, denilebilir. Tasavvufi eğitim; Kuran ve Sünnet ışığında onların özüne uygun bir şekilde yapılan din eğitiminin yaygın faaliyetidir, denilebilir. İnsan yapısı gereği

⁷² Tafzâni, a.g.e, ss.3-26'dan aktaran (Çevr. Mehmet Demirci), 1986, a.g.e, ss. 230-232.

⁷³ Gözütok, Şakir, 1992, a.g.e, s.13.

değişik duygulara sahip bir fitratta dünyaya gelmektedir. Bu duygulardan en önemli olanı da din duygusu olup verilecek eğitimle şekillenebilen bir özellik taşımaktadır.

Çocukluk dönemiyle başlayan ve yetişkinlik dönemiyle devam eden dini duyguların eğitilip davranışlara dönüşmesi aslında insanın yapısına ters olmadığı ve onu geliştirdiği, bu gelişim de insanın böyle bir kabiliyete sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. İnsanların dine ilişkin tutum seviyeleri, dini kabiliyetlerinin olup-olmaması ile ilgili değil; din ile ilgili eğitimin verilir verilmemesi ile ilgilidir. Bir din eğitimi faaliyeti şeklinde tanımlanan tasavvuf da dindarlık kabiliyetini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Tasavvufî eğitim daha çok duyguların eğitilmesini esas alıp, bu duyguların davranışlara dönüştürülmesini amaçlar. Tasavvufî eğitim bu faaliyeti bir bütünlük içinde bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak yürütmektedir.⁷⁴

Din insanın yaratıcıya yönelik inancı, ibadeti ve O'nun emir, yasaklarıyla terbiye edilmiştir. Bundan dolayı, din eğitiminin duyuşsal alanı yalnız bilişsel boyutuyla sınırlı kalmayıp; insanda amaçlanan yönde davranış, tutumların gerçekleşmesine de yöneliktir. Tasavvufî eğitim, din eğitiminin duygu yönüne ağırlık veren bir parçasıdır. Tasavvufî eğitimin duyuşsal özellikli olması onu modern eğitimden farklı kılmaktadır. Ancak bu durum tasavvufî eğitimin bugünkü manada bir eğitime yer vermediği anlamına gelmemektedir. Tasavvufî eğitimin yetiştirmek istediği insan tipi sıradan bir kişilik değil, ideal dindar kişiliktir. Bu sebeple tasavvufî eğitimden geçen ve bu eğitimi başarıyla tamamlayan kişiler “insan- ı kâmil” şeklinde sıfatlanırlar. İnsan-ı kâmil, din adına istenilen ideal sıfatlarına sahip kimse manasındadır.⁷⁵

Tasavvufî eğitimde insan eğitimine büyük önem verilir, tasavvufta yetkin insan / kâmil insan yetiştirmek asli bir görevdir. Zira tasavvuf; kişinin kendisini arındırmadan çevresini arındıramayacağını, kendisiyle barışık olmadan etrafıyla barış içinde olamayacağını ileri sürmektedir. Bir diğer ifadeyle tasavvufî eğitim niyetle başlar; söz, hal ve fiille devam ederek hayatın tüm alanlarını kapsamaktadır. Bu eğitim; insanda zihin bakımından, duygu ve psikoloji bakımından bir arınmayı sağlayıp fitratının gerektirdiği uygun davranışlarla kuşanmayı hedeflemektedir.⁷⁶

⁷⁴Keyifli, Şükrü, Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi, Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı III, 1997, ss.251-252.

⁷⁵Gözütok, 1992, a.g.e, ss.43-45.

⁷⁶Yılmaz, Ömer, Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar, Akçağ Yay. 2.Baskı, 2015, s.55.

Din eğitimi bir yönüyle iman, bir yönüyle amel ve bir yönüyle de duyguyu ifade eden bir bütünlükte olmalıdır ki beklenen karakter gelişimini sağlayabilsin. Bu bütünlüğün sağlanmasında tasavvufî eğitimin verdiği mesajlar tamamlayıcı rolündedir. Din eğitiminin kavramsal çerçevesi de tasavvufun kavramlarıyla örtüşmektedir. Bu, şu demektir; her iki alan da insanın tekâmülü ve gelişimi için elindeki materyalleri paylaşabilecek bir yakınlığa sahiptir. Nasıl ki gerek kuramsal gerekse tarihsel açıdan bakıldığında din ile eğitim arasında iç içe geçmiş bir ilişkinin olduğu inkâr edilemezse, tasavvuf ve din eğitimi arasındaki ilişki de inkâr edilemez.⁷⁷

Tasavvufî eğitim insanı eğiten ve yönlendiren bir faaliyettir. Tasavvuf, insanın ruhi dünyasını motive eden bir kurumdur. Bu sebeple, eğitim sürecinde, motive edilmiş bir ruhi yapı olumlu bir katkı sağlayabilir. Tasavvuf, dini öğretim söz konusu olduğunda katı kurallı bir yöntemi değil sevdirek, gönül bağı kurarak öğretim yapmayı ilke edinmiştir. Yine tasavvuf, bir öz denetim ve kendini tanıma mekanizması geliştirdiğinden bireyin gelişimi ve eğitimi için olumlu ve verimli bir alan oluşturmuş olacaktır. Bu pozitif katkılar, eğitimin bireyin bünyesinde sağlam bir temel oluşturmasına öncülük edebilecektir. Bütün bu olumlu katkıları alt alta toplarsak, tasavvuf, eğitimin bireyin bünyesinde kalıcı ve daha kolay yer etmesine zemin teşkil eder diyebiliriz.⁷⁸

Tasavvuf eğitimi insanın ilim, algı ve idrakindeki seviyenin yükseltilmesini hedefler. Bu ise zihnî bir çaba ile elde edilen bilginin his yolu ile bilinir hale gelmesi ile mümkündür. İmanın takva, huşu, muhabbet, rıza, yakîn gibi vasıflarla zenginleşmesi de böyle bir idrak derinleşmesi ile meydana gelmektedir. Tasavvuf eğitimi insanı benliğinde bulunan kuvvetlerin etkilerinden kurtarmayı amaçlamış ve bunu en nihaî bir gaye olarak belirlemiştir. Sûfilerin eserlerinde nefsin, aklın ve ruhun insan üzerindeki tesirlerinin oldukça geniş yer tutması da bunu göstermektedir.

Her insanın sosyo-psikolojik şartlarının farklılığı sebebiyle onların kâmil ve olgun insan olma yolunda geçireceği eğitim ve safhalar farklılık arz eder. Sûfilere göre tasavvuf eğitimi o şahsa aittir yani öznedir. Muhatabı olması sebebiyle insanın manevi yapısı tasavvuf eğitimi için önem arz etmektedir. Sûfiler tarafından insan mürekkep bir

⁷⁷Göktaş, Vahit, Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155.

⁷⁸Savaş, Ersin, Tasavvuf ve Eğitim Üzerine Bir İnceleme, *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi (TURKEAD)* C.1, Sayı 1, Aralık 2016, ss. 18-24.

varlık olarak ortaya konmuştur. Beden ile birlikte nefis, ruh ve akıl insanın tabiatını yani benliğini teşkil etmektedir. Bu unsurların mahiyetleri ve birbirleri ile olan ilişkileri tasavvuf eğitiminin niteliğini oluşturmaktadır.⁷⁹

Din insanların istek ve davranışlarında Allah'ın çizdiği yola göre dengeli olmasını ister ve bu anlamda insanları eğitir. Tasavvufî eğitim de içe, ruha yönelik bir disiplin olduğu için bu dengenin sağlanması konusunda özellikle istek boyutunda din eğitiminin başarısına katkıda bulunmaktadır.

Kısaca, din eğitiminin hedefi insanı iyi insan konumuna getirmektir. Bu iyi insan olmayı da bir bütün olarak gerçekleştirmeyi hedefler ki nihayeti güzel ahlaktır. Güzel ahlakı da bir tutum, bir eğilim olarak tanımlamak gerekirse; tasavvufî eğitim ve uyguladığı ritüellerin de insandaki tutum ve eğilimleri iyiye çevirme hedefi bakımından dinin esas gayesine yönelik bir faaliyet olduğu ortadadır. Tasavvufî eğitim ve uyguladığı ritüeller, insanın fitri olarak özüne doğru bir gelişimi sağlamasını ve öz olarak mükemmel yaratılan yapıyı bozan dış uyarıcılar, nefis gibi olumsuzlukları önlemeyi hedeflemesiyle dinin de esas gayesine büyük bir hizmet etmektedir. İslam dininin ilk öğretilmesi de yaygın bir eğitim metoduyla olmuştur. Tasavvufî eğitim gibi bir mürid ile yani din eğitiminin ilk muallimi Hz.Muhammed (s.a.v.) ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Hz. Peygamber bu eğitimi yaparken bireysel ve gelişimsel farklılıkları göz önüne alıp herkese aynı şekilde ve yöntem ile eğitim yapmıyor, bir nevi bireysel eğitim gibi onlarla özel ilgileniyor. Böylece kısa bir sürede, yaptığı din eğitiminin müthiş başarısı ortaya çıkmıştır.

Bu durumda tasavvufî eğitimin aslında Hz. Peygamber'in uygulamalarından ilham aldığı; O'nun yöntem ve tarzını örnek aldığı söyleyebiliriz.

2.2.1. Tasavvufî Eğitimin Özellikleri

A) Tasavvufî eğitim çocukluk çağından sonrakilerin eğitimidir: Normal eğitimde değişik yaş grupları hedef olarak alınırken, tasavvufî eğitimde sadece çocukluk çağından sonrakiler hedef olarak alınır. Dolayısıyla bu eğitimin hedef kitlesinin yetişkinlerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Tasavvufî eğitim, yetişkinlerin eğitimi konusundaki engelleri aşabilmek için etkili metotları kullanmaktadır, bu metotların en

⁷⁹ Usta, Muhiddin, "Tasavvuf Eğitiminde Etvâr-ı Seb'a Metodu", (Doktora Tezi), İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, ss.30-36.

etkilisi de müridin (öğrenci konumundaki kişi) kendi isteğiyle mürşidine (öğretmen konumundaki kişi) tamamen teslimiyeti şartıdır. Bu şartı yerine getiren kişiyi eğitmenin kolaylığı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.⁸⁰

B) Tasavvufi Eğitim Ferdidir: Topluca yapılan ibadetler, zikirler ve bazı adetler grup eğitimini oluştursa da tasavvufi eğitimin en önemli yanı bireysel bir eğitimi benimsemesidir. Günümüz modern eğitim sistemlerinde bireysel eğitimlerin daha verimli olduğu ve bundan dolayı sınıf mevcutlarının azaltılması önemsenen bir durumdur.⁸¹

Tasavvufi eğitimde mürşidin müridiyle baş başa ilgilenmesi ve onu eğitmesi esastır. Günümüz modern eğitimde de bireysel farklılıkların gözetilmesi ve buna göre eğitimin yapılması verimi artıracığına dikkat çekilmektedir. Tasavvufi eğitimde her öğrencinin öğrenme durumlarının farklı olabileceği hesaba katılarak buna göre metotlar geliştirip uygulanmaktadır. Tasavvufi eğitimde bireysel farklılıklarla beraber ahlaki gelişim düzeyleri de dikkate alınmaktadır.

C) Tasavvufi Eğitim Tedricidir: Tasavvufi eğitim ruhi ve nefsi kademe kademe geliştiren bir eğitimidir. Bu eğitim basitten başlayıp belli noktalara ulaşmayı hedefler. Belli noktalara ulaşmayı hedefleyen bu eğitimde belli duraklar vardır ki , bu duraklara makam ya da menzil denir. Bu makamlara kişi kendi kazanımlarıyla gelebilirken bunun en önemli aracı da ibadetlerdir. Elde edilen makamlarla beraber kişi bazı değişik his, heyecan ve mânâlar içsel olarak yaşar ki bu durumlara hâl denilmektedir. Hâllerin canlı bir yapısı vardır ki bu durum müridin içsel olarak yaşadığı vakte bağlı ortaya çıkmaktadır.⁸²

Müridin istenilen insan-ı kâmil niteliğini kazanması için geçmesi gereken bu makamlara adeta iten bir güç olarak nefsin hâlleri vardır, bunlar: **1) Nefs-i Emmâre:** Havf ve reca' halidir. **2) Nefs-i Levvâme:** Kabz ve bast' halidir. **3) Nefs-i Mülheme:** Her şeyi terk halidir. **4) Nefs-i Mutmainne:** Sekr ve sahv' halidir. **5) Nefs-i Râziye':** Beşeri sıfatların mahvı ve bekâ'ya istidat' halidir. **6) Nefs-i Mardiyе':** Temkin ve hayret' halidir. **7) Nefs-i Kâmile':** Bekâ' halidir.⁸³

⁸⁰Gözütok, 1992, a.g.e, ss.46-52.

⁸¹ a.g.e, ss.46-52.

⁸² a.g.e, ss.46-52.

⁸³ a.g.e, ss.46-52.

Tasavvufî eğitimden geçen kişinin bu hâllerle birlikte geçtiği makamları Gözütok şu şekilde sıralamaktadır: **Birinci Makam:** İhsan makamı olarak isimlendirilir, mürit bu makamda nerede olursa olsun Allah'ın her yerde olduğunu, bizimle beraber olduğunu yaşamaya başlar. **İkinci Makam:** Ehâdiyet makamı olarak isimlendirilir, mürit burada Allah'ın birliğini yaşamaya ve görmeye başlar. **Üçüncü Makam:** Akrâbiyet makamı olarak isimlendirilir, mürit burada Allah'ın kendisine kendinden daha yakın olduğunu yaşar. **Dördüncü Makam:** Bâsâriyet makamı olarak isimlendirilir, mürit burada bütün fiillerinin Allah tarafından görüldüğünü yaşar. **Beşinci Makam:** İlmiyet makamı olarak isimlendirilir, mürit burada kalbinden geçenlerinin Allah tarafından bilindiğini yaşar. **Altıncı Makam:** Failiyet makamı olarak isimlendirilir, mürit burada bütün fiillerinin Allah'tan olduğunun idrakini yaşar. **Yedinci Makam:** Mülkiyet makamı olarak isimlendirilir, mürit burada her şeyin sahibinin Allah olduğunun idrakini yaşar. **Sekizinci Makam:** Hayatiyet makamı olarak isimlendirilir, ebedi hayatın Allah'a ait olduğunun şuuruna varır. **Dokuzuncu Makam:** Mahbubiyet makamı olarak isimlendirilir, Allah'ı sevmekle O'na yaklaşıcağının idrakini yaşar. **Onuncu Makam:** Tevhid-i Şuhûdi makamı olarak isimlendirilir, mürit nereye yüzünü çevirirse çevirsin orada Allah'ın sıfatlarının tecellilerinin idrakini yaşar.⁸⁴

Tasavvufî Eğitim, Formal Bir Eğitimidir. Tasavvufî eğitim önceden planlanmış bir eğitimidir, yani çerçevesi daha önceden belirlenmiş bir eğitimidir. Müridin bireysel farklılıklarına göre program değişiklik gösterse de genel itibariyle çerçeve önceden belirlenmiştir.⁸⁵

Modern eğitim sistemlerinde de eğitimin başarısı için plan ve programlama çok önemli bir ilke olup tasavvufî eğitimin de önemli bir gerekliliğidir. Gerçek bir eğitimin başlayabilmesi için ön şartlar şeklinde bilişsel giriş davranışlar nasıl gerekli ise tasavvufî eğitimde de bilişsel olarak gerekli olan bilgi ve becerilerin gerekliliği şarttır. Özellikle tasavvufî eğitime başlamadan önce şeriat ilimlerinin bilinmesi çok önemli bir gerekliliktir. Bilişsel olarak bu ilkeyi yerine getiren mürit, duyuşsal olarak da kendini bu eğitime his ve tutum olarak hazır hale getirmelidir.⁸⁶

⁸⁴ Gözütok, 1992, a.g.e, ss.46-52.

⁸⁵ a.g.e, ss. 52-54.

⁸⁶ a.g.e, ss. 52-54.

2.2.2. Tasavvufi Ritüellerin Eğitsel Değeri

Ritüel; bireysel veya topluluk ile alakalı bazı değerlerin, belli zamanlarda, aynı davranış kalıplarıyla tekrarlanmasıdır. Ritüel bu yönüyle, hem toplumsal bir özellik hem de duygusal ferdi bir özelliği nedeniyle sosyologların ve antropologların ortak alanına giren bir kavramdır. Daha çok topluluk bilincini oluşturan ve bireyleri birbirine bağlayan duygusal bir yol olarak görülmektedir. Çoğunlukla dini karakterler taşısa da sadece dini alana ait bir durum değildir. Hem tekil bir etkinliğe hem de topluluk halinde yapılan bir etkinliğe karşılık gelebilmektedir. Ritüele giren birden fazla kişi ise bu kişiler arasında ortak duyguların paylaşımı söz konusudur. Ritüel esnasında kullanılan sembolik işaretler ya da hareketler aracılığıyla topluluğun birlikteliği şuuru yaşanır.⁸⁷

İnsanlığın var olduğundan beri en bariz uygulanan ritüeller daha çok dini ritüellerdir. Dünyanın dört bir yanında farklı türlerde dini ritüeller gerçekleştirilmektedir. Her dinin ve her inancın kendine özgü farklı ritüelleri vardır. Ritüellerdeki performanslar belirgin bir şekilde belli bir zamanda ve çoğu zaman (ritüele özgü) belli bir yerde gerçekleşen, genellikle de tekrarlayan eylemlerdir. Bu ritüellerin uygulama şekilleri ve hedefleri ne kadar farklı olsa da her zaman çok önemli kilit sembolleri, standartlaşmış eylem ve sözcükleri vardır. Belli aralıklarla sözcük ve eylemler düzenlenip yinelenmektedir.⁸⁸

Ritüel, duygusal bir bağ ve topluluk formasyonu oluşturma faaliyetleridir. Ritüel, geçmişten günümüze, nakledilme yoluyla, sözlü ve uygulamalı olarak ve toplumsal katılımıla süregelen, standart ritmik hareketlerle ve sembolik bir dille ifade edilen toplumsal bir olguyu tanımlar. Dini veya seküler bir anlam taşıyabilen ritüeller, bireysel ya da toplumsal olma kapasitesine sahiptirler. Ancak bireysel içerikli olanlar da toplumsal bir nitelik taşımaktadır.⁸⁹

2.2.3. Tasavvufi Eğitimde Adaplar (Ritüeller)

Tasavvufi eğitimde adap denilince üç kavramın da (tasavvuf, eğitim, adap) tanımlamasından yola çıkılarak, insanın fitratında mevcut olan mükemmelliğe yani

⁸⁷ Karaman, Kasım, Ritüellerin Toplumsal Etkileri, S.Ü.D, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2010/1, ss. 227-236.

⁸⁸ Sart, Gamze, “Tasavvuf Kültüründe Enformel Öğrenme”, (Doktora Tezi), Yeditepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, ss. 27-30.

⁸⁹ Karaman, Kasım, 2010, a.g.e, ss. 227-36.

insan-ı kâmil konumuna gelmek için davranışlarında ve özellikle iç yapısında istendik yönde, kasıtlı olarak değişmeyi meydana getiren prosedürler kastedilmektedir. Bu bölümde her tarikatın kendisine özgü adaptaları şeklinde değil de müşterek adaptalara insani unsurlar, fiili unsurlar ve maddi unsurlar başlıkları altında değinilecektir.

2.2.3.1. İnsani Unsurlar

Tasavvufî eğitimde müşterek adaptaların insani unsurları, yani tüm tasavvufî eğitim faaliyetlerinin insanı ilgilendiren ortak kavramları olarak Pîr, Pîr-i Sâni, Şehy-Halife, Murid/Muhib/Tâlib/Sâlik/Vâsıl, Silsile-İntisap-İcâzet olarak açıklanabilir.

a)Pîr, Pîr-i Sâni:Târikat kurucularına verilen isim Pîr'dir. Ancak çoğu zaman tarikat kurucuları daha hayattayken görüşleri, fikirleri, sistemleri tam oturmamış ve yaygınlık kazanmamıştır. Daha sonra coğrafyanın genişlemesi, zamanın değişmesi ve müridlerinin çoğalması ile tarikatın yeni sistemi, kuralları oluşturulmaya başlanmıştır. Pîr/Şehy'in vefatı ile manevi mirasını üstlenmiş, ehliyetli halifelerinden biri tarikati daha sistemli ve tanınır hale getirmesiyle o kişiye Pîr-i Sâni denilmiştir. Bu nedenle tarikatın kurucusu kadar bu tarikate asli şeklini veren Pîr-i Sâni'si de hürmete layık görülmüştür. Nitekim Yahya Şirvâni Halvetiliğin, Eşrefoğlu Rumi Kadiriliğin, Balım Sultan Bektaşiliğin, Sultan Veled Mevleviliğin Pîr-i Sâni'si olarak görülmektedir.⁹⁰

Farsça'da yaşlanmış ve ihtiyar kimselere Pîr denir. Tasavvuf liderine de Pir denilmiştir, bu kelime üstad ve mütehasıs gibi anlamları da ihtiva eder.O, bu işin Piridir gibi. Büyük adamlar için de kullanılmıştır. Eskiden tarikat kurucusu Şehy'lere de Pîr denilmiştir. Pîr-i Sâni; bir tasavvuf okulunda ihyâ veya tecdîd yapan kişiye, ikinci pîr yani Pîr-i Sâni denir.⁹¹

b) Şeyh-Halife:Şeyh, müridlere rehberlik yapan ve onları irşad eden anlamında tasavvuf terimidir. Sözlükte “yaşlı” anlamına gelen şeyh, tasavvufta “veli, pîr ve müşid” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tasavvuf ehline göre şeyh, bir tarikate intisap ederek seyrü sülukünü tamamlayan ve şeriat, tarikat, hakikat ilimlerinde en yüksek dereceye ulaşan kimsedir. Tarikat yolunun en yüksek mertebesi olan şeyh, müridlerinin kalp ve nefislerinin temizleme yollarını öğretmek suretiyle Allah'a onları(müridleri) sevdirmektedir. Nakşibendiyye tarikatında şeyh karşılığı olarak “hâce” (çoğulu

⁹⁰Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.199.

⁹¹Cebecioğlu, Ethem, 2005, a.g.e, s.502.

hâcegân), Nakşibendiyye'den ayrılan Yeseviyye'de “ata” kelimesi kullanılmıştır. Ata kelimesinin Orta Asya'da Türk sûfleri arasında XII. yüzyıldan beri şeyh yerine kullanıldığı bilinmektedir. Türkistan'da ve İdil havzası Türklerinde şeyhler için “îşân” tabirine de rastlanır. Bazı tarikat mensupları Anadolu'da şeyh yerine “baba” kelimesini tercih etmiştir. Bektaşîler'de şeyh mevkiindeki kişiye XVI. yüzyıldan itibaren “dede-baba” denilmiştir. Tasavvufi eğitimi başarıyla tamamlamanın en önemli şartı bir şeyhe bağlanmaktır, aksi takdirde bu yolu tamamlamak mümkün olmamaktadır.⁹²

Halife, tasavvuf ıstılahında ehliyetli ve yetişkin bir müridin irşatla görevlendirilmesidir. Halifenin ehliyetli, seyr-ü sülukunu tamamlamış kişiler olmasına dikkat edilir ve kendilerine şeyh tarafından mühürlü imzalı bir hilâfetnâme/icâzet verilir. Buna göre şeyh vefatına yakın bir zamanda bir veya birkaç müridini halife olarak tayin edebilir. Bazen de vefatından sonra birinin işaretle halife bırakıldığına karar verilir.⁹³

Şeyh'in sahip olması gereken sıfatları da tasavvufi eğitimde çok önemlidir. Şeyhin bazı ilmi ve kişisel özelliklere sahip olması gerekir. Her şeyden önce tüm ahlâki güzel meziyetlere sahip olması gerekir, dini bilgilere tam vâkıf olmalı, Kuran, Hadis ve dört mezhep çizgisinde amel etmeli, müridlerinin bireysel farklılıklarına göre farklı metodları kullanma becerisine sahip olmalı, toplumun yapısından ve toplumun dinamiklerinden haberdar olmalı, insanları eğitme konusunda yeterli kabiliyetlere sahip olması gerekir.⁹⁴

Şeyh'in sahip olduğu konum itibariyle bir öğretmen ve şeyh'in sahip olması gereken sıfatları itibariyle günümüz modern eğitim sistemlerinde bir öğretmende bulunması gereken özelliklerle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu durum bize tasavvufi eğitimin nitelikli olması gereken öğretmenlerce (şeyh, mürşid) yapıldığını göstermektedir. Ayrıca şeyh'in, müridlerinin daha çok iç ve ruhi eğitimine etki ettiklerini ve etkilemeleri yaparken müridlerinin bireysel farklılıklarını, öğrenme durumlarını, hazır bulunuşluk seviyelerini dikkate aldıklarını göz önüne alındığında şeyh'in psikoloji, gelişim psikolojisi, öğretim yöntem ve tekniklerini kullanma becerilerine sahip olması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁹²Öngören, Reşat, Şeyh, D.İ.A, 2010, C. 39, ss. 50-52.

⁹³Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.204.

⁹⁴Keyifli, Şükrü, 1997, a.g.e, ss.252-254.

c) Mürid/Muhib/Tâlip/Sâlik/Vâsıl:Mürid, irade sahibi demektir. Tasavvuf ıstılahında ise bu basit iradeden daha derin bir anlam taşır. Murid, nefsi ve beşeri duygu, isteklerini Hakk'ın huzurunda yok edip Hakk'ın bekasıyla bâki olmak isteyen kimse demektir ki sonunda mürid “nefsinin hiçbir belirtisi olmayan Hakk'ın iradesinde boğulup kaybolan kişi” olur. İşte mürid bu olgunluğa gelebilmek için bir şeyhe, mürşide bağlanmalı ve onun sohbetinde bulunmalıdır. Müridler üç başlık altında sıfatlanabilir: Bir mürid var ki Allah'ı nefsi için murâd eder, bunun belirtisi o kişinin umma ve korkuya göre hareket etmesidir.⁹⁵

Müridler üç başlık altında sıfatlanabilir: Bir mürid var ki yalnız Allah'ı arzu eder, bunun belirtisi o kimsenin karşılık beklemeden amel etmesi, sırf emri yerine getirmekle sevinmesidir. Bir mürid de var ki hiçbir şey dilemez, kendisine ne dilenmiş ise onu ister, nefesine ne bir makam, ne hal, ne de bir yer vermez. Şeyh; kendisine gelen müride şeriatin taharet, namaz, oruç, zekat, hac gibi bütün hükümlerini yerine getirmesini, Allah'ın Kitabını okuyup öğrenmesini, rızkını helalinden kazanmasını, dünya hırsını kalbinden çıkarıp ahrete yönelmesini, kaçırdığı ibadetlerini telafiye çalışmasını, az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı, halvet ve uzletini seçmesini, eğlencelere dalmamasını, gece namazlarına devam etmesini öğütler.⁹⁶

Muhip, müridten farklıdır. Bazı kişiler herhangi bir tarikata ve şeyh'e intisap etmez ama tasavvufu, tarikatı sever ve derecesi yükselince derviş olurlar. Muhip olan kişi bir zaman sonra bir şeyh'e intisap edebilirler, bu arz etme safhasına gelen kişiye “talip” denir. Tasavvufta salik ise, herhangi bir tarikata yeni giren kişi demektir. Salik olan kişi tasavvufî eğitimini başarıyla tamamlarsa bu kişiye de “vâsıl” denir.⁹⁷

Tasavvufî ıstılahta mürid, bir öğrenci gibi değerlendirilmektedir. Nasıl ki eğitim ve öğretimin başarısı öğrencinin gayreti, psikolojik durumu, hazırbulunuşluk seviyesi gibi ilkelere bağlıysa; tasavvufî eğitimde de müridin seyrü sülukünü başarıyla geçmesi ve insan-ı kâmil konumuna gelmesi mürdin gelişim özelliklerine, psikolojik yapısına, istekliliğine, sahip olduğu şeriat bilgi seviyesine bağlıdır.

⁹⁵ Ateş, Süleyman, İslam Tasavvufu, Radikal Yayınları, İstanbul,1992, s.118.

⁹⁶ a.g.e, s.118.

⁹⁷ Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.206.

Özellikle tasavvufi eğitimde olmazsa olmaz olan şeyh'in müridiyle birebir özel ilgilenmesi ve eğitmesi, günümüz eğitiminin de başarıyı artırmak için kullanmaya başladığı birebir eğitim yöntemi açısından dikkat çekicidir.

d) Silsile-İntisap-İcazet: Silsile, bir tarikatın birbirine icâzet veren şeyhlerinin ismini ihtiva eden liste. Tasavvufta tarikat silsilelerin Hz. Peygamber ile başladığı kabul edilir. Silsileler önceleri şifahi yolla aktarırken daha sonraları yazıya geçirilmiştir.⁹⁸

İntisap, ahd-ü misaktır. Bir şeyhe mensubiyet, bir tarikata bağlanmaktır. Biat, inabe ve halk arasındaki ifadesiyle “el almak/tövbe almak” kavramı da aynı manaya gelmektedir. Tarikatlardaki biat kültürünün dayanağı Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Akabe’de sahabeyle yaptığı biata dayandırılmaktadır.⁹⁹

Küçük farklılıklar olsa da tarikatta intisap; tâlip ilk önce maddi kirlere arınmak için gusül abdesti alır, manevi pisliklerden arınmak için tecdid-i iman, istiğfar ve tövbe eder. Fatıha’dan sonra birinci rekatta Kâfirun ve ihlâs, ikinci rekatta Felâk ve Nas sureleri okuyarak iki rekat tövbe namazı kılar. Şeyh ile mürid karşılıklı oturarak dizlerini birbirine dayar ve ellerinden tutarlar. Bu sırada biat ayeti (Fetih 48/10) okunur.

Şeyh tarikat silsilesini okur ve mürid’den tarikat pîr’ini şeyh kabul ettiğine dair söz alır. Ahitleşerek senet ve zikir telkin edilir. Şeyh yüksek sesle üç defa “la ilahe illallah” diyerek kelime-i tevhid’i söyler ve bunu müride tekrarlatır. Sonra mürid yüz kez “estağfirullah”, “elhamdülillah” , “la ilahe illallah” ve “Allahu ekber” diyerek tesbihat yapar. Tesbihat akabinde hemen şükür secdesine kapanarak tarikata girmiş olur. Artık mürid bundan böyle söz, davranış, düşünce ve ahlakını güzelleştirmeye dikkat eder.¹⁰⁰

İcazet, Şeyh veya mürşid kabul edilen tasavvuf ve tarikat önderlerinden birinin kendi usulünü devam ettirmeye ehil gördüğü bir müridine verdiği irşad iznidir.¹⁰¹

Bu ritüelleri tasavvuf eğitimi açısından değerlendirdiğimizde; Şeyh eğitimi başlatan, gerçekleştiren öğretmen konumunda; mürid, bu eğitimi isteyen, talep eden öğrenci konumunda; icazet, gerekli aşamalardan geçip tasavvufi eğitimi başarıyla bitirenlere şeyhi tarafından verilen diploma görevini görmektedir.

⁹⁸Tosun, Necdet, Silsile, İ.A., 2009, C.37, ss.206-207.

⁹⁹Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.207.

¹⁰⁰Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.207.

¹⁰¹Akpınar, Cemil, İcâzet, İ.A., yıl: 2000, C.21, ss.393-400.

2.2.3.2. Fiili Unsurlar

Tasavvufi eğitimde her tarikatın müridlerinin topluca yapması gereken ibadetler ve zikirler vardır. Bu zikirlerin özelliği de müridlerinin yapısına uygun olmaktadır. Zikirlerin yapılış biçimi birbirinden farklılıklar gösterse de bütün tasavvufi eğitim faaliyetlerinde zikir mevcuttur. Aşağıda tarikatların uyguladıkları zikirleri, özellikleri ve çeşitlerine değinilecektir. Tasavvufi eğitim faaliyetlerindeki bu zikir adabı, bu eğitimin hedeflediği duyuşsal gelişimi sağlayan önemli bir etkidir.

Zikrin kelime anlamlarından birisi de Allah'ı anmaktır. Zikir bir takım dini kelimelerin tekrarına bağlı olarak bilişsel yetilerin aktive olmasıyla gerçekleşen içsel bilgi üretme, olumlu duygular uyarmak, bilinç ve bilinç dışı güçlendirerek kendisini geliştirme ve dönüştürme eğitimi olarak değerlendirilebilir.¹⁰²

Zikirde uygulanan tekrarlama yöntemi yanında kodlamayı, depolamayı ve geri getirmeyi kolaylaştıran bağlam, bedensel pozisyon, musiki, belli zamanlarda uygulama, duygu durum gibi faktörler de zikirde bilişsel yetilerin performansının artırılmasını sağlamaktadır. Zikirde bireysel farklılıkların da dikkate alınıp ona göre yöntemlerin belirlenmesi gerekir; örneğin musikiyle bir kişi yoğunlaşmayı sağlarken, bir başka kişi musikiyle yoğunlaşmayı sağlayamamaktadır. Zikirle bilişsel yetiler arasında pozitif bir ilişki bulunup, zikir bu yetileri uyarıp harekete geçirmektedir.¹⁰³

2.2.3.2.1. Toplu Zikirler

Tasavvuf ehli, namazı bir zikir olarak görüp günün belirli vakitlerine yerleştiren Allah'ı anmayı günün her anına koymayı esas kabul etmişlerdir. Bu anlamda tasavvufi eğitim faaliyeti olan tarikatların topluca ve belli zamanlarda yaptıkları zikir ritüelleri vardır, şöyle ki:

a) Semâ: Kelime olarak “işitme ve dinleme” demektir. Mevleviliğe özgü semâ, vecde gelerek ve kendine has bir takım hareketlerde bulunarak Allah'ı anmaktır. Topluca ve belli günlerde yapılan zikirler genellikle bu isimle anılır. Semâ'yı sistemli bir hale getiren ve tarikatının esaslarından biri sayan Mevlânâ'dır. Ona göre semâ âşıkların gıdasıdır. Semâ'da insana hizmet ve hürmet esastır. Nitekim semâdaki mukâbele ve

¹⁰²Çetin, Özer, Zikir Ritüelinin Bilişsel Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi, Hitit Üniv. İ.F.D. , 2017/1, Sayı:31, ss.1-28.

¹⁰³Çetin, Özer, 2017/1, a.g.e, ss.1-28.

dervişlerin birbiri önünde baş eğmeleri saygının bir göstergesidir. Mevlevî tarikatında semâ kıyamet gününün temsilidir. Dervişin başındaki sikke mezar taşı, tennure kefeni, hırka ise kabirdir.¹⁰⁴

b) Hatm-ı Hâcegân: Nakşibendilikte yapılan toplu zikrin ismidir. Müridler şeyhin ya da onun görevlendirdiği bir kişinin huzurunda oturarak sessizce zikirlerini yaparlar. Herkes okuyacağı duaları şeyhlerinin verdiği işaretle okumaya başlarlar. Bu zikirde mürid sayısı on kişi ise buna “küçük hatme”, eğer mürid sayısı ondan fazla ise buna “büyük hatme” denir. Zikrin sonunda silsile ve şeyhlerini ihtiva eden bir dua ile son bulur. Zikir esnasında gözlerin kapalı olması gerekir, bu tarikata mensup olmayanın zikre iştirakine müsaade edilmez.¹⁰⁵

c) Darb-ı Esmâ: Halvetî tarikatının zikir meclislerine “Darb- ı Esmâ” denir. Halka halinde oturarak ve vücut hafifçe sağa sola hareket ettirilerek zikir yapılır. Oturarak başlayan zikir, ayağa kalkmak ve aşka gelmek suretiyle belli ilahiler eşliğinde devam etmektedir. Ney, kudüm ve def gibi musiki aletlerin çalınmasına izin verilir.¹⁰⁶

d) Zikr-i Kıyâm: İsminden anlaşıldığı gibi ayakta yapılan bir zikirdir. Bu zikir çeşidi daha çok Rûfailerce yapılır. Zikirlerde gaye vecde gelmektir. Ancak bu zikirde gaye vecde gelmek olsa da temel gaye Allah’ı hatırdâ tutmaktır.¹⁰⁷

e) Devrân: Kâdiri zikri olup ayakta, oturarak ve dönerek yapılır. Müridler yan yana saf tutup, adım atmadan bel hizasına kadar eğilip doğrulmak suretiyle yapılan zikirdir. Bu zikirde evrâd-ı şerife ve belli sayıda tevhid ve İsm-i Celil okunur.¹⁰⁸

f) Zikr-i Erre: Adını ve işlevini Ahmed Yesevî’den alan bu zikirde, zikir esnasında ses boğazdan hızar / testere gibi çıktığı ve zikrin ilerleyen aşamalarında kelimeler kaybolup sadece boğazdan testere sesini andıran bir hırıltı çıktığı için zikre bu ad verilmiştir. XVI. yüzyılda Semerkant civarında yaşayan Ahmed Kâsânî’ye göre Hoca Ahmed Yesevî önceleri hafî (sessiz) zikir yapardı. Ancak Türkistan bölgesine gidince o bölge

¹⁰⁴Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.208.

¹⁰⁵ a.g.e, s. 210.

¹⁰⁶ a.g.e, s.210.

¹⁰⁷ a.g.e, s.210.

¹⁰⁸ a.g.e, s.210.

insanlarını bu zikirle yola getiremeyeceğini anlamış ve zikir-i erre adındaki sesli ve tesirli zikri başlatmıştır.¹⁰⁹

Yaygın din eğitimi yönüyle toplu zikirler; zikirdeki kişilerin duyuşsal yönden destek almalarını sağlamaktadır. Bu durum modern din eğitiminde öğrencilerin birlikte ilahi, musiki gibi araçlarla manevi anlamda daha motive olduklarına benzetilebilir. Toplu zikirler, birlik şuurunu ve bilinçliliğini de oluşturmaktadır ki bu durum din eğitimine olumlu katkılar yaptığı düşünülmektedir. Toplu zikre katılacakların beden temizliği, kıyafetlerine dikkat etmeleri gibi etkenler de müridlerin bu eğitime bir hazır bulunuşluk durumunu sağlamaktadır. Zikir, yaygın din eğitimi açısından ele alındığında şunlar söylenebilir:

*Farklı meslek gruplarından insanların bir araya gelmesini sağlayıp birbirlerinden haberdar olmasını sağlamaktadır.

*Toplu zikirlerin insanlar arasındaki olası kutuplaşmaları, ayrışmaları önleyip birlik ruhunu yaşatmasıdır.

*Zikir, yaygın din eğitiminin önemli hedeflerinden olan insanlara dinin duyuşsal boyutunu yaşatmaktadır.

*Zikir, yaygın din eğitiminin önemli hedeflerinden olan insanlara dini bilinçlenmeyi iç dünyasında oluşmasını sağlamaktadır.

2.2.3.2.2. Halvet- Çile- Erbain

Halvet, bir kenara çekilip kimseye karışmadan zikir ve vird ile meşgul olmaktır. Halvetin delili olarak da Hz. Peygamberin özellikle Ramazan ayında Hira mağarasına gidip birkaç gece ibadet etmekle meşgul olması gösterilmektedir. Hz.Peygamberin vahiyden önce halvet ile ruhi tekâmülü yaşadığını, yine Hz.Musa'nın da böyle ruhi bir tekâmül yaşadığını, Hz.Meryem'in halvette manevi rızıklar alacak seviyeye ulaştığını rivayetlerden okuyoruz. Demek ki halvet, başlangıç hallerinde peygamberlerin ve Sâlihlerin geleneğidir. Görünürde halvet, halktan ayrılmak; gerçekte ise sıfatlardan ve huylardan ayrılmaktır. Önemli olan yerleri değiştirmek değil, huyları değiştirmektir.

¹⁰⁹Tosun, Necdet, Yeseviyye, İ.A. , C.43, s.489.

Bundan dolayı “ârif, kâin bâindir” demişler. Yani ârif, görünüşte halkla beraber ama gizlide onlardan ayrı (Hak ile) olur.¹¹⁰

Halvete girmek isteyen kişi, gönlünden dünyalık şeyleri çıkarmalı, namaz kıldığı yerin ve elbisenin temiz olmasına dikkat etmelidir. Kişi halvete başlamadan önce yıkanır, iki rekat namaz kılıp günahlarından tövbe eder, ağlayarak huşu ile Allah’tan af diler. İçinin ve dışının bir olmasına dikkat eder, sonra halvetinde oturur. Halvetteki kişi cemaatle namaz kılmak ve Cuma namazları dışında dışarıya çıkmaz.¹¹¹

Çile; bir tasavvufi terim olarak nefsâni duygulardan kurtulmak için girişilen bir sıkı perhiz ve mahrumiyet dönemi anlamında kullanılmaktadır. Çile, değişik ahlaki meziyetlere sahip olmak için kullanılan bir tasavvufi terimdir. Tekke, hankah, ribât ve zâviyelerde dervişlerin çile çıkarması için özel olarak hazırlanan dar ve karanlık hücrelere çilehâne veya halvethâne denilir. Müridlerin buradaki çile süresi kırk gün devam eder. Hayatında sadece bir defa çile çıkaran dervişler olduğu gibi defalarca çile çıkaranlar, hatta ömürlerini çileyle geçirenler de vardır.¹¹²

Erbain; Salikin kırk gün süreyle özel bir yerde inzivaya çekilip, kendini ibadete vermesi anlamında bir tasavvufi terimdir. Erbaîne girmeye ve erbaîn çıkarmaya önem veren esma tarikatları tekke ve hankâhların çevrelerinde, bazen da buradaki mescidlerde “halvethâne” veya “çilehâne” adı verilen, genellikle ancak bir kişinin namaz kılarak ayakta durabileceği yükseklikte ve bağdaş kurup oturabileceği genişlikte dar ve karanlık odacıklar (hücre) yaparlar. Kapı kapatılır, içeriye ses ve ışık girmez. Erbaîne giren çilekeş (mürîd-i tâlib, sâlik) burada duyu organlarının dış dünya ile ilgisini kesmeye çabalar ve bütün dikkatini iç âlemine yöneltir, düşüncesini kalbi üzerinde yoğunlaştırır.¹¹³ Erbain ile çile eş anlamda kullanılan iki tasavvufi kavram olup, iki kavram da iç âlemin kırk günlük bir yolcuğu veya olgunlaşmasıdır denilebilir.

Tasavvufi eğitimdeki bu gereklilikler, eğitim yapılan mekanların fiziki uygunluk durumuna denk düşmektedir. Çünkü tasavvufi eğitimde müridin kendisiyle baş başa kalmasını ve nefsinin dünyadan uzak tutabilmesini, dikkatini yapılacak öğretime verebilmesini, eğitimi tecrübe edecek ortamın şartlarına bağlıdır. Bu durumları

¹¹⁰Ateş, 1992, a.g.e, ss. 202-204.

¹¹¹a.g.e, ss. 202-204.

¹¹²Eraydın, Selçuk, Çile, İ.A, yıl: 1993, C.8, ss. 315-316.

¹¹³Eraydın, S. /S. Uludağ, Erbaîn, İ.A , yıl: 1995, C. 11, ss. 270-271.

sağlayabilen müride verilecek tasavvufî eğitimin başarısı artmaktadır. Tasavvufî eğitimin gayesi olan, kâmil insan olmanın ilk ve önemli adımı nefsin kontrolünü sağlamaktır. Bunu elde edebilmek için dış uyarıcılardan olabildiği kadar soyutlanıp, kendine odaklanmak gerekir ki, çile ve erbain bunu sağlamanın gerekliliklerindedir. Bu ritüellerin sağlayacağı kazanımları yaygın din eğitimi açısından değerlendirirsek:

*Kişinin aldığı yaygın din eğitimi sürecine saygıyı kişiye kazandırmaktadır.

*Kişiye kendi davranışları ve düşünceleri üzerinde oto kontrol kazandırmaktadır.

*Kişinin ibadetlerine yönelik olan dünyalık engelleri aşabilme azmini kazandırmaktadır.

*Yaygın din eğitimi olan tasavvufun önemli gayesi olan şahsiyet eğitimi üzerinde önemli katkılar sunmaktadır.

2.2.3.2.3. Seyrû Sülûk

Arapça, gitmek ve girmek demektir. Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevî yolculuk anlamındadır.¹¹⁴

Seyrû sülûk, yola girmek ve nihayetinde Hakk'a ulaşmaktır. Hakk'a ulaşmak ise Hakk'ı görüyormuşçasına daima Hak ile beraber olduğunun şuuruna varmaktır. İnsanların manevi manada yükselişlerine bir sınır çizmek mümkün olmasa da tasavvufçular, bu manevi yükselişin bir seyrinin olması gerektiğini belirtirler. Sâlik, dünyevi ve nefsi kötü duygulardan kendini arındırarak Allah'a ulaşma konusunda daima ahlakını güzelleştirmenin yolculuğunu yapar. Tasavvufçulara göre bu seyrû sülûk sırasında elde edilmesi gereken mertebeler vardır. Bunlar genelde dört mertebeden oluşur:

a) İlki şeriat kapısıdır; bu mertebe dinin hukuki boyutunu kapsar ve seyr ü sülûkun en temel ve en düşük basamağıdır. Bu aşama, mutasavvıflar tarafından *seyr-i ilallah* (Allah'a doğru seyir) olarak adlandırılır. Bu mertebenin özü, nefisten çıkıp gerçek varlığa (Allah'a) doğru yürümektir. Eğer sâlikin ahlâkı güzelleşir ve sağlamlık kazanırsa şeyhi onu yolculuğun ikinci merhalesine geçirir.

¹¹⁴Cebecioğlu, Ethem, 2005, a.g.e, s.565

b) İkincisi tarikat kapısıdır; tarikatlar tasavvufun somut organize olmuş halidir. Tasavvuf düşüncesi alıştırma ve tekrarlamalar (tarikat terbiyesi ve zikirler) ile olgunlaştırılır. Sûfiye göre şeriat kabuktur. Amaç, öz kabul edilen tasavvuf yoluna (tarikat) ulaşmaktır. Buradaki seviye seyr-i fillah (Allah'ta yolculuk, Allah'ta kaybolma)'tır.

c) Üçüncüsü mârifet kapısıdır; mârifet Allah'ı bilmek ve tanımaktır. Mârifet, bâtının hazinesidir. Bu hazine aşk ve fakr (her şeyden vazgeçme) ile ele geçer. Bu mer- tebe *seyr-i maallah* (Allah ile yolculuk) olarak kabul edilir. Bu makamda salikin dünya ile ilgili içinde hiçbir istek kalmaz yalnızca Allah'a olan aşkı günden güne artar ve her şeyini hatta canını Allah yolunda harcamaktan çekinmez. Bu makamdayken sâlik devam ettiği zikirden tamamen lezzet almaya ve kalbinde aşk ateşi yanmaya başlar, yalnız Allah muhabbetine rağbet eder.¹¹⁵

d) Dördüncüsü ve seyr ü sülukun son basamağı ise hakikat kapısıdır; sâlikin hakikatlere aracısız ulaştığı ve kalp gözüyle bilgiyi aldığı kabul edilir. Bu makam mürşitlik makamıdır yani artık kişi elde ettiği bu tecrübeyi geriye dönüp müritlerine verdiği bir makamdır. Bu seviye *seyr-i anillah* (Allah'tan yolculuk), fark ba'del cem (birleştikten sonra ayrılma) gibi ifadelerle anlatılır. Seyr ü sülukun temel hedefi Hakk'a ulaşmaktır, tabi bunun için bir mürşide ihtiyaç bir gerekliliktir. Seyr ü sülukun bir bakıma ruhi bir yolculuk, devamla ahlakı güzelleştirmek, adeta psikolojik olarak bir fitrata (asla) bir dönüşür.¹¹⁶

Tasavvufi eğitim; kişinin manevi ve ruhi olgunlaşması yönüyle ele alındığında parçadan bütüne, kademe kademe yapılan bir eğitim özelliği göstermektedir. Merhaleleri din eğitiminin duyuşsal/ahlaki hedefleri açısından ele alıp bu yöndeki kazanımlar açısından değerlendirirsek:

*İlk merhale şeriat: Eğitimin bağlı olacağı kuralları ve sınırları çiziyor. Yani keyfiliğe, belirsizliğe karşı bir sistem bir düzen getiriyor. Hedeflenen bu eğitimin doğru dini bilgiler üzerine bina edilmesini gerektiriyor.

¹¹⁵ Coşkun, Büşra, Tasavvuf Düşüncesinde Bir Seyr- ü Sülük Üzerine Bir İnceleme, ANASAY, 2017/2, ss.199-216.

¹¹⁶ a.g.e, ss.199-216.

*İkinci aşama tarikat kapısı: Uygulamalı eğitim boyutu, yaparak yaşayarak öğrenme, alınan eğitimi pratiğe dönüştürme ve kişinin elde ettiği kazanımları günlük hayatında yerine getirmesini gerektiriyor.

*Marifet kapısı: İrfan geleneğimizin kazanımlarına işaret edilir burada. Bilgiyle arınma, tevazu kazanma. Modern bilim anlayışında “bilgi güçtür” algısına karşı bilgiyle tevazu kazanma anlayışı.

*Hakikat kapısı: Eğitimde en ideal aşama taklitçilikten kurtuluş, zihinsel ve duygusal olarak özgünleşme seviyesini ifade etmektedir.

2.2.3.3. Sohbet, Sükût, Seyahat

Tasavvufî eğitimin müşterek bir ritüeli olan bu kavramlar daha çok eğitim gerçekleştirilirken başvurulan yöntem ve metotlardır. Sohbet, tasavvufî eğitimde çok etkili kullanılan bir araçtır. Bu sohbetler bazen halka açık bir biçimde bazen de sadece tasavvuf erbabının kendi arasında yapılır. Sohbette yalnız sözcükler değil hâl dili de önemli bir işlev görür. Yani sohbette yalnızca öğüt sözle değil aynı zaman da örnek olmakla da gerçekleşir. Sohbette yapılan öğüt ve konular gerçek hayattan kopuk da olmaz. Sükût ise tasavvufî eğitimin bir başka yoludur. Çünkü tasavvufta çok konuşmak nefsin bir kusurudur. Az konuşup tefekkür etmek ise tasavvufta önemsenmiştir. Seyahat ise tasavvuf eğitimin bir başka yolu olup, büyük mutasavvıflar genelde birer seyyahtır, denilebilir. Seyahat hem tasavvufî eğitimi irşâd etmenin bir yolu hem de seyahat eden kişinin başka müritleri tanımanın ve hem de gördüklerinden ibret almak için önemli bir işlev görmektedir.¹¹⁷

Bu tasavvufî ritüeller yaygın din eğitimi açısından şu şekilde değerlendirilebilir:

*Sohbet, tasavvufî eğitimde müridler arasında olabileceği gibi müridler ile şeyhi arasında da olabilmektedir. Sohbet ile dini, ahlaki ve günü ilgilendiren mahiyette bilgilendirici yönüyle etkili bir yöntem görevi görmektedir.

*Sükût, tasavvufî eğitimde müridin terbiyesi için bir ön gereklilik görevi görmektedir. Bu terbiye için konuşmanın nasıl olması gerektiği ve nelerin konuşulması gerektiğini kişiye kazandırmaktadır.

¹¹⁷ Yılmaz, Ömer, 2015, a.g.e, s.214.

*Seyahat, tasavvufi eğitimde ilmin önemi, şeyh veya alimleri ziyaret etmenin gerekliliğini, tasavvufi eğitimin önemli gayelerinden olan ilmi gayreti kazandırmaktadır.

2.2.3.4. Maddi / Çevresel Unsurlar

Tasavvufi eğitimin müşterek maddi unsurları denilince, bu eğitimin yapıldığı mekanlar ve ortamlar olarak tekke ve zaviyeler ele alınabilir. Modern eğitimin, öğretmen-öğrenci başarısı için eğitim ortamlarının sahip olması gereken şartları dikkate aldığı bir gerçektir. Öğrenme psikolojisine göre de eğitim ortamının, öğrencinin öğrenmesi üzerine etkili olduğu, yapılan eğitime karşı olumlu tepkiler göstermesi ve benimsemesi konularında belirleyici olduğu belirtilmektedir. Olumlu öğrenme ortamının öğrencinin yapılan eğitime karşı onu olumlu yönde motive ettiği bilinmektedir. Örneğin; gürültülü bir mekanda kişinin manevi olarak yoğunlaşması zor bir durumken, sessiz bir ortam bunu daha kolay hale getirebilmektedir.

Tasavvufi eğitimin yapıldığı mekanlar, bu eğitim üzerinde olumlu etkilemede bulunması için tasavvufun özüne uygun olarak daha sade ve münzevi ortamları sağlayacak mimaride yapılmıştır. Bu mekanların en önemlileri olarak tekke ve zaviyeler ele alınabilir.

Yapılacak eğitimin başarısı üzerinde çevresel faktörlerin etkileri oldukça önemlidir. Yaygın din eğitimi boyutu olan tasavvufi eğitimin mekanları bilişsel, duyuşsal ve devinimsel kazanımlara uygun mimariye riayet ettiğini söyleyebiliriz. Bu eğitim mekanların içerisinde gerekli ilmi eserlere ulaştıracak kütüphanesi, toplu ibadet için mescidi, bireysel ve toplu zikir için yapılmış odaları ile eğitimin başarısı için çevresel faktörlerin dizayn edildiği söylenebilir. Verilecek eğitimin hafızada tutulması için ezbere etkinliğine uygun ortamların yapıldığı görülmektedir. Tasavvufi eğitimin kalıcılığı için verilen eğitimin tecrübe edildiğini bizzat şeyhleri tarafından kontrol edilmektedir, bu yüzden müritlerin sayısının çok olmamasına özen gösterilmektedir.

2.2.3.4.1. Tekke

Din eğitiminin ilk muallimi Hz.Muhammed (s.a.v.) ve din eğitiminde ilk mektep de Mescid-i Nebi'dir. Daha sonraları gerek İslam'ın sınırlarının genişlemesi, gerekse de farklı topluluklar ile tanışma gibi nedenlerden dolayı din eğitimi farklı isimler ve

başlıklar, yerlerde yapılmaya başlanmıştır. İslam medeniyetinde din eğitim ile ilgili üç kurum öne çıkmaktadır; Bunlar mescid, medrese ve tekke olarak sıralanabilir. Bu üç kurum bazen aynı külliyyede bazen de bağımsız mekanlar olarak olarak görülmektedir. Bir mescid bazen bir medrese ve tekke görevi de görmüştür.¹¹⁸

Bu üç kurumun aynı külliyyede ya da bağımsız olması bir yana; mescidler ibadet için, medreseler ilmi faaliyetler için, tekke ise tasavvufi-kalbi yolculuklar içindir.Hz. Muhammed'den (s.a.v.) yaklaşık yüz yıl sonra farklı yaşam ve yorumlarıyla birtakım Müslümanlar dikkat çekmeye başlamıştır. Bu kişilere âbid, nâsik ve zâhid gibi isimler veriliyordu ve bu kişiler kendilerini dünyalık işlerden daha çok ibadete, zikre ve bir arada sohbet veriyorlardı. Maddeden çok manaya önem veren bu kişiler belli bir süre sonra bir araya gelecekleri bir mekan oluşturdular. Zamanla çok yaygınlaşacak olan bu basit yapılar tekke, zâviye, düveyre, savma'a, dergâh, hangâh, asitane ve ribat gibi isimler ile anılacak olan bu yapılar İslam medeniyetinin asli unsurlarından olmuştur. Tekkelerin mimarisi yapıldıkları coğrafyanın iklim koşullarından etkilenmiş olmakla beraber genel itibariyle birbirine benzer özellikte mimari özelliklere sahiptir, şöyle ki:

Basit bir gölgelikten, tek bir odadan ibaret olan tekkeler olduğu gibi bahçeli bir mekan içinde tek veya iki katlı tekkeler de vardır. Cami, türbe, medrese, hamam gibi değişik kurumları ihtiva eden dergâhlar da vardır.Geniş bir arazide kurulmuş bir zaviyede şu bölümler bulunmaktadır: Şeyh evi / Derviş odaları / Mescid / Kütüphane / Ahır / Mutfak / Avlu / Mezarlık.Osmanlı zamanında daha çok ahşaptan yapılmış olan bu mimari yapılar günümüze orijinal olarak maalesef ulaşamamışlardır.Bazı tekkelerin mimarisi ait olduğu tarikatın ritüellerine uygun şekil almıştır. Sema'ya uygun yapılan Mevlevihaneler bunun bir örneğidir. Halvet için küçücük odaları ihtiva eden Halveti Tekkeleri de vardır.¹¹⁹

İslam Medeniyetinin Cami, Tekke ve Medrese üçlü saç ayağının birisi de tekkelerdir. Tekkeler, ortaya çıktığı günlerden beri camiler gibi çeşitli fonksiyonlar icra etmişlerdir. Bunlardan birisi de batını (derüni) tasavvuf ilimleriyle zahiri ilimlerin tahsil edilen bir yer olmasıdır. Tekkeler de medreseler gibi ilim tahsil edilen birer müesseseler olup, gerçekten de bazı vakfiyelere, Ahi fütüvvetnamelerinde ve tekkelerin işleyişine

¹¹⁸Kara, Mustafa, Tekke Eğitimi Ve Literatürü, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.6, Sayı: 12, 2008, ss.107-138.

¹¹⁹ a.g.e, ss.107-138.

baktığımızda bu müesseselerde de tarikat adab ve erkanı dışında ilim tahsili yapıldığına şahid olmaktadır.¹²⁰

2.2.3.4.2. Tekke Eğitiminin Özellikleri

Tasavvufi eğitimin mekansal müşterek ritüeli tekke eğitimi olup, tarikatlar arasında farklılıklar olmakla birlikte genel olarak tekke eğitiminin özellikleri şunlardır:

Tasavvufi eğitimin şart koştuğu esas öncelikle dinin şeriat bilgisine sahip olmak olup, bundan sonra dileyen Allah'a giden birçok yoldan birisi olan tekke eğitimi alabilir. Ancak tekke eğitimi zorunlu değildir. Tekke eğitiminin başlama yaşı yoktur, yani erken yaşlarda bu eğitime giren olduğu gibi geç yaşlarda giren de olabilir. Tekke eğitiminin gerçekleşebilmesi için kişi kendisine bir rehber, mürşit bulmak ve ona intisap etmek zorundadır. Yoksa bu yolculuğun sağlıklı olması düşünülemez, "Şeyhi olmayanın Şeyhi şeytandır" sözü bu anlamdadır. Tekke eğitimine yönelen kişi mürşidini kendisinin bulması lazım gelir, çünkü kişinin fitrat yapısına göre mürşidine intisap etmesi gerekir. Tekke eğitimi birebir eğitim olup mürşid, müridlerinin gelişimini adeta kendisi takip eder ve onların kusurlarını söyleyip kendilerini tashih etmelerini ister. Mürşid gerekli görürse müridinin yapısına daha uygun olan bir başka mürşide yönlendirebilir. Teslimiyetçi bir eğitimidir, yani mürid mürşidinin tecrübesine itiraz etmeden, ona güvenmeli, tam bağlılık göstermelidir. Tekke eğitiminin başlama yaşı belli olmadığı gibi bu yolculuğun süresi de belli değildir. Kısa sürede icazetnamesini alan da oluyor, yıllarca yolculuğu bitiremeyenler de oluyor. Tekkedeki eğitim yatılı ve gündüzlü de olabilir. Yani burada sürekli kalanlar da oluyor, gündüz işine bakıp gece gelip bu eğitime devam eden de oluyordu.¹²¹

Tekke eğitimi yaygın din eğitimi açısından değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir:

*Tekke eğitimin gönüllülük esasına bağlı olması, yaygın din eğitiminin isteğe bağlı olma esasıyla örtüşmektedir.

* Tekke eğitiminin başlama yaşının olmaması, yaygın din eğitiminin her yaş grubuna hitap etmesi esasıyla örtüşmektedir.

¹²⁰ Baltacı, Cahit, Klasik Dönem İslam Müesseseleri, İslami Araştırmalar Dergisi, C.12, 1999, s. 258.

¹²¹ Kara, 2008, a.g.e, ss. 109-115.

*Tekke eğitiminin gündüzlü ve yatılı olması, yaygın din eğitiminin yatılı ve belli zaman aralıklarında verilmesi esasıyla örtüşmektedir.

*Tekke eğitiminin her meslekteki kişilere verilmesi, yaygın din eğitiminin farklı meslek grubundaki kimselere yönelik olması esasıyla örtüşmektedir.

Tekke eğitiminin masraflarını genellikle tekkeyi kuran kurucu şeyhin oluşturduğu vakıf karşılar. Daha sonra müridler de bu vakıf işlerini yürütmüşlerdir. Tekke eğitiminde güzel sanatlar ve el becerileri eğitimi de verilmiş, dil olarak Türkçe, Arapça ve Farsça öğretilmiş ve bu dillerde eserler okutulmuştur. Tekke eğitiminde kişi bireysel olarak okuduğu dualar olduğu gibi topluca okudukları klasikler de vardır. Bu eğitimi bitiren herkes müşid olamaz çünkü insanları eğitmek için başka kabiliyetleri de gerektirir. Tekke eğitimin hayat boyu devam eden bir yapısı da vardır.¹²²

Tekkelerdeki din eğitimi-öğretimi, genelde tarikat mensuplarına yönelik olmakla birlikte halka da açıktı. Öğretim konuları ve yöntem ile teknikleri müritlerin ve halkın durumuna göre değişirdi. Müritlere tasavvufun incelikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılırken, halka da dini emir ve yasaklara uygun yaşama nasihat şeklinde anlatılırdı. Tekkelerde verilen eğitim, daha çok sözlü anlatıma dayalı olarak vaaz-u nasihat şeklinde olmuştur. Genellikle tekkelerde verilen dini eğitim ahlaki ağırlıkta olmaktadır. Tekkelerde korkudan daha çok Allah'a duyulan sevgi ve aşk ile hareket edilmiştir. Buralarda ilahiler ve nefesler özel bestelerle okunur, toplantılar bu ezgiler ve musikiler eşliğinde yapılır böylece her seviyeden halkın dikkati celp edilirdi. Tekkeler, halkın dini davranış geliştirmesinde de etkili olmuşlardır.¹²³

2.2.3.4.3. Tekke ile Medrese Eğitiminin Kıyası

Medreseler genel itibariyle bir müfredata bağlı dini (tefsir, hadis, fıkıh vb.) ve din dışı (hendese, hesap, hey'et vb.) derslerin verildiği hocalara dayalı verilen bir eğitim vermektedir. Bu dersler verilirken talebenin bilgi bakımından gelişimi hedeflenmekte ve verilmekte olan ilimler kısmen ezbere yöntemine dayalı olarak yapılmaktadır. Her medresenin yönetimi ve talebesinin izlenimi müderris tarafından yapılmaktadır.¹²⁴

¹²² Kara, 2008, a.g.e, ss. 109-115.

¹²³ Yılmaz, Hüseyin, Yaygın Din Eğitimi Kurumları Ve Toplumsal Barış, C.Ü.İ.F.D, V.Cilt, II. Sayı, Sivas, 2001, ss. 346-348.

¹²⁴ İpşirli, Mehmet, Medrese, T.D.V İslam Ansiklopedisi, C.28, ss. 327-333.

Tefsirden felsefeye değin bütün bilimler medreselerde okutulmuş ancak; tekkeler daha ziyade toplumun manevi ve ahlaki açıdan eğitilmesine yönelik faaliyette bulunmuşlardır. Genellikle tekkeler şeyh tarafından yapılırdı, zamanla müritlerinin yardımlarıyla gelişir ve tekkeye ait vakıf oluşumuyla gelişimi sağlanırdı. Medreseler dinin ilim boyutunu temsil ederken, tekkeler ise dinin duygu boyutunu güçlendirmiştir. Şiir ve musikinin yardımıyla ruha coşku veren zikir meclisleri tekkelere farklı bir atmosfer kazandırmıştır. Tekke şeyh tarafından yönetilir, tekkenin yönetimini tasavvuf gelenekleri ve şeyhin tavrı belirlerdi. Bir kısım tekke vakfiyelerinde tekke şeyhinin aynı zaman da müderris olmasının şart koşulması, tekkelerin bazen de medrese görevini üstlendiğini göstermektedir.¹²⁵

Yaygın din eğitiminin amaçlarından biri olan örgün din eğitimi almış veya almamış kişilerin ihtiyaç duyduğu manevi ve ahlaki gelişimini sağlamayı, tekke eğitiminin bir faaliyeti olduğundan hareketle tekke eğitiminin bir yaygın din eğitimi yürüttüğu söylenebilir. Tekke eğitiminin ahlaki boyutu yanında bazı tekkelerde dinin ilmi boyutunun da olduğđ gerçeği, tekke eğitiminin insanlara dini bilgiler verdiğini ve böylece yaygın din eğitimi görevini görmekte olduğđ söylenebilir. Tekke eğitiminin en önemli gayesi olan şahsiyet eğitimi, yaygın din eğitiminin de hedeflediği önemli bir husustur. Tekke eğitiminin gönüllülüğe dayanarak yürütölmesi, bu faaliyetin yaygın din eğitimi olduğđunu ortaya koymaktadır.

¹²⁵ Kara, Mustafa, Tekke, T.D.V İslam Ansiklopedisi, C.40, ss. 368-370.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MENZİL NAKŞİLİĞİNDE YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ

Çalışmanın ilk iki bölümünde yaygın din eğitimi ile tasavvufi eğitim ele alınarak teorik kısım oluşturulmuştur. Bu üçüncü bölümde ise çalışmanın Menzil Nakşiliğinde yapılmakta olan tasavvufi eğitimin yaygın din eğitimi boyutu alan araştırması tekniğiyle ele alınması amaçlanmıştır. Menzil’de yapılmakta olan tasavvufi eğitimin yaygın din eğitimi bakımından ele almadan önce, tarikat olarak bağlı oldukları Nakşibendiyye ile Nakşibendiyye’nin Hâlidîyye kolunu ele almak yerinde olacaktır.

3.1. Nakşibendiyye

İslam toplumunda Kâdiri tarikatından sonra en rağbet gören tarikat Nakşibendiyye’dir. Nakşibendiyye’nin anavatanı Orta Asya olmasına karşın, Arap yarımadası, Mağrib, Aşağı Sahra Afrikası dışında tüm İslam alanlarına yayılmıştır. Nakşiliğin pîri Bahâeddin Nakşibend Şah-ı Nakşibend, üveysilik ile (yani manevi olarak) Şeyh Abdulhâlik-ı Gucdüvânî’ye bağlıdır. İntisaplı olduğu mürşid Şeyh Emir Kûlal’dır. Bahâeddin Nakşibend’inin halifelerinin çoğu Buhara ve yakın köylerinden olup, Maveraünnehir’in Farsça konuşan halklarına mensuptur. Bahâeddin Nakşibend’in Hâcegân silsilesinde niçin hakim bir yere yerleştirildiği ve silsilenin önemli bir halkası olmaktan ziyade niçin Nakşibendiliğin pîri kabul edildiği çok net değildir. Onu silsilenin diğer kişilerinden farklı kılan yönü hafi zikir konusunda ısrarlı olmasıdır.¹²⁶

Gençliğinde babasının mesleği olan nakışçıkla meşgul olduğu için "Nakşibend" lakabını aldığı anlaşılan Bahaeddin Nakşibend’e, gizli zikir ile kalbe Allah’ın (c.c.) nakşedilmesinden dolayı Nakşibend denilmiştir rivayeti de yer almaktadır. Müridlerine dini kaidelerine uymayı; takvayı, ruhsatla değil azimetle amel etmeyi ısrarla tavsiye eder ve velilik derecelerine bu şekilde ulaşılabileceğini söylerdi. Tarikatını özetle sünnete ve sahabenin yoluna tabi olmak şeklinde izah ederdi.¹²⁷

¹²⁶ Algar, Hamid, Nakşibendiyye, T.D.V Ansiklopedisi C.32, 2006, ss.335-342.

¹²⁷ Tosun, Necdet, Türkiye’de Tarikatlar, Tarih ve Kültür, İSAM Yayınları, 2011, ss. 611-615.

İlme ve âlimlere karşı son derece saygılı olduğundan birçok âlim kendisine intisap etmiştir. İyi bir hadis bilgisine sahipti, dil olarak da Arapça, Türkçe ve Farsça'ya vakıftı. Yeme, içme konusunda müridlerine bir sınırlama belirtmezken hatta bu konuda riyazette bulunan müridlerine iyi beslenmelerini emrederdi. Sünnet üzere giyim dışında, belli bir kıyafet şekline önem vermeyip müridlerine de bu konuda bir yönlendirme yapmazdı. Bahâeddin Nakşibend, 1 Mart 1389 tarihinde vefat etmiştir. Bugün Özbekistan'da bir şehir olan Buhara'nın Kasr-ı Arifan köyüne defnedilmiştir. Geride bir eseri mevcut olmasa da iki önemli halifesi Muhammed Pârsa, Alaaddin Attar'ı bırakmıştır.¹²⁸

Nakşibendiyye'de tasavvufi eğitim on bir temel ilke üzerine bina edilmiştir. Bu on bir temel ilke müridin günlük hayatında ve zikir ederken uyması gereken esaslar olarak bilinip, Nakşibendiyye literatüründe "kelimât-ı kudsiyye" adıyla bilinir. Bu on bir temel esas şöyle sıralayabiliriz: Her nefes alışverişte bilinçli olmak (hûş der-dem), yürürken öne bakmak (nazar, ber-kadem), kötü huylardan iyi huylara yolculuk (sefer der-vatan), toplum içinde yalnız, halk içinde Hak ile olmak (halvet der-encüman), Allah'ı zikretmek (yâdkerd), nefesi tutarak icra edilen kelime-i tevhid zikrinde nefesi salarken, "İlâhi ente maksûdi ve rızâke matlubi" demek,¹²⁹

Kalbi dünyevi düşüncelerden korumak (nigâhdaşt), Allah'ı daima hatırlamak (yâddâşt), içinde bulunulan halin bilincinde olmak (vukûf-ı zamâni), zikri belli sayıya riayet ederek icra etmek (vukûf-i adedi), zikir esnasında kalbe teveccüh edip zikrin manasının bilincinde olmak (vukûf-i kalbi), bu on bir ilkenin ilk sekizi Abdulhâlık-ı Gücduvani tarafından belirlendiği, son üç ilkenin kelimât-ı kudsiyye'ye ne zaman dahil edildiği belli değildir ancak; XIX. yüzyıldan sonra yazılan bazı eserlerde bu üç ilkenin Bahâeddin Nakşibend tarafından konulduğu öne sürülmüştür.¹³⁰

3.2. Hâliyye

Nakşibendiyye tarikatına bağlı Mevlâna Hâlid-i Bağdâdi'nin (ö. 1827) sevenlerine Hâlidiler denir. Hâlid-i Bağdâdi Irak'ta doğmuş, Bağdat'ta müderrislik yapmıştır, Delhi'ye gidip Abdullah ed-Dihlevi'nin müridi olmuştur. Arapça mektupları Muhammed Esad Sâhibzâde tarafından Bugyetü'l Vâcid fî Mektubâtı Hazret-i Mevlana

¹²⁸ Tosun, Necdet, 2011, a.g.e, ss. 611-615.

¹²⁹ Tosun, Necdet, Nakşibendiyye, T.D.V Ansiklopedisi, C.32, 2006, ss. 342-343.

¹³⁰ a.g.e, ss. 342-343.

Hâlid adıyla yayımlanmıştır. 1827’de vefat eden Mevlana Hâlid-i Bağdâdi’den sonra onun halifeleriyle devam eden kola Nakşibendiyye’nin Hâlidiyye kolu adı verilmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren Hâlid-i Bağdâdi’nin gönderdiği halifeleri sayesinde Nakşibendiyye’nin bu kolu Anadolu’da hızla yayılmıştır. Mevlana Hâlid-i Bağdâdi’nin Anadolu’da tarikatının yayılmasına katkı sağlayan halifeleri (halifelerin silsilesinde yer alan isimler, çalışmayla ilgisi bakımından ele alınmaktadır) Sıbgatullah Arvâsi, Tâhâ-yı Hekkâri’dir. Hizan ilçesinde yaşadığı için Gavs-ı Hizâni diye bilinir. 1870’de vefat etmiştir, kendisinden sonra Abdurrahman-ı Tâği şeyh olmuştur. Şeyh Taği’den sonra tarikat iki önemli kola ayrılmıştır. Çalışmamızı ilgilendiren birinci kolu olan silsile şöyledir: Fethullah Verkânisi, Muhammed Ziyaüddin, Ahmet Haznevi, Abdulkakim Hüseyini(lakabı, Gavs-ı Bilvânisi), Muhammed Raşit Erol (El Hüseyini, ö.1993).¹³¹

3.3. Menzil Köyünün Şeyhi

Nakşibendiyye tarikatına bağlı Hâlidiyye koluna mensup olan Menzil Nakşibendiliği yolu Şeyh Seyyid Abdulhâkim El Hüseyini ile başlamasına karşın asıl tanınmasını ve yurtiçi ve yurt dışında ziyaretçi akınına uğraması oğlu Muhammed Râşid Erol (El Hüseyini) döneminde olmuştur. Suriyede Hâlid-i şeyhi Şeyh Ahmet Haznevi halifelerinden olan babası Siirt ve Bitlis’in köylerinde uzun yıllar şeyhlik yaptıktan sonra Adıyaman’ın Kahta ilçesinin Menzil köyüne yerleşerek tarikat faaliyetini burada sürdürdü. Muhammed Râşid (El Hüseyini), ilk tahsilini babasının yanında başladı, köyündeki babasının medresesinde Arapça ve din ilimlerini öğrendi. Daha sonra Bitlis’te Nurşin Medresesinde din eğitimini devam ettirdi, daha sonra Suriye’ye geçip babasının şeyhi Ahmed Haznevi’nin medresesinde eğitimini devam ettirdi.¹³²

Medrese icazetini ve Halidi tarikatı hilafetini de babasından aldı. Tarikat faaliyetlerine fiilen babasının 1972’de vefatından sonra başlamıştır. 1975 tarihinde özellikle şöhreti iyice artan Muhammed Râşid Erol (El Hüseyini), 1980 sıkıyönetim döneminde on sekiz ay Çanakkale’nin Gökçeada ilçesinde mecburi ikamete tabi tutulmuştur. Daha sonra Ankara’da üç yıl kadar ikame ettirilmiştir ve 1986 yılında Menzil’e dönmesine izin verilmiştir. Yaşlılık ve hastalığı artan Muhammed Râşid (El Hüseyini) 1993’te vefat etmiştir, Menzil köyüne defnedilmiştir. Muhammed Râşid Erol

¹³¹ Tosun, Necdet, 2011, a.g.e, ss. 611-615.

¹³² T.D.V. Heyeti, Mad.Muhammed Râşid EROL, T.D.V İslam Ansiklopedisi, C.11, s. 305.

(El Hüseyini)'den sonra tarikat faaliyetleri kardeşi Abdulbâki Erol (El Hüseyini) tarafından Menzil köyünden devam ettirilmektedir.¹³³

3.4. Menzil (Durak) Köyü

Kahta ilçesine bağlı bir köy olup eski ismi Menzil, yeni ismi Durak'tır. Kahta ilçe merkezine 50 km uzaklıkta olup, köyde ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır. Köyde geçim tarım, hayvancılık ile yapılmaktadır. Menzil'deki sağlık hizmetleri yakınındaki Göçeri Devlet Hastanesi aracılığıyla yapılmaktadır. Köyde halkın ekonomik seviyesi orta seviyededir denilebilir.

Köyde hemen her gün ziyaretçi akını olduğundan köye ait yeterli sayılabacak bir otopark, marketler, lokanta, pastane, çay ocağı, otogarda banka olarak ziraat ATM'si, kuaför salonu, alt ve üst yapı sistemi, kitapevi, yakıt istasyonu gözlemlenmektedir. Köyde az da olsa iki, üç katlı evlere rastlanmaktadır.

Köyde dini eğitimin yapıldığı modern bir külliye mevcuttur. Köyde Seyyid Abdulhakim el Hüseyini ve diğer aile fertlerinin mezarlarının bulunduğu bir türbe mevcuttur. Alimlerin köye geldiklerinde kalacakları bir misafirhane vardır. Gelen misafirler caminin alt kısmında genişçe olan yerde yatmaları için görevlilerce battaniye ve yastıklar tahsis edilmektedir.

Menzil dergâhı bütün köyü içine alan bir medrese hüviyetinde görünmektedir. Yerleşik nüfusu az olmasına karşın yılın her mevsiminde binlerce misafirin köye gelmesine köyde yaşayanların alıştığı bir durum olarak görülmektedir. Menzil'de cami ve çevresindeki tesisler gözlemlendiğinde, kadın ve erkekler müridlerin hizmeti için ayrı ayrı bölümlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Cami içerisinde ve cami altlarında müridler kalmaktadır. Günün kuşluk ve ikindi vakitlerinde olmak üzere günlük iki kez müridlere bulgur çorbası ve çubuk ekmek (kepekli ekmek) dağıtılmaktadır. Her ne kadar gelen müridlere konaklama, çorba, banyo yapma gibi hizmetler sunulsa da sayının çokluğundan bazı zamanlar gelen müridlere zorluk yaşayabilmekte, ancak bu durum onları hiç de rahatsız etmediği gözlemlenmektedir. Cami ve çevre temizleme ve bakım işleri birkaç günlüğüne gelip gönüllü kişiler tarafından yapılmaktadır. Diğer profesyonellik gerektiren tüm işler işleri gönüllü

¹³³ T.D.V. Heyeti, Mad.Muhammed Râşid EROL, C.11, s. 305.

müridler tarafından değil sabit maaşlı personeller tarafından yürütülmektedir. Menzil Dergâhının hem yerel hem de genel siyasetten uzak bir duruş sergilediğini söylemek mümkündür. Menzil'in devlet yanlısı olduğu, birlik beraberlik konusunda yapıcı bir duruş sergilediğini söylemek mümkündür.¹³⁴

3.5. Menzil Nakşibendiliğinde Adaplar ve Gelenekler

3.5.1. İntisap ve Tövbe

İntisap, tarikata girmek ve bir şeyhe biat etmek anlamında kullanılan tasavvufi bir terimdir. İntisap, tasavvufta biat terimi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Müridin şeyhine bağlı olacağına dair bir manevi sözleşme gibidir. Aralarında ayrıntıda küçük farklar olsa da bütün tarikatlarda müridin intisaba ehil olup olmadığı araştırılır ve olumlu sonuç çıkarsa müridin hazırlık dönemi başlar. Genel olarak intisap; mürid, önce tövbe istiğfar eder, abdest alır, iki rekat namaz kılar, istihare eder ve şeyhinin yanına gidip dostuna dost, düşmanına düşman olacağına ve her şartta şeyhine biat edeceğine dair bir nevi söz vermesi şeklinde gerçekleşmektedir.¹³⁵

Her tarikatın veya tarikata bağlı kolun kendine özgü intisap adapları vardır. Bu adaplara uyulduğu taktirde sonraki adaplara geçilebilmektedir. Menzil Nakşibendiliğinde intisap ve tövbe adabı uzun yıllardır mürid olan A1' in ifadesine göre: “Menzil'e gelen müridler, ikindi namazından sonra tövbe aldıklarını ve bunu eskiden bizzat mürşidin elinden aldıklarını ancak zamanla müridlerin sayısının çok kalabalık olmasıyla şeyhin kendisi veya görevlendirdiği kimsenin elinden uzatılan sarığa dokunmak suretiyle tövbe aldıklarını belirtmişlerdir. Sarığı sağ elimizle tutmak suretiyle mürşidimizin söylediklerini şöyle söyledik: Ya Rabbi! Bütün yapmış olduğum günahlardan ben pişmanım! Keşke yapmasaydım! İnşallah bir daha ben yapmayacağım! (Ben Gavs hazretlerini kendime şeyh kabul ettim.) Tövbe aldıktan sonra görevlilerce kendilerine sırasıyla yapmaları gereken adaplar hakkında bilgi verici küçük kartlar verildiğini, bu adapları yatsı namazından sonra sırasıyla yerine getirdiklerini belirtti.”

¹³⁴ Yıldırım, Sunay, “Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, (Y. Lisans Tezi), Fırat Üniv. Elazığ, 2009, s. 37.

¹³⁵ Türer, Osman, Biat, T.D.V İslam Ansiklopedisi, C.6, Yıl. 1992, ss.124-125.

Tövbe için şart koşulan sekiz şart, âdab diye isimlendirilmekte ve bu vazifelerin gece yapılması önerilmektedir. Yatsıdan sonra yatmaya yakın bir zamanda yapılacak olan bu vazifeler şöyle sıralanabilir:

- 1) Tövbe niyetiyle abdest almak,
- 2) Tövbe niyetiyle gusül abdesti almak,
- 3) Tövbe ve İstihâre niyetiyle iki rekat namaz kılmak,
- 4) Tövbe etmek,
- 5) 25 veya 33 defa İstiğfarda bulunmak,
- 6) 8 kez Fatıha suresi okuyup silsiledeki sadat-ı kiramın ruhuna bağışlamak¹³⁶
- 7) Ölüm rabıtası yapmak,
- 8) Mürşid rabıtası yapmak.¹³⁷

3.5.2. Zikir ve Vird Dersi

Nakşibendilikte vird yani zikir, günlük olarak yapılan zikirdir. Vird, düzenli bir şekilde günlük olarak yapılan ders ve zikir demektir. Tasavvufta hedef, kalbi gafletten uyandırıp yüce Allah'a bağlayarak ebedi huzuru ele geçirmektir. Bunun birinci ve en kolay yolu, kalbi devamlı zikirle meşgul etmektir. Vird, doktor kontrolünde günlük olarak alınan ilaç gibidir. Gaflet hastalığının en tesirli ilacı, vird şeklinde yapılan zikirdir. Zikir, kalbi Allah'a bağlamanın en temel yoludur.¹³⁸

Bu ders mürşid tarafından müride kalbini manevi hastalıklardan temizlemesi için verilir. Vird, kişiye özel olarak verilen günlük zikirdir, 24 saat içinde bir defa yapılır. Asgari 5000 defa kalp üzerinde Allah adı zikredilir. Vird dersine başlayan kişi tek başına bu zikri yapmamalı yoksa gereken faydayı göremez. Ancak kâmil bir mürşidin izni ve usulüne uygun yapılan virdten gereken fayda elde edilebilir. Mürşid-i kâmil, mürid

¹³⁶ Sadat-ı Kiramın isimleri şöyle sıralanmaktadır: Şah-ı Nakşibend (k.s.) – Şeyh Abdülkadir-i Geylani (k.s.);Şeyh Abdülhâlık-ı Gücdevâni (k.s.); İmam-ı Rabbânî (k.s.); Şeyh Mevlânâ Hâlid (k.s.);Seyyid Abdullah (k.s.); Şeyh Seyyid Tâhâ (k.s.); Seyyid Sıbgatullah Arvâsî (k.s.); Şey Abdurrahman-ı Tâhi (k.s.) – Şeyh Fethullah (k.s.); Şeyh Muhammed Diyâüddin (k.s.); Şeyh Ahmet Haznevî (k.s.); Şeyh Seyyid Abdülhakim Hüseyinî(k.s.) – Şeyh Seyyid Muhammed Raşid Hüseyinî (k.s.); Şeyh Seyyid Abdülbâki (Gavs-ı Sâni)

¹³⁷ Elhüseyni, Muhammed Saki, Arifler Yolunun Edepleri, Semerkand Yayınları, 2019, İstanbul, s. 47-59
Seyyid Muhammed Saki El Hüseyni, bugün Menzil Nakşibendiliğin Mürşidi Seyyid Abdülbaki El Hüseyini'nin evladıdır. Semerkand yayınları, Menzil Dergâhına ait yayınevindir.

¹³⁸ Elhüseyni, 2019, a.g.e, s. 107.

nasıl zikretmesi gerekiyorsa ona göre ders verir. Kişinin manen kaldıracabileceği kadar ders verir, yoksa zarar görebilir. Seyyid Abdulkaki El Hüseyini hazretleri, bir sohbetinde bu konuda şöyle demiştir: Kalp Allah'tan başka her şeyi unutursa gerçek kulluğun gereği olan şeyler kendiliğinden kalbe dolar.¹³⁹

Mürid vird başlama zamanı iyi ayarlamalıdır, vird 24 saat içinde uygun bir zamanda yerine getirilmelidir. Efdal olan zaman imsaktan imsakadır. Vird tesbih ile çekilir, tesbih sağ ele alınıp kalbin hemen alt tarafına konulup dil damağa yapıştırılıp her tesbih tanesinde Allah adı kalpten zikredilmek suretiyle yapılır. Seyyid Abdulkaki Erol, vird konusunda şöyle demiştir: "Zikretmeyen gerçek manada Nakşibendi olamaz." Seyyid Abdulkaki El Hüseyini: " Gönlün gıdası zikirdir. Günahlar şeytanın gıdasıdır. Kalbini diriltmek ve beslemek isteyen kimse, yüce Allah'ın zikrine devam etmelidir. Günah işleyenler, kalplerini zayıflatıp şeytanı kuvvetlendirmiş oluyorlar. Şeytanı kuvvetli olanın dini de zayıf olmaktadır", şeklinde virdin önemini açıklamıştır.¹⁴⁰

Vird, düzenli bir şekilde günlük olarak yapılan ders ve zikir demektir. Tasavvufta hedef, kalbi gafletten uyandırıp yüce Allah'a bağlayarak ebedi huzuru ele geçirmektir. Bunun birinci ve en kolay yolu, kalbi devamlı zikirle meşgul etmektir. Zikir, kalbi Allah'a bağlamanın en temel yoludur.¹⁴¹

Nakşibendi usulünde zikirler, gizli usulle yapılır. Bu yolda vird olarak uygulanan üç çeşit zikir vardır. Birincisi kalp zikri, ikincisi letâif zikri, üçüncüsü de nefiy ve ispat zikridir. Vird dersi almanın bazı şartları vardır, bunlar:

- 1) Kişi uygun usullerde mürşide intisap edip âdabı yapacak.
- 2) Sâdâtın isimlerini ezberleyecek.
- 3) Sağ elinin şehadet parmağı olacak.(Şehadet parmağı olmayanlar vird çekemezler, hallerine uygun diğer zikir derslerinden alırlar.)¹⁴²

A) Kalp Zikri: Bu ders herkese tavsiye edilir ancak kişi kendi iradesi ve arzusuna bırakılır, zorlanmaz. Zikir dersi isteyen müride ilk olarak kalp zikri verilir. Kalbin

¹³⁹<http://www.naksibendi.com.tr/icerik/88/17/vird-nedir> (29/10/2019).

¹⁴⁰<http://www.naksibendi.com.tr/icerik/88/17/vird-nedir> (29/10/2019).

¹⁴¹Elhüseyini, 2019, a.g.e, s. 107.

¹⁴² a.g.e, s. 107.

üzerinde lafza-i celâl (Allah) zikri çekilir. Bu zikir en az 5000 defa çekilir, bunun altına düşülmez. Bu zikrin ne şekilde yapılacağını bizzat müşid veya görevlendirdiği vekili tarif eder. Mürid abdestli olarak kible yönüne edep üzerine oturur. Elinde iki tespih bulunur. Biri zikir çekeceği tespih diğeri ise ne kadar çektiğini belirlemek için kullanacağı tespih. Başına ön tarafını dizlerine kadar örtecek olan bir beyaz örtü atar, sonra gözlerini kapatır. Zikre başlarken en az 25 en çok 75 veya 33 defa "estağfirullah" der. Peşinden sekiz adet Fatiha okur ve ikişer ikişer hediye edilir. Sonra sağ elindeki tesbihini elinin başparmağı ile orta parmağını birleştirip sol memenin dört parmak aşağısındaki insani kalbinin üzerine koyar. Dilini damağına yapıştırıp şehadet parmağı ile tesbihi hızlıca çevirirken kalbiyle Allah Allah diye zikreder.¹⁴³

100'lük tespihi sonuna kadar çevirince, diliyle kendi duyacağı bir sesle, "İlâhi ente maksûdi ve rızake matlubi" der. Yani, " Allahım! Benim maksadım sensin, aradığım ise senin rızandır" der ve zikrine devam eder. Bu duayı her 100'den sonra söyler ve böylece tespihi elli defa çevirerek 5000 virdi tamamlar. Kalp zikrini vekiller 21.000'e kadar artırabilirler, alınan bir zikrin vücuda yerleşmesi ve vücudun zikre alışması için en az dört ay çekilmelidir. 21.000'den sonra letâif virdine geçiş yapar ve onun zamanını müşid belirler.¹⁴⁴

B) Letâif zikri: Letâif, insan vücuduna yerleştirilmiş nurâni ve manevi cevherlerdir. Bu cevherler; Kalp, sol memenin dört parmak altındadır. Ruh, sağ memenin dört parmak altındadır. Sır, sol memenin iki parmak üstündedir. Hafî, sağ memenin iki parmak üstündedir. Ahfâ, göğüs kafesinin üst ucundan yani gırtlak çukurundan iki parmak kadar aşağıdadır. Nefis latifesi de iki kaşın ortasıdır. Nakşibendi büyükleri kalp zikrini tamamlayan kimseye letâif virdini vermektedir. Bu zikir de "Allah" ism-i şerifi ile yapılır. 23.000 ile başlar, 101.000'e kadar devam eder. Bu zikrin yapılış vaktini müşid belirler ve seyrini kendisi takip eder. Letâif virdi altı lâtife üzerine çekilir. Bunlar sırasıyla kalp, ruh, hafi, ahfâ ve nefistir.¹⁴⁵

C) Nefiy ve İspat Zikri: Letâif zikrini tamamlayan kimseye "nefiy ve ispat zikri" tarif edilir. Bu zikir, zikirlerin en faziletlisi olan "lâ ilâhe illallah" zikridir. Bunun

¹⁴³ Elhüseyni, 2019, a.g.e, s. 114.

¹⁴⁴ a.g.e, s. 114.

¹⁴⁵ a.g.e, s. 114.

zamanını mürşid belirler, yapılış şeklini kendisi veya görevlendirdiği bir kimse yapar. Bu zikir haline ulaşan kimse her hal ve vakitte devamlı Allah'ı zikreder.¹⁴⁶

3.5.3. Rabıta

Arapça, bağlayan, rapteden ve ilgili demektir. Tasavvuf olarak, müridin zihnî planda, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle "beraberlik" halinde olmasını ifade eder. Ruhî terbiye için, bu mânâ beraberliğine ihtiyaç olduğu kaydedilir. Nakşibendîlikte rabıta asıldır. Diğer tasavvuf okullarında da, ismen olmasa bile, mânâ olarak rabıta vardır. Râbıta'ya, sevgi anlamı da yüklenmiştir. Meselâ, sevgi rabıtası için şu tarif verilir: "Mürşidin şeyhini severek, yâd etmesi ve suretin zihninde canlandırmasıdır". Kalbî rabıta diye verilen bir tarif de şöyledir: "Müridin, kalben şeyhi ile beraber olmasıdır". Bu mânâ birliğinin, müridi şeyhinde fânî olmaya yani, onun hâli ile hallenmeye götürdüğü söylenir.¹⁴⁷

Rabıta, her şeyden önce, psikolojik muhtevasıyla insanî bir olaydır. Kundaktaki çocuğuna duyduğu aşırı sevginin, o çocuğun annesinin süt ve gıda ihtiyacını hafif bir göğüs sızısı ile hissettirmesi ve bu gibi örnekler çoğaltılarak, rabıtanın insanî, fıtrî ve tabîî bir olay olduğu hususu kolayca anlaşılabilir. Bir insanın öğretmenine, annesine, babasına, kardeşine, eşine, dinine, Kur'ân-ı Kerim'e ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a duyduğu sevgi, bir rabıtaadır.¹⁴⁸

Rabıta, müşahede makamına ulaşmış, ilâhi huzurda kabul görmüş, Allah'ın nuru ve edebiyile süslenmiş kâmil bir mürşide kalbi bağlamaktan ibarettir. Bu kuvvetli kalp müridin zayıf kalbini besler. İrşâd izni ve ehliyeti olmayan kimseye yapılan rabıta, hem yapana hem de yapılanı zarar verebilir. Kısaca mürşid, Resulullah'ın (s.a.v.) gerçek varisi, nazarları şifa, manevi tasarruf sahibi, icâzetli bir kimse olmalıdır. İşte müridin bu şekilde kâmil bir mürşide kalbini bağlayıp huzurunda ve gıyabında onu kendisiyle birlikte düşünerek, yanındayken takındığı tavrı uzağındayken de sürdürmesine rabıta denir. Dinimizde tasavvuf ehline göre rabıta, tefekkürün bir çeşidi olarak görülmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Elhüseyni, 2019, a.g.e, s. 114.

¹⁴⁷ Cebecioğlu, Ethem, 2005, a.g.e, s. 507.

¹⁴⁸ a.g.e, s. 214.

¹⁴⁹ Elhüseyni, 2019, a.g.e, s. 87-93.

Rabita müridin mürşidinin huzurunda ve gıyabında yaptığı şekliyle iki şekilde yapılır. Günlük ders olarak yapılan rabita ise şu şekilde yapılır: Mürid; abdestli bir şekilde kibleye karşı edep üzere oturur, gözlerini kapatır ve en az yirmi beş, en çok yetmiş beş veya otuz üç defa "estağfirullah" der. Mürşid'inin ilahi nura ayna olan ve dolunay gibi parlayan cemalini hayalinde canlandırır. Mürşidinin iki kaşı arasından çıkan süt şeklindeki bembeyaz ilahi nurun ve feyzin müridin ağzından girip kalbine aktığını veya doğrudan kalbine geldiğini, kalbinden yayılarak bütün vücudunu sardığını düşünür. Buna 10-15 dakika devam eder, en az rabita süresi 5 dakikadır. Sonra en az yirmi beş, en çok yetmiş beş veya otuz üç defa "estağfirullah" der, gözlerini açar. Ders olarak yapılan rabitanın vakti akşam ile yatsı arasındadır.¹⁵⁰

Nakşibendi tarikatına göre rabita; müridin mürşidine her hal ve zamanda kuvvetli bir sevgi ve istek duyması ile ona yönelmesi, git gide mürşidinin çok sevdiği sıfatlarına yönelip sahip olmaya başlamasıdır.¹⁵¹

3.5.4. Hatme-i Hâcegân

Hatme, cemaat ile yapılan halka şeklindeki zikre denir. Resulullah efendimiz bir hadislerinde: " Cennet bahçelerine uğradığımızda, oralardan çokça istifade edin buyurdu. Ashab-ı Kiram, Cennet bahçeleri neresidir? Diye sorduklarında, Resul-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.), "Zikir halkalarıdır." buyurdu.¹⁵² Hâcegân, " ulu zatlar, efendiler, büyük hocalar" demektir. Hatme-i hâcegân büyük velilerin tertip, talim ve tatbik ettiği hatim demektir. Bu zikre hatme denmesinin bir sebebi, bu yolun büyükleri bir meclis kurduklarında toplantıyı bu zikirle bitirirlerdi, onlara has bir uygulama olarak bu zikre "hatme-i hâcegân" denmiştir. Bu zikirler hatme denmesinin bir sebebi ise, içinde okunan Fatiha ve ihlas surelerinin hatim sevabına denk olmasındandır. Onun için çok ciddi sebepler dışında Nakşibendi büyükleri bu zikri hiç terk etmemişlerdir.¹⁵³

Hatme, Nakşibendi yolunun büyüklerinin tercih ve tatbik ettiği usul üzere yapılır. Büyük hatme ve küçük hatme olmak üzere iki kısımdır. Büyük hatme, cemaatte İnşirah suresini bilen imam dahil on bir kişi varsa yapılır. Eğer imam dahil sayı on birden az ise küçük hatme yapılır. İkisinde de yüz tane taş kullanılarak, imamın yönlendirmeleriyle

¹⁵⁰ Elhüseyni, 2019, a.g.e. s. 87-93.

¹⁵¹ Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, Buhara Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 150.

¹⁵² Tirmizi, Daavât, 83 (nr.3510)

¹⁵³ Elhüseyni, 2019, age, ss. 72-76.

gözlerin kapanması ve içinden otuz üç defa veya 25 defa estağfirullah demekle başlanmakta ve belli durumlarda imamın ses verip komutlarıyla okunan salavat, ihlas, Fatihalarla bu zikir icra edilmektedir.¹⁵⁴

Geleneksel anlayışa göre, ikindi ile akşam namazı arasında yapılması efdaldır. Ancak yapılan gözlem ve görüşmelerden günümüz şartlarına uygun olarak, daha çok mesai bitimi göz önüne alınarak yatsı namazını müteakip yapılmaktadır. Müridler bir halka oluşturacak biçimde oturmakta, halkaya sığmayan müridler, halkanın ortasına yüzleri kibleye dönük yan yana ve namazdaki saf düzenine göre otururken, vücutları sağ tarafı eğik(iç adap oturuşu), gözleri kapalı biçimde otururlar. Bununla müridler arasında manevi iletişimin sağlanmasına yardımcı olunacağı ifade edilmektedir. Hatme esnasında, son derece sessizlik hâkimdir. Menzil Nakşiliğinde hatme müridin günahlarının affı ve sufilik kariyerinde yol alması gibi pek çok konuda fonksiyoneldir.

3.6. Menzil Nakşibendiliğinin Yayın Organları

Menzil Nakşibendiliğinin yayın organı (www.semerkand.com.tr) adresinde bu konuyla ilgili şu açıklama yer almaktadır: “1997 yılında limited şirketi olarak kurulan Semerkand, kısa zamanda bünyesine kattığı diğer şirketlerle girdiği sektörlerde büyüyerek şirketler grubu hâline gelmiştir. İlk olarak Semerkand Dergisi'nin yayın hayatına başlamasıyla yayıncılık sektörüne adım atan Semerkand Şirketler Grubu, sonraki yıllarda Mostar ve Semerkand Aile dergilerinin okuyucu karşısına çıkmasıyla sektörde kısa sürede kendine güçlü bir yer edinmiştir.”¹⁵⁵

Semerkand Şirketler Grubu bünyesine bağlı olan on üç yayınevi markası altında dinî-tasavvufî, kültürel, edebî, tarihî ve çocuk edebiyatı türlerinde 500'den fazla eser yayımlanmıştır. Semerkand Takvimi milyonlarca ailenin evlerindeki yerini almıştır. 2003 yılında dinleyenlerin huzuruna çıkan Radyo 15, 2012 yılında Semerkand Radyo adını almış, kazandığı ödüllerle radyoculukta kendinden söz ettirmiştir. Semerkand Şirketler Grubu, radyoculukta yakaladığı başarısının ardından, Semerkand TV markasıyla da televizyonculuk sahasına adımını atmıştır. Semerkand TV, kendine özgü yayın anlayışı, bu alana getirdiği çizgi, koruduğu değerleri ve geniş program yelpazesıyla izleyenlerin beğenisini toplamaktadır. Türkiye ve Dünya'nın pek çok

¹⁵⁴ Elhüseyni, 2019, age, ss. 72-76.

¹⁵⁵<http://www.semerkand.com.tr/hakkimizda/> (03/11/2019).

yerinde 200'e yakın noktada yer alan Semerkand İletişim Merkezleri, Grubun topluyla doğrudan temas kurmasına imkân sağlamaktadır.¹⁵⁶

Menzil Nakşibendiğinin bugünkü basım ve yayın alanında temsili olarak faaliyet gösteren "www.semerkandpazarlama.com" 'adlı internet sitesini ele alıp değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir: Görüntü olarak modern, anlaşılır ve aynı zamanda kolay bir şekilde istediğin ürüne ulaşma ve satın alma olanağı sunmaktadır. Ana sayfada "Tüm kategoriler, Çok satanlar, Yeni ürünler, Diğer yayınlar, Çocuklar için, Fırsat setleri, Okul çantaları ve Yayınevleri" şeklinde başlıklar oluşturulmuştur. Kitap, dergi ve sesli-görüntülü ürünler insanlara sunulmaktadır.

Dergi olarak Semerkand, Mostar, Aile, Genç okur ve Mavi fidan türlerinde dergilerin sayılarına ulaşmak ve abone olma imkanı sunulmaktadır. " Semerkand Yayınları, Eşik Yayınları, Hacegan Yayınları, Semerkand Aile Yayınları, Semerkand Çocuk Yayınları, Şadırvan Yayınları, Mostar Yayınları, Mavi Uçurtma Yayınları, Genç Okur Yayınları, Haşimi Yayınları, Nizamiye Akademi Yayınları, Sey-Tac Yayınları, Akide Şekeri Yayınları" bu dergâha bağlı yayınevleridir.

Semerkand TV, Menzil Nakşibendiğinin en önemli basın faaliyeti olarak gösterilebilir. Yaygın din eğitimi bakımından Semerkad TV'yi ele almak gerekirse; günün değişik vakitlerinde ilahiler, kasideler ve mevlit seçmeleriyle farklı bir dini kanal olma özelliği göstermektedir. Genellikle günün sabah vakitlerinde bir sınıf ortamında "Elif-Ba" Kur'an harflerinin bir hoca tarafından öğretildiği çocuklara yönelik programlar sunulmaktadır. Tasavvuf alanında meşhur alimlerin ve diğer din büyüklerinin biyografi şeklinde hayatları, sözleri ve yaşadıkları yerler hakkında bilgilendirici programlar yapılmaktadır. Akşam vakitlerinde tarih alanında uzman birkaç hoca ile tarihin farklı konularında bilgilendirici programlar yapılmaktadır. Genellikle öğle vakitlerinde hanımlara yönelik dini ve tasavvufi alanlarda bir iki konuşmacı hanım eşliğinde bilgilendirici programlar yapılmaktadır. Menzil Nakşibendiliğini anlatan, evlerde yapılan sohbetleri gösteren ve bazen de canlı yayın şeklinde uzman bir hoca tarafından önünde oturan cemaate vaazlar verilmekte olan programlar verilmektedir. Genellikle akşam vakitlerinde bir çay ocağı ortamında iki kişinin karşılıklı dini

¹⁵⁶<http://www.semerkand.com.tr/hakkimizda/> (03/11/2019).

sohbetleri ve seyircilerden gelen sorulara cevap vermek suretiyle program yapılmaktadır.

Tasavvuf alanında mürşidlerin yaşadığı yerler, külliye ve tarihi medreseleri anlatan dini belgesel tarzında programlar yapılmaktadır. Ulusal ve uluslararası anlamda haber bültenleri sunulmakta ancak bu diğer kanallara göre sayı olarak daha az verilmektedir. Siyasi tartışma ve seçimlere yönelik programlara yer verilmemektedir. Ramazan ayı münasebetiyle Menzil'deki ana külliyenin bahçesinde külliye hocalarıyla sahur ve iftar programları yapılmaktadır.

Semer kand TV' deki "Dervişin Çeyizi", "Delail-ül Hayrat", "İrfan Sofrası", "Semerkand Sohbetleri", "Yüzyılın Alimleri", İhya-u Ulumud'din", "Mesneviden Dersler", "Saliha Hanımlar", programları tasavvufu ve tasavvuf büyüklerinin yaşadıklarını, talebe yetiştirdikleri külliye ve külliye tanıtması bakımından önem arz etmektedir. Semerkand TV'nin yayın akışı gece 00'dan başlayıp saat 22.00'e kadar genelde dini programlar, kültürel programlar, çocuk kuşağı, kadın kuşağı şeklinde programlanmıştır ki bu şekilde din eğitiminin yaygın boyutunu ait olduğu Menzil dergâhına göre yerine getirdiği söylenebilir.

Menzil dergâhına bağlı yaygın süreli bir yayın olarak Semerkand aylık tasavvufi dergi Aralık 2019, sayı: 252 ele alınıp değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir: Derginin görsellik, yazı biçimi, içindekilerle ilgili özet başlıklarla ön bilgiler dikkat çekici olduğu söylenebilir. Derginin ön kapağında ait olduğu yıl, sayısı, hicri takvime göre günün tarihi, fiyatı yazılmaktadır. Dergiye nasıl abone olunacağı, fiyatı, e-dergi uygulama hizmeti ve fiyatı, Avrupa ülkelerindeki abone fiyatı ile bilgiler verilmektedir. Derginin geriye dönük sayılarına da ister sayı sayı, ister ise yıllık sayıların tümüne ulaşma imkanı ve fiyatı hakkında bilgi verilmektedir.

Semer kand aylık tasavvufi dergilerin başyazısı Seyyid Muhammed Mübarek El Hüseyini'nin yazılarından oluşmaktadır. Derginin diğer yazılarına bakıldığında tasavvufi konular ağırlıkta olmaktadır. Güncel konularla (aile sorunları gibi..) ilgili yazılar da yer almaktadır. Derginin son iki konu başlığında ulusal ve uluslar arası, ülkemizi ilgilendiren güncel konulardan bahsedilmektedir. Yazıların özellikle tasavvufi ve fıkhi konularda ayetler ve hadisler kaynak gösterilerek yazılmış olması, güvenilirlik açısından olumlu olmaktadır. Yazılar açık ve sade bir dille yazılmış, yazı ile ilgili

uygun görseller kullanıldığı söylenebilir. Yazılar punto olarak hemen hemen her yaş grubundaki insanların rahat okuyabilecekleri biçimde yazıldığı söylenebilir. Dergideki yazıların başlangıç kısmının alt tarafında sesli okunabilmesi için karekod uygulaması konulmuştur. Semerkand dergisine online abone olma ve uygulamasını indirip buradan takip etme imkanı sağlanılmıştır. Derginin orta sayfalarında "Nasihatler" adıyla her sayıda bir alime ait veya bir eserin içindeki bir konu başlık şeklinde verilmektedir. Örneğin; sayı: 251, Kasım 2019 'daki dergide Nasihatler başlığında "Ateş ve Toprak" konulu bir yazı sufi şairlerden Gülşenî-i Sarûhâni 'nin Râz-nâme adlı eserinden yazılmıştır.

Semerkand aylık tasavvuf dergisinin içindeki yazılar şu üst başlıkları altında verilmektedir, sırasıyla bu üst başlıkları: Başyazı, Hâl Dili, Hadis, Sohbet, Takvim, Hikmet ve Nasihatler, Din ve Hayat, Derviş Bohçası, Tefsir, Tasavvuf Klasikleri, Ayın Konusu, Düşünce, Tarih, Edebiyat, Tavan Arası, Dünya Hali.

Bu üst başlıklardan Takvim, ele alınıp değerlendirildiğinde, bu üst başlığın altında günümüz tarihinin Hicri Takvime göre ne anlam taşıdığı ile ilgili yazıların yer aldığını görmekteyiz. Örneğin; Semerkand aylık dergisinin Haziran 2019 sayı: 246'daki Takvim üst başlığı altındaki yazıya baktığımızda "Arefe" ve "Ramazan Bayramı" isimleriyle günümüz tarihinin Hicri Takvim karşılığındaki tarihin anlamını anlatan bir yazı yer almaktadır.

Bu üst başlıklardan Hadis, ele alınıp değerlendirildiğinde, bu üst başlığın altında her ay bir konu belirlenmiş ve bu konu ile ilgili hadisler yorumlanmak suretiyle yazılar yer almaktadır. Örneğin; Semerkand dergisinin Kasım 2019 sayı: 251'deki Hadis üst başlığının altında " Allah Güzeldir, Güzelliği Sever" konusu işlenmiş ve bu konu ile ilgili hadisler yorumlanmıştır.

Bu üst başlıklardan Ayın Konusu, ele alınıp değerlendirildiğinde, bu üst başlığın altında her ay bir konu belirlenmiş ve bu konu ile ilgili hadisler, ayetler ve alimlerin eserlerinden görüşler yorumlanmak suretiyle yazılar yer almaktadır. Örneğin; Semerkand dergisinin Eylül 2019 sayı: 249' da Ayın Konusu olarak "Gönül Hukuku" işlenmiş, Kasım 2019 sayı: 251'de Ayın Konusu olarak "Gurbet Nereye Düşer Sıla Nerede?" işlenmiş, Aralık 2019 sayı: 252'de Ayın Konusu olarak "Aile Meselemiz" konuları işlenmiştir.

Menzil dergahına bağı olan Semerkand, Aile, Mostar, Mavi Fidan, Genç Okur adlarındaki dergilere abonelik işlemleriyle ilgili bilgiler dergilerin arka kapağında verilmektedir. Aynı zaman da her dergide olduğu gibi arka kapakta değişik sektörlere ait birkaç reklama da yer verilmektedir. Aşağıda Semerkand aylık tasavvufi dergisine ait bir iki kapak resim ve Semerkand TV'nin bir günlük yayım akışı verilecektir.

Resim 3.1. Menzil Nakşibendiliğinin Yazılı yayım organı

SEMERKAND TV HD					
Ana Haber	00:00	Kültürel Programlar	Haber	13:00	Kültürel Programlar
Bedesten	00:30	Kültürel Programlar	Hatm-i Şerif	14:00	Dini Programlar
Yüzyılın Âlimleri	01:30	Dini Programlar	Beş Vakit Bir Şehir	15:00	Kültürel Programlar
Semerikand Sohbetleri	02:30	Dini Programlar	Teneffüs	16:00	Çocuk Kuşağı
Almanca Sohbet	03:30	Dini Programlar	Acayip İşler Atölyesi	17:00	Çocuk Kuşağı
İrfan Sofrası	04:00	Dini Programlar	Saliha Hanımlar	17:30	Kadın Kuşağı
Delail-ül Hayrat	05:00	Dini Programlar	Ana Haber	18:30	Kültürel Programlar
Hatm-i Şerif	06:00	Dini Programlar	Güzergâh	19:00	Kültürel Programlar
Neşeli Petek	07:00	Çocuk Kuşağı	Hattın İzinde Bir Ömür	20:00	Kültürel Programlar
Teneffüs	09:00	Çocuk Kuşağı	Afiyet Olsun	20:30	Kültürel Programlar
Dergâh	10:00	Dini Programlar	Derviş Çeyizi	21:00	Dini Programlar
Aziz İstanbul	10:30	Kültürel Programlar	Çerçeve	22:00	Kültürel Programlar
Hanımlar Buyrun	11:00	Kadın Kuşağı			

Resim 3.2. Menzil Nakşibendiliğinin TV yayın organı

Din eğitiminde kaynağın(bilgi veren, açıklamada bulunan kimse) mesajına, alıcıların “evet” demesi için kaynağın her şeyden önce güvenilir olması gerekir. Koç, kaynağın güvenilir olmasını sağlayan öğeleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Konuşulan konuda yeterli bilgi birikimine sahip olması gerekir.

Bilgi verirken sunduğu kaynakların sağlam olması gerekir.

Dürüst ve iyi niyetli amaçlar taşıması gerekir.

Konuyu dostça ve içten anlatması, duygu ve düşüncelerini etkili biçimde açıklaması gerekir.”¹⁵⁷

Semer kand TV'nin bir günlük yayın akışından herhangi bir iki programı yayın din eğitimi boyutuyla ele alıp değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir: "Dergâh" adlı TV programı Hakkı Şahin'in sohbetiyle yapılmaktadır. Sohbet, genellikle sade bir mekânda bulunan kişilerden birinin Hakkı hocaya bir soru sorması ve bu soru üzerinde Hakkı hocanın açıklamalarıyla olmaktadır. Bu sohbetlerde bazen bir fıkıh konusu, bazen de bir tasavvuf konusu ele alınıp TV aracılığıyla seyredenlere yönelik yaygın din eğitimi faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyette bulunan kaynak durumundaki Hakkı Şahin'in bilgi birikiminin vermiş olduğu özgüvenle konuşması, samimi davranışlar sergilemesi, açıklamalarının sade ve anlaşılır olması yaygın din eğitimi hususunda dikkat çekmektedir.

"Derviş Çeyizi" isimli program her çarşamba saat 20.00'de Semer kand TV'de Emrah Yardımcı ve Adem Topal'ın sohbetiyle gerçekleştirilmektedir. Bu programda tasavvuf alanında hizmetler yapmış, eserler bırakmış âlimlerin; medreseler, külliyeler, tekkeler gibi mekanları orada tv programı yaparak tanıtmakta ve bu yönüyle yayın din eğitimi faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Bu programı izleyenlere tasavvufi bakımdan ne manalar içerdiğini bilmedikleri eserler, kavramlar sade ve anlaşılır bir üslupla verilmektedir. Bu programla aynı zamanda farklı yerlerdeki tekke, külliye ve medreselerin de tanıtımı yapılıp seyredenlerin merak etmeleri, böylece buralara yönelik bilgi edinmeleri sağlanmaktadır ki; bu durum yaygın din eğitimi boyutuyla dini bilgilenmeyi ve dini kültürü kazandırmaktadır.

¹⁵⁷ Koç, Ahmet, Din Eğitiminde Etkili İletişim, Rağbet Yay. 4.Baskı, İstanbul, 2016, s. 61.

3.7. Menzil Nakşibendiliğinin Kermesleri

Kermes; bir derneğe, bir çalışmaya yardım sağlamak amacıyla genellikle açık havada satış yapılarak gelir sağlanan toplantı.¹⁵⁸

Menzil Nakşibendiliği mensupları ülke genelinde, il ve ilçe bazında sene içinde genellikle ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde olmak üzere kermesler düzenlemektedir. Bu kermeslerde her ne kadar yardım sağlama amaçlansa da müridlerin bir araya gelmesi de sağlanmış olmaktadır. Çalışmamızın özünü oluşturan Menzil'in bağlı olduğu ilçe Kahta'daki sonbahar kermeslerine değişik vakitlerde gidilip oradaki insanlar, aralarındaki sohbetler gözlemlendi. Kermeste Menzil Nakşibendiliğine ait dergiler ve tasavvufi, dini kitaplar da masaların üzerinde bulunmaktaydı. Kermese gelip hayır için bir şeyler yiyip içen insanlar aynı zaman da bu dergileri ve kitapları da görmesi, okuması sağlanmış oluyordu. Kermesteki görevlilerin geneli takkeli, sakallı olup, gelenlere gülyüz bir şekilde dergi ve kitapları tanıtıyor, hem kendi aralarında hem de diğer insanlara hitap ederken "kurban" ifadesini sık kullanmaktaydılar. Kahta'daki kermeste gözlemle imkanıyla birkaç fotoğraf elde edildi, şöyle göstermek gerekirse:

Resim 3.3. Menzil Nakşibendiliğinin Kermesleri

¹⁵⁸<https://sozluk.gov.tr/?kelime=KERMES>, (05/11/2019).

3.8. Menzil Nakşibendiliğinin Vakıf ve Dernekleri

Yaygın din eğitimi araçlarından olan vakıf ve dernekler, aslında hem yasal boyutlarını kazandıkları kuruluş esaslarını yerine getirmekte (yardım, sosyo-kültürel aktiviteler vb.) hem de ait oldukları tarikat ve cemaatin daha çok insana ulaşma imkanını sağlamaktadır. Çalışmamızın özünü oluşturan Menzil Nakşibendiliğine ait vakıf olarak "Semerkand Vakfı", dernek olarak "Beşir Derneği" hem yurtiçinde hem de yurt dışında faaliyet göstermektedir. Vakıf olarak yurtiçinde neredeyse tüm ilçe ve illerde faaliyette bulunan şubeleri vardır. Vakfın genel merkezi İstanbul Sultanbeyli'de bulunmaktadır. Vakfın kurulurken kurucu üyelerce beyan edilen mal varlığı Elli Bin TL'dir. Semerkand Vakfının kendi internet sitesi mevcut olup, bu siteden vakfa bağış yapılabilir, vakfın faaliyetleri hakkında bilgiye görsellere ulaşılabilir. Vakfın internet sitesi ele alındığında yaygın din eğitimi alanında önemli faaliyetler yaptığı görülmektedir ki bunlardan bazılarını kısaca başlıklar halinde vermek gerekirse; *Semerkand Vakfı, İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Fuarına katıldı. *Semerkand Vakfı Genel Başkan Yardımcısı Dr. Mustafa Bahadıroğlu, Avrupa'daki Semerkand Gönüllüleri ile bir araya geldi. * Semerkand Vakfı 15 Temmuz'u anlatan bir kitap bastı.¹⁵⁹

Semerkand Vakıflarının yaygın din eğitimi alanındaki önemli sayılabilecek faaliyetlerinden bir tanesi de müridleri zamanın uygunluğu bakımından haftanın genellikle Perşembe ve Cuma günlerinde yurtiçindeki pek çok il ve ilçesinden kabilelerle Menzil'e gitmeleri için hizmette bulunur, denilebilir. Yani müridlerin Menzil'e daha rahat gidebilmeleri için otobüs gibi araçların ve vakitlerin belirlenmesi yapılmaktadır. Vakıfların bir diğer yaygın din eğitimi faaliyeti ise her vakfın belirli günlerde erkek ve kadın müridlerine yönelik vakfın görevlilerince ilmihal, akaid sohbetleri gerçekleştirdikleri, ikindi veya yatsı namazlarından sonra Hatme yaptıkları gösterilebilir. Vakıfların yaygın din eğitimi alanındaki bir diğer faaliyeti ise müridlerini kendi dergi ve kitaplarına ulaşma imkânı sağlamalarıdır, denilebilir.

Semerkand Vakfının paydaşları şöyle sıralanabilir; Hayatın Kalbi, Beşir Derneği, Uluslararası Semerkand Kültür Ve Eğitim Derneği, Gençlik Eğitim Ve Kültür Federasyonu, Tüm Sanayiciler Ve İş Adamları Derneği.

¹⁵⁹<http://semerkandvakfi.org/kulturel-faaliyetler/> (09/11/2019).

Beşir Derneği; Türkiye genelinde faaliyet gösteren dernekler arasından izin almadan yardım toplayabilen yirmi üç dernekten biri olup Menzil Nakşibendiliğine bağlı bir dernek olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Beşir Derneği, yurt içinde özellikle kermesler düzenlemekle, dini gün ve gecelerde etkinlikler yapmakla; yurt dışında ise Somali gibi fakir Müslüman ülkelerde eğitim kompleksleri kurmakla yaygın din eğitimi alanında faaliyette bulunmaktadır.

Beşir Derneği, bu yaygın din eğitimi faaliyetleri yanında sosyal yardımlaşma ve kültürel anlamda da yurt içinde ve yurt dışında faaliyetlerde bulunmaktadır. Beşir Derneğinin kendisine ait internet sitesinden online bağış yapılabilir, yapılmış ve yapılacak faaliyetler hakkında bilgi ile görsellere ulaşılabilir. Beşir Derneğinin Konferans, Söyleşi ve Panel gibi faaliyetlerle yaygın din eğitimi alanında çalışmalarında bulunduğu söylenebilir. Beşir Derneği, hapisanelerdeki mahkumlara yönelik dini kitap ve dergi imkanı sunmakla, mahkumların hem cezalarını çekerken hem de hapisaneden çıktıktan sonraki hayatları için manevi anlamda onlara destek çıkmaktadır. Derneğin internet sitesinde insanlara özellikle zekat ve sadaka konusunda dini pratik bilgiler de sunulmaktadır. Derneğin gelen merkezi İstanbul'da olup yurt içi ve yurt dışında pek çok yerde temsilcilikleri bulunmaktadır. Derneğin özellikle "En Güzel Hediye" adıyla başlattığı proje ile yaygın din eğitimine büyük katkılar sağladığı söylenebilir. Bu proje ile fakir ve imkânsızlıklardan dolayı Kuran-ı Kerim'e ulaşamayan Müslümanlara toplanan bağışlarla Diyanetçe tasdikli ve mühürlü Kuran-ı Kerim kitapları gönderilmektedir. Projenin bağış toplama şekli "Mushaf" yazıp 4012' e göndermek suretiyle 20 TL destek sağlanarak gerçekleştirilmektedir.¹⁶⁰

3.9. Menzil'de Günlük Hayat

Yaygın din eğitiminin gerçekleştirildiği önemli bir alan da Tarikat ve Cemaatlerin günlük ritüelleridir. Çalışmanın özünü oluşturan Menzil Nakşibendiliğinin yaygın din eğitimi bakımından ele alınmasının önemli bir gerekliliği Menzil'de yaşanan günlük hayatın ele alınmasıdır. Bunu daha doğru ve kapsamlı gözlemek için haftanın değişik günlerinde en az altı ay boyunca haftanın değişik günlerinde Menzil'e düzenli gidip orada gözlemler yaptık. Bu gözlemleri yapmaya başlamadan önce, bir yeri

¹⁶⁰<https://www.besir.org.tr/Giris> (10/11/2019).

tanımanın en iyi yolu bir rehberle oraya gitmektir düsturuyla, Menzil'e Kahta'dan oraya bağlı müridlerle gidilmeye gayret edilmiştir.

3.9.1. Menzil'deki Rutin Günlük Hayat

Bir yerde yaşamakta olan hayatı; normal günlük hayat ve yaygın din eğitimin gerçekleştirilmesi bakımından günlük dini veya tasavvufi hayat şeklinde ele almak daha verimli olacaktır. Menzil'deki günlük normal hayat sabah namazıyla başlamaktadır. Namazdan sonra oradaki esnaf dükkanlarını açmakta, tarım ve hayvancılık işleri başlamakta, dışarıdan gelen misafirlerin kahvaltı yapabilmeleri için lokanta ve çay ocağında hizmet verilmeye başlanmakta, Kahta'dan belirli süre aralıklarıyla düzenli olarak Menzil'e yarım otobüsler, minibüslerle müridlerin gidiş ve dönüşleri başlamakta, Menzil'deki inşaat ve tamirat işleri başlamakta, erkek ve kadın müridlerinin bulunduğu alanların görevlilerce temizliği ve yönlendirilmesi başlanmakta, bu normal günlük hayat sabah namazıyla birlikte yatsı namazından sonra gece geç saatlere kadar yaşanmaktadır. Günlük normal hayat yaşanırken Menzil'de temizliğin önemsendiği, güvenliğin kendi görevli müridlerince sağlandığı, herkese uygulanan kurallarla (trafik kuralları gibi) bir düzenliliğin hâkim olduğu, akşam olunca ışıklandırmalarla aydınlığın insanlara rahat gezme imkânı sağladığı görülmektedir.

3.9. 2. Menzil'deki Tasavvufi Günlük Hayat

Menzil'deki dini veya tasavvufi hayat çalışmanın yaygın din eğitimi boyutunu oluşturduğunu söylenebilir. Menzil Nakşibendiliğine ait adaları oluşturan intisap, tövbe, zikir, rabıta, sohbet, ibadet, dini eğitim gibi faaliyetler Menzil merkezi dışında da bağlı vakıf, derneklerce yapılmaktadır. Ancak Menzil merkezinde bu adaları gerçekleştirmek ve burayı görmek için günlük olarak buraya yüzlerce hatta bazen binlerce kişi gelmektedir.

Menzil'deki yaygın din eğitimi faaliyetleri ele alındığında ilk olarak buradaki mimari yapıların hem isimleri hem de özelliklerinin buna katkı sağladığı söylenebilir. Şöyle ki, Menzil'e gidilirken Göçeri köyünden hemen sonra yolun sağında yer alan Menzil'e ait bir hazır beton fabrikasının ismi "Dehlevi Kum Ocağı" şeklinde olduğu görülmektedir. Tasavvufta büyük bir alim olan Abdullah Dehlevi'nin adının bu fabrikaya verilmesi aslında insanlar üzerinde dini bir merak uyandırıyor, bu merakla

ismi araştıran insanlar aslında yaygın bir din eğitiminin de gerçekleşmesini sağlamış olmaktadırlar. Bunun gibi Menzil'deki birçok yapıya dini mahiyette isimler veya alimlerin ismi verilmiş olup, bu durum da yaygın din eğitimi faaliyetine olumlu katkı sağladığı söylenebilir. Bu duruma birkaç örnek vermek gerekirse; son yıllarda Menzil'in sağ tarafında yapılmış olan termal yerleşkenin ismi "Buhara Evleri" şeklinde olup, bu yerleşkenin sokaklarının ismi de dini mahiyette önemli isimlerdir. şöyle ki; Bilvanis Sokak, Menzil Sokak, Semerkand Sokak, Guçdevan Sokak, Kasrı Arıfan Sokak şeklinde adlandırmalar yapıldığı görülmektedir. Bütün bu tasavvufi bağlamda verilmiş olan adlandırmaların gelen müridler üzerinde örtük bir öğrenme sağladığı söylenebilir.

Menzil'in içindeki bazı mekan isimlerini ilgili olduğu için vermek gerekirse; Dehlevi Petrol, Semerkand Hediyeelik Eşya Mağazası, Seymes, Hizmet Lokanta, Hizmet ay Ocağı, Menzil Kitabevi, Hizmet Pastane gibi pek çok mekan ismi içerdiği tasavvufi anlam bakımından yaygın din eğitimine katkı sağladığı söylenebilir. Menzil'deki bu tasavvufi ve dini mahiyette konulan isimlerin yanında mimari yapıların iç, dış görüntüsü de yaygın din eğitimine katkı sağladığı söylenebilir. şöyle ki; Menzil'e girişte bayan misafirler için ayrı bir giriş ve neredeyse erkeklerle hiç karşılaşmadan gezme imkânı sağlanmış.

Camiye ve türbeye rahatlıkla ulaşabilmeleri için bayanların kullanıma yönelik yolların yapımı dikkat çekmektedir. Menzil'in ilerine doğru uzanan yol üzerinde bir st köprü gibi sslendirme ve bunun üzerinde de giriş kısımdan "Hayırla geldiniz", çıkış kısmında ise "Hayırla gidiniz" şeklinde büyük harflerle ifadeler yazılmaktadır. Bayanlara ayrı, erkeklere ayrı şeklinde caminin alt ve karşı tarafında abdesthane ve gslhaneler, tuvaletler görevlilerce sürekli temiz tutulmakta ve misafirlerin rahatlıkla intisap için adaplarını yapma imkânı sunulmaktadır.

Menzil'deki Abdulkakim el Hüseyini ve Muhammed Raşid EROL(El Hüseyini) ile aile mezarlarının bulunduğu türbenin dış kapısı ve türbe içerisinde, bahçesinde tezhip sanatı, ahşap zerine Arapça süslemeleri ve mezarların kumaşları zerindeki Arapça yazmalarıyla buraya ziyarete gelenler için manevi bir atmosfer oluşturulduğu söylenebilir. Menzil'de bulunan cami  minarenden, ana kubbe ve çevresindeki küçük kubbelerden, altta erkekler için abdesthaneler ile gslhanelerden, sol tarafında st tarafı açılıp kapanan büyükçe bir çatıyla çevrelenmiş yazlık kısmından, genellikle

namazların eda edildiği caminin iç kısmından oluşmaktadır. Caminin avlu dışındaki girişten başlamak üzere İslami süsleme sanatlarıyla bezenmiş kapılar, pencereler ve ahşap mihrap ile minber, iç duvarlarının üzerinde ALLAH (c.c.) ve Muhammed (s.a.v.) isimleri, dört halifenin isimleri, Hz. Peygamberin torunlarının isimlerinin yazıldığı görülmektedir. Görsellikteki renk olarak, hem namazın kılındığı halılar ile hem de ayetlerin yazıldığı iç duvarların şerit şeklindeki kısımları ve yazlık kısmındaki üst taraflar yeşil renkle görselliği sağlanılmıştır.

Seyredilen mimari eserlerin, resimlerin, manzaraların, dinlenen müzik ve şiir parçalarının bireyde uyandırdığı duygulara "estetik duygular" denilmektedir. Bu duygular insanda aynı zamanda güzel ve çirkin kavramlarının oluşumunu sağlarlar. Eğer seyredilen eserler, dinlenen parçalar insanın hoşuna gidiyor, onda birtakım latif duygular uyandırıyor, bunlar o insanın nazarında güzel bir durum oluşturmaktadır. Onu sıkıyor, rahatsız ediyorsa, o insana göre çirkin bir durum oluşmaktadır. Çünkü diğer duygularda olduğu gibi bu duygular, insanların yaradılışları, eğitim ve kültür düzeyleri, inançları ve toplumsal değerlerin farklılık ve etkinliği oranında kişiden kişiye değişiklik gösterir.¹⁶¹

Menzil'deki mimari yapıların estetiği ve üzerlerindeki isimlerin tasavvufi mahiyette olmaları oraya gelen misafirler üzerinde dini duygular bakımından olumlu etkilenmeyi sağladığı bunun da yaygın din eğitimine katkı sağladığı söylenebilir. Kültür, bir toplumun yaşam biçimi olarak tanımlanabileceğinden hareketle ve kültürü oluşturan önemli faktörlerden birisi de mimari yapıların estetiğidir denilebilir. Her kültür, kendisinin amaçladığı bir şahsiyet tipini oluşturmaktadır. Her şahsiyet mutlaka bir kültür içinde ve o kültürden mutlaka bir şeyler alarak oluşur.¹⁶²

Tasavvuf, bir şahsiyet terbiyesi olarak ele alınabileceğinden Menzil'de oluşan tasavvufi kültürle şahsiyetin olumlu etkilenme imkanı bulunduğu söylenebilir. Şahsiyet gelişiminin hem tasavvufun hem de tasavvufun bir yolu olduğu yaygın din eğitiminin amaçlarından olup, bu durumun yaygın din eğitimine olumlu katkılar sağladığı söylenebilir.

¹⁶¹ Peker, Hüseyin, Din Psikolojisi, Çamlıca Yay. 2003, s.108.

¹⁶² Çamdibi, Mahmut, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, Çamlıca Yay. 5.Baskı, İstanbul-2004, ss.25-27.

Menzil'deki günlük tasavvufi hayatın bir parçasını da oraya gelen müridlerin kıyafet biçimi, birbirlerine karşı kullandıkları hitaplar oluşturmaktadır. Tasavvufi anlamda tarikatların bazıları kendine has bir kıyafet simgeleriyle diğerlerinden ayrılırlar. Menzil'deki gözlemlerimiz neticesinde gelen erkek müridlerin kıyafet tercihi bakımdan çeşitli, değişik kıyafetler giydikleri yani bu noktada bir zorlamanın, tek tip giyinmenin dayatılmadığı söylenebilir.

Bayan müridelerin de örtünme konusunda İslam dininin kaidelerine uygun farklı elbise şekilleriyle ve renkleriyle örtündükleri gözlemlenmektedir. Ancak erkek müridlerde beyaz renkte takke takılmasının yaygın olduğu neredeyse tüm erkeklerin takke taktığı gözlemlenmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashab-ı kiram, İslam öncesinde olduğu gibi İslam'dan sonra da günlük hayatlarında örf ve iklim şartları gereği başlarını örtmüşlerdir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) günlük kıyafeti ile namazlarını kılmış, ibadet için ilave veya bazı özel giysiler giymemiştir. Takke üzerine sarık sardığı gibi, sarıksız takke ve takkesiz sarık kullandığı da olmuştur. Hz. Peygamber'in bu uygulamalarından yola çıkarak bazı alimler erkeklerin takkeyi takarak ya da başını örterek namaza durmayı sünnet kabul etmiş iken, bazı alimler ise nazmazı başını örtmeden de yani takkesiz de kılanabileceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak diyanetin bu konudaki görüşü; namaz kılariken başın takke, sarık vb. bir şeyle örtülmesi evlâdır. Bununla birlikte baş açık bir hâlde namaz kılmak da caizdir.¹⁶³

Menzil Nakşiliğini simgeleyen en temel göstergenin erkek müridlerde takke olduğu söylenebilir. Takkeyi Menzil'de küçük çocuklardan yaşlı insanlara kadar her yaş grubundan erkeklerin taktığı görülmektedir. Çalışma için Menzil'e gözlem yapmak üzere zaman zaman gidildiğinde takke takmayanların da olduğu görülmektedir. Bu da takke takmanın Menzil Nakşiliğinde bir zorunluluk olmadığını göstermektedir.

Takkeyi takan bazı kişilerin sarık da taktıkları görülmekle birlikte daha çok sadece takkeyi takanların bir hayli fazla oranda oldukları söylenebilir. Bu durumun kişileri psikolojik anlamda manevi bir kimliğe büründükleri ve bunu elde etmek için de isteyerek takkeyi taktıkları söylenebilir. Duyuşsal anlamda kişilerin maneviyatına katkı sağlaması, yaygın din eğitimi bakımından bir kazanım sayılabilir. Tasavvufi eğitimin en

¹⁶³[https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/165/erkeklerin-namazda-baslarini-ormeleri-gerekir-mi-\(21/06/2020\)](https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/165/erkeklerin-namazda-baslarini-ormeleri-gerekir-mi-(21/06/2020)).

önemli özelliği, kişiyi duygu bakımından etkilemesi ve onu ibadete, zikre sevk etmesidir denilebilir. Bu özelliği sağlayan bir simge olan takkenin önemi ortaya çıkmış olmaktadır.

3.10. Menzil’de Sohbet

Arapça; arkadaşlık yapmak, karşılıklı konuşmak vs.gibi anlamları olan bir kelime. Allah'a ulaştıran tasavvuf okullarının her biri, "hizmet" ve "sohbet" gibi iki temele dayanır. Bu ikisi, sâliki, maneviyat yüceliklerine ulaştıran vasıtaadır. Sohbet, mürşid-i kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansması (in'ikâs) yani kabiliyet aktarımı söz konusudur. Bu yüzden Allah dostları, sohbeta çok önem verirler. Hoca Bahâeddin Nakşibend Hazretleri "tarîk-ı mâ bâ suhbetest" (yolumuz sohbettedir) sözü, Nakşî yolunun ana düstûrunu oluşturur. Peygamberimizin (s) arkadaşlarına "ashâb" denilir ki, bu kelime "suhbe" masdarından türemiştir. Hz. Resûlullah (s)'ın, sahabe-i kiramı (r), sohbet yoluyla yetiştirmesi, sûfiyye yolunda vazgeçilmez, göz ardı edilemez bir metod olarak kabul edilmiştir. Bazı tasavvuf okullarındaki şeyhler, hırka giydirerek nisbeti naklettiği için "hırka şeyhi" adını aldığı gibi, sohbetle nisbet geçiren şeyhler de "sohbet şeyhi" olarak anılmıştır.¹⁶⁴

Tasavvufî eğitimde sohbet, Hz. Peygamber ile sahabe arasında gerçekleşen bilgi aktarımında kullanılan bir eğitim metodu olarak değerlendirilir. Bu metodla tasavvufî eğitimin büyük kısmı gerçekleştirilmektedir. Tasavvufta şeyh yahut büyük alimlerle birlikte olup onlardan manevi anlamda feyizlenmek, onların ilimlerinden ve edeplerinden istifade etmek manasına gelebileceği gibi, kelime anlamından hareketle çeşitli seviyelerdeki insanlarla yapılan arkadaşlık anlamına da gelebilmektedir.¹⁶⁵

Menzil’de gerçekleşen tasavvufî eğitimde sohbet metodunun önemli bir yeri vardır. Özellikle Şeyh Abdülbaki El Hüseyini’yi görmek, sohbet imkanı elde edip feyiz almak için sene içerisinde birkaç defa Menzil’e gelmek önemli bir adaptür. Menzil’e gelen müridler, misafirler vakıf ve derneklerce organize edilen kafiyeleler şeklinde yolculuk ettikleri zaman da bu sohbet adabı gerçekleşmektedir.

¹⁶⁴ Cebecioğlu, Ethem, 1997, a.g.e, s.240.

¹⁶⁵ Erkaya, Mahmud Esad, Tasavvuf Klasiklerinde Sohbet ve Uhuuvvetin Temel İlkeleri, ÇÜİFD, C.1, S. 1, s. 251.

Menzil’de Hizmet çay ocağı gibi mekanlarda da sohbet, müridler arasında gerçekleşmekte olup birbirini hiç tanımayan farklı şehirlerde yaşayan insanlar arasında bu tasavvufî sohbet ortamı sürekli canlı bir şekilde yaşandığı söylenebilir.

Menzil’de genellikle hafta sonları olmak üzere sohbet hem müridlerin kendi aralarında hem de hem de Seyyid Abdulkaki El-Hüseyni’nin görev verdiği yetkililer ile müridler arasında değişik konularda gün içerisinde değişik vakitlerde yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu gözlemler esnasında gerek görev verilen yetkililerden gerekse de gelen müridlerden herhangi olumsuz bir tepkiyle karşılaşılmamıştır. Katılımcı gözlemci olarak Menzil’deki tasavvufî yaşamın önemli bir adabı olan sohbette bulunan müridlerin ağızından Menzil Nakşiliği ile ilgili duyguları şu şekilde aktarılabilir:

(A2) İzmir’den gelen genç bir mürid ile yapılan bir görüşmede kendileri Menzil Nakşiliği ile ilgili duygularını şu şekilde açıklamıştır: “Kafileler ile Menzil’e geldiğini, genellikle Cuma akşamları geldiklerini ve cumartesi, Pazar gibi döndükleri yani iki gün kaldıklarını belirttiler. Şeyh ile sohbet imkanını sorulduğunda, bu durumu, şeyhimizi temaşa etmek benim için en büyük sohbettir şeklinde ifade etmektedir. Yine kurbanlar(müridleri kast ettiğinde kullandığı ifade) ile burada sohbet etmek bana manevi bir güç veriyor, imkan olsa hiç gitmem” şeklinde duygularını ifade etti.

(A3) İzmir’den gelen genç bir mürid ile yapılan bir görüşmede kendileri Menzil Nakşiliği ile ilgili duygularını şu şekilde açıklamıştır: “Hanımım aslında Menzil vakıflarına, sohbetlerine katılmaktadır, kendim bir otomotiv firmasında çalışmaktayım ve Menzil’e hanımımın teklifiyle tüm aile olarak ilk defa gelmekteyim. Şeyh ile sohbet imkânını elde edemedim ama halifesiyle görüştüm, tövbe aldım, diğer müridlerle farklı ortamlarda sohbet imkanını buldum ve çok etkilendim, dünyalık hiçbir şey hakkında burada konuşulduğuna şahit olmadım. Sadece bu sohbet imkânı için Menzil’e artık gelmeye çalışacağım” şeklinde sözlerini bitirdi.

(A4) İstanbul’dan gelen yaşı tahminen yaşlı sayılacak bir mürid ile yapılan bir görüşmede kendileri Menzil Nakşiliği ile ilgili duygularını şu şekilde açıklamıştır: Gençliğimde maalesef kötü alışkanlıklara sahiptim, ailemde namaz gibi ibadetleri yerine getiren kimse bulunmamaktaydı, bir arkadaşımın Menzil’e kafile gidiyor gelir misin demesi üzerine isteğim olmamasına rağmen sabah kalktığımda gitmeye karar verdim. Oraya vardığımda değişik bir hale girdiğimi hissettim, özellikle o dönemki

Şeyhim Muhammed Raşid EROL'u (el hüseyni) gördüğümde ve elini tuttuğumda çok etkilenmişim. İstanbul'a döndüğümde ailem de çok şaşırılmışlardı; çünkü artık namaz kılan, maneviyatına dikkat eden biri haline gelmişim. Sohbet olarak müridler ile vakıfta sene içerisinde bir iki kez de Menzil'e özellikle oradaki güzel adaplara katılmaya çalışıyorum. Menzil'deki sohbet ortamının ve havanın hiçbir yerde bulamadığımı söyleyebilirim" şeklinde açıklamalarda bulundu.

(A5) Samsun'dan gelen tahminen orta yaş sayılabilecek bir mürid ile yapılan bir görüşmede kendileri Menzil Nakşiliği ile ilgili duygularını şu şekilde açıklamıştır: "Küçüklüğünden beri ailemle Menzil'e gelmekteyim, Menzil'deki sohbet konusunda, sen gitmezsen de büyüklerin kalben seni çağırdığında oraya gitmelisin. Yani büyüklerin sohbetine katılmanın benim için önemi büyüktür, yoksa ilgimin azalacağından korktuğumdan sene içerisinde en az birkaç defa Menzil'e gelip Şeyhimizi ve büyükleri görme feyzine ulaşmaya gayret etmekteyim." şeklinde açıklamalarda bulundu.

Şeyh Abdülbaki el Hüseyni'ye müridleri şöyle sormuşlar: Efendim uzun zamandır ziyaretinize gelip gidiyoruz. Yanınızdayken halimizde bir düzelme olmakta, ancak memlekete döndüğümüzde halimizi muhafaza edemiyoruz. Bu konuda biz müridlerine ne tavsiye edersiniz dediklerinde; Gavs-ı Sâni, elini bir yumruk haline getirip kalbiniz bu yumruk kadardır şeklinde biz benzetme yapmıştır. Devamında eğer siz bu kalbinize muhabetti yani ışığı koymazsanız başka şeyler kalbe girer ve aydınlığa engel olur şeklinde beyan etmiştir. Yine devamında bu kalbe muhabbeti koymanın öneminden bahsettikten sonra, bunu sağlamanın yollarından belki de en önemlisinin mürşid sohbeti olduğunu belirtmişlerdir.¹⁶⁶

3.11. Menzil Çorbası

Tasavvufi eğitimde önemli esaslardan bir tanesi nefsi terbiye etmektir. Bunu sağlamanın tasavvufi yolculuğun olmazsa olmazlarından olduğu aşikârdır. Çünkü nefis, insanı yanlış ve günaha götüren güçlü bir yönlendirici olarak tasavvufta aşılması gereken olumsuz bir sıfat şeklinde görülmektedir.

Mutasavvıflara göre, insanın nefsini bilmesi demek; nefsinde tabiatında kınanmış ne kadar ahlaki davranış, duygu varsa bunlardan arınması, bunların yerine İslam'ın

¹⁶⁶ Elhüseyni, Muhammed Saki, 2019, a.g.e, ss.37-43.

emrettiği ve uygun gördüğü güzel ahlaklarla ahlaklanmasıdır. Bir insan kötü huylarını bırakıp iyi huylar ediniyorsa, nefisini de terbiye etmiş olmaktadır. Tasavvuf bir ilim olduğu kadar aynı zamanda bir hâl ve eğitim işidir. Tasavvufta nefsi terbiye etmenin bir yolu da hâl ile bunu tecrübe etmektir.¹⁶⁷

Menzil’de tasavvufî eğitimin nefis terbiyesine yönelik olarak değerlendirilebilecek bir uygulaması sabah ve ikindi namazlarından sonra müridlerine dağıttıkları pirinç çorbasıdır. Tabi bunu sağlayan sadece çorbanın kendisi değil, çorbanın birden çok kişinin beraber kaşıkla yiyecekleri büyükçe sade kaplara konulmasıdır. Bu çorbayı içenlere bakıldığında zengin- fakir görünümlü pek çok noktadan ayrı görünen kişilerin aynı masada, aynı kaptan çorbayı içip sohbet ettikleri, tanıştıkları görülmektedir. Normalde işi, maddiyatı, konumu gibi noktalardan farklı olan kimselerin aynı kaptan bir çorbayı içmelerine şahit olmak çok zor bir durumken, burada isteyerek ve adeta bu adaba katılmak için insanların sıraya girdiklerine şahit olunmaktadır. Günümüz insanların bireyselleştiği, maddi güçlerine göre ayrı ortamlarda yaşadıklarını, birbirleriyle iletişime geçemedikleri düşünüldüğünde, Menzil’e ait olan bu adabın müridin nefisini terbiye etmesi bakımından önemi ortaya çıkmaktadır.

3.12. Menzil’de Hizmet

Hizmet; insanoğlunun yaratılış gayesini yerine getirmenin yanında, manevi kemâlatı elde etmenin temel taşıdır. Müminin hayatı, insanlara hizmetle bereketlenir ve derinlik, mana kazanır. İslâm ahlâkının önemli bir bölümünü teşkil eden hizmet, nefsin bencilliğinden kurtularak diğerkam bir ruhla insanlara ve tüm eşyaya yönelmek suretiyle Allah’ı ve rızasını aramaktır. Allah rızası için insanlara dini ve dünyevi açıdan faydalı olabilme adına yapılan bütün işler hizmettir. Şeyh Abdülbaki El Hüseyini hazretleri hizmet konusunda şunları demiştir: " Hizmet, nefisini ümmet-i Muhammed’in menfaati için feda etmektir. Hizmet, insanların dünyevi fakirliklerini gidermekten ziyade dini fakirliklerini giderme, onların ahretlerini kurtarmaya yönelik çalışma ve çabalarıdır. Şeyh Abdülbaki El Hüseyini, hizmetin büyük bir nimet olduğu bundan dolayı insanın gecesini gündüzüne katıp çalışması gerektiğini vurgulamıştır. Mürşid-i kâmiller, sâliklerin (talebelerin) terbiyesinde hizmeti mühim bir vasıta olarak kabul etmişler. Gönüllere tevazu, mahviyet ve mahlûkata şefkat duygusunu yerleştirmek, nefsi terbiye

¹⁶⁷ Ayış, Mehmet Şirin, Semennûdi’de Nefis Mertebeleri, D.Ü.İ.F.D, C. 16, S.2, 2014, ss. 494-495.

etmek ancak hizmetle mümkündür. Kalbin tasfiyesi zikir ile nefsin tezkiyesi hizmet iledir.¹⁶⁸

Şah-ı Nakşibend intisabının ilk yıllarında gurur ve kibrin zıddı olan hiçlik haline ulaşmak için, hasta ve muzdarip insanlara, yaralı hayvanlara hizmet etmiş ve hatta insanların geçeceği yolları temizleyerek tam yedi yıl hizmet etmiştir. Bu yolda her kim ne elde ettiyse, hizmet etmekle elde edebilmiştir. Tasavvufta hizmet çok önemlidir. Müridin yolunu açan, nefsin terbiye eden, seyrü sülûk basamaklarını kolaylaştıran bir unsurdur. Ancak yapılan hizmeti samimiyetle yapmak ve kalben uyanık olmak lazımdır.¹⁶⁹

Tasavvufta nefsi terbiye etmenin önemli bir yolu olan hizmet, Menzil’de geçmişten günümüze çok canlı bir şekilde yaşanmaktadır. Çalışma için Menzil’e zaman zaman gidildiğinde müridlerin hizmette bulunmak için verilen görevleri severek samimi bir şekilde yerine getirdikleri gözlemlendi. Menzil’in girişindeki araba giriş-çıkışlarını kontrol etmeden lavaboların temizliğine kadar görevlerini titizlikle yerine getirmektedirler. Namaz vakitlerinde müridlerin yönlendirilmesi, tövbe ve sonraki yapacakları konusunda görevli müridler, gelenlere yardımcı olarak hizmette bulunmaktadırlar. Menzil’de bu hizmetleri yerine getiren kimselerin her meslekten olduklarını, gönüllü olarak gelip bu hizmetleri yerine getirdikleri görülmektedir.

Menzil’de dergâh, külliye, tarla gibi yerlerde hizmette bulunan kimselere yaptıkları işe göre günümüz standartlarında maaş verilmektedir. Gözlemlerden yola çıkılırsa hizmette bulunan kişilerin ellerinden geldiği kadar görevlerini eksiksiz yerine getirmeye çalıştıkları söylenebilir. Menzil’de değişik alanlarda hizmette bulunan müridlerin memleketlerine bakıldığında neredeyse her bölgeden geldikleri görülmektedir; bu durum, Menzil’in hizmette bulunmak isteyen gönüllü müridlerine memleket ayrımı yapmadan kucak açtığını ortaya koymaktadır.

Menzil’de devamlı kalmak suretiyle hizmette bulunan müridlerin yanında, zaman zaman gelip geçici olarak hizmette bulunan müridler de görülmektedir. Çalışma için Kahta’dan Menzil’e zaman zaman gelip bir iki günlüğüne hizmette bulunan müridlerle yapılan sohbetlerde; müridler, kendilerinin bu hizmette bulunmak için gönüllü olarak

¹⁶⁸ Elhüseyni, Muhammed Mübarek, 2017, a.g.e, ss. 19-77.

¹⁶⁹ a.g.e, ss. 19-77.

geldiklerini ve hizmetten haz duyduklarını, bazen yorgun Menzil'e gelip hizmet ettiklerini ve hizmetten sonra dinç bir şekilde evlerine döndüklerini belirttiler.

3.13. Menzil'de Medrese Eğitimi

Menzil'de gerçekleştirilen tasavvufi eğitim, din eğitiminin yaygın boyutu olarak ele alındığında dergâh veya külliye olarak isimlendirilen mekanlar ön plana çıkmaktadır. Menzil'deki yaygın din eğitiminin dergâhta gerçekleştirilmesi Gavs-ı Kasrevi unvanıyla tanınan Şeyh Abdulhâkim Hüseyini zamanına dayanmaktadır. Menzilden öncede Kasrik, Ğadir ve benzeri yerlerde de din eğitimi vardır. Nakşibendiye yolunda medrese ve talebe eğitimi hep olagelmıştır. Şeyh Abdulhâkim Hüseyini zamanında Menzil'in gelişmişliği göz önüne alındığında belli sayıda talebeye cami yanında bulunan evde din eğitimi verilmiştir. O dönemde din eğitimi ve tarikatlara karşı olumsuz bir tutumun olması hatırlanırsa Menzil'deki tasavvufi eğitimin gerçekleştirildiği dergâhın ne denli önemli bir din eğitimi faaliyeti yaptığı anlaşılacaktır. Gavs-ı Bilvanis'ten sonra Muhammed Raşid El Hüseyini mürşidliği döneminde hem yurt içinde hem de yurt dışında ve özellikle Menzil'de din eğitimi faaliyetleri daha kurumsal hale gelmiştir. Şeyh Abdalbaki el Hüseyini mürşidliği döneminde Menzil'deki din eğitimi faaliyetleri daha da büyüyerek gelişimini sürdürmüştür. Menzil'de özellikle 2015'te açılan Abdulhakim el Hüseyini Külliyesi Menzil Nakşibendiliğinin din eğitimi merkezi haline gelmiştir. Menzil dışında başka şehirlerde de Medreseleri olmasına karşın, Hüseyini Külliyesi Menzil'in din eğitimi faaliyetlerinin adeta temsili durumuna gelmiştir.

Menzil Nakşibendiliği, hem külliye de hem de diğer medreselerde talebeler yetiştirmek, bu talebeleri vakıflarda, medreselerde görevlendirmek, dilerlerse yetişen talebeler kendileri başka yerlerde istihdam olmak üzere topluma din eğitimi alanında önemli hizmetlerde bulunmaktadır. Çalışmanın gereği olarak Menzil'deki Hüseyini Külliyesi din eğitimi bakımından ele alınmaya çalışılmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki zengin medrese birikiminin devamı olan "Doğu Medreseleri", tarihten-günümüze dek Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yer alan Diyarbakır, Bitlis, Hakkâri, Siirt, Mardin ve Van gibi eski yerleşim birimlerinde faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu medreseler genel bütçeden hiçbir katkı almadıkları halde halkın teveccühü sayesinde kendi imkânlarıyla ilmi faaliyetlerine

devam etmektedirler. Bu medreselerde birçok Âlim, Mütefekkir ve Mutasavvıf yetişmiştir. Doğu medreseleri tarikat merkezli şeklinde veya icazet almış Seydalarca faaliyetleri yapılmaktadır. Doğu medreselerinde, tarihi süreçten gelen köklü bir gelenek ve zengin müfredatı ile ilmi faaliyetler devam ettirilmektedir.¹⁷⁰

Menzil’de medrese şeklindeki ilmi faaliyetlerin yapıldığı yerlere isim olarak, Seyyid Abdulhakim El Hüseyini Külliyesi içerisinde: Birinci Merhale (1 Yıl) Hüseyini Kursu, İkinci Merhale (4 Yıl) Bâkiyye Kursu, Üçüncü Merhale (4 Yıl), Râşidiyye Kursu şeklinde isimlendirmeler yapılmıştır. Külliye içindeki bu kurslarda doğu medreseleri usulü eğitim yapılmaktadır. Kurslarda yapılan Doğu Usulü bu eğitimin, Batı Usulü eğitim yapan medreselerden farklarını kurslarda eğitim veren hoca ve eğitim gören talebelerden edinilen bilgiler ışığında şu şekilde değerlendirilebilir:

Doğu medreseleri Sarf ve Nahiv gibi gramer ilim dallarına batıya nispetle daha çok önem vermektedir. Çünkü medreselerdeki okuma zaman dilimine ve okunan kitapların türlerine bakıldığında doğu medreselerinin 9 ile 15 yıl arasında değişen eğitim-öğretim aşamalarında 4 yıl gibi bir zaman dilimine genel olarak gramer ilimler olan sarf ve nahiv gibi ilim dallarına ve temel fıkıh kitaplarına ayırmışlardır. Batı medreselerinde ise durum tam aksinedir. Gramer ilimlerin az Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi âli ilim dallarına meylin daha çok olduğu saptanmıştır.

Yapılan değerlendirmelerde doğu medreselerinin önceki Müslüman devletlerin eğitim-öğretim müfredatlarına batıya nispetle daha uyumlu olduğu gözlemlenmiştir. Batı medreseleri eğitim süresi olarak 5 ile 7 yıl arasını tercih etmişlerdir. Batı medreselerinde zor olan ibare metinlerini çözmek için günümüzde meşhur olan kitapların tercümelerinden çoğu kez istifade edilmekte olup, doğu eğitim metodunda bu durum sert bir dille tenkit edilmektedir. Tercümeler yerine şerh kitaplarına müracaat etmeleri teşvik edilmektedir.

Doğu ve batı medreselerinde ortak olarak Emsile, Bina, İzzi, Avamil, Zuruf, Terkip, Şerh’ul Muğni, El-Verdetu’n Neddâre veya Sutur, Hall’ul Meakıd veya Katrü’n Nedâ, Suyuti, Molla Cami gibi kitaplar okutulmaktadır. Bunların yanısıra âli ilimlerde farklılıklar vardır. Doğu medreseleri fıkıh olarak ağırlıklı Şafii mezhebi kitaplarını

¹⁷⁰ Keskin, Mustafa, Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gaziantep Örneği, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.4, Sayı.1, 2017, ss.61-62.

tercih ederken(Şerhu Sittine Mes'ele, Gâyet'ül İhtisâr, İbnu'l Kasım, Minhâcü't Tâlibîn, Muğni'l Muhtâç, Feth'ül Mu'in, Kurrat'ül Ayn) gibi, Batı medrese müfredatında ise Hanefi mezhebi fikhına ağırlık verilmiştir.(Nûru'l-Îzâh, Kudûrî, Lübâb, El-Hediyetu'l Alâiyye, Mecme'ül Enhur, Multeka'l Ebhur ve El- Hidâye gibi)

Usul-u Hadiste hem doğu hem de batıda Metn'i Birgivî, Nuhbetü'l-Fiker, Nuzhetü'n- Nazar gibi kitaplar okutulmaktadır. Tefsir olarak doğuda Tefsîrû'l-Celâleyn tercih edilirken batıda Safvetü't-Tefasir daha fazla tercih edilmektedir. Yapılan bu değerlendirmelerde tarzdan bahsedilmiş olup, küçük çaplı farklılıklar gözlenebilir. Türkiye'de medrese eğitimleri sistemleştirme aşamasında olduğu için gramer ilimlerinin dışındaki kitaplarda sürekli bir değişiklik yapılma durumu söz konusudur.

3.14. Seyyid Abdulkhakim Elhüseyni Külliyesi

Seyyid Abdulkhakim Elhüseyni Külliyesi, bu mirası taşıyanlardan biri olan Seyyid Abdulkhakim Elhüseyni'nin 1940'lı yıllardan itibaren Türkiye'de ilim yolundaki gayretlerinin bir sonucu olarak 2015 yılında Adıyaman Kahta ilçesine bağlı Menzil köyünde maarif hayatına başlamıştır. İsmi de bu ilim yoluna ömrünü veren Seyyid Abdulkhakim Elhüseyni'nin adından almıştır.

İslami ilimlerin öğretilmesi ve tasavvufi terbiyeyi gerçekleştirmek için yola çıkan bu medrese, geleneksel medrese usulü ile şer'î ilimlerin öğretildiği, donanımlı âlimlerin yetiştirildiği bir medresedir.

Eğitim sistemi rahle-i tedris merkezli olup, müderris - talebe münasebeti zemini üzerine kurulmuş; tasavvufi terbiye üzere bina edilmiştir. Dokuz yıl süren eğitim süreci üç merhale üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Külliyeye yaklaşık olarak 50.000 metrekare arazi üzerine inşa edilmiş olmakla beraber, toplamda 48.071 metrekare kapalı alana, 12.000 metrekare ise peyzaj alanına sahiptir. Külliye mimari açıdan Selçuklu ve Osmanlı mimarisinden izler taşımaktadır. Külliye gerek bahçe düzenlemesi gerek de iç yapısının ferahlığıyla dini ilimlerin ve tasavvufi terbiyenin verilmesi için gerekli uygun koşulları sağladığı söylenebilir. Külliye bahçesindeki dinlenme alanları, kafeterya, spor sahaları ile içerisindeki yemekhanesi, yarı olimpik yüzme havuzu, modern ve donanımlı kütüphanesiyle günümüz modern eğitim kompleksi şeklinde görünmektedir. Külliye'nin ana girişinden

itibaren merhalelerin bulunduğu binaların içerisine kadar sadelik ile modernliğin güzel bir uyumu dikkatleri çekmektedir.

Fiziki Mekânlar

Mescidler

Müderris Odaları

Müzakere Salonları

Mütalaa Derslikleri

Fıkıh Talim Odası

Kütüphane Ve Dijital Kütüphaneler

Toplantı Salonları

İdari Ofisler

Sanat Atölyeleri

Havuz Ve Spor Salonu

Yemekhane

Şifahane / Doktor Odası, Revir

Dinlenme Odaları / Yatakhaneler

Berberhane, Ütühane Ve Çamaşırhane, Terzihane, Kantin, Kırtasiye

3.14.1. Külliye'nin Mimari Manası

Külliye'nin ana binası olan ve üçüncü merhale talebelerinin eğitim gördüğü bina mimari açıdan remizler barındırmaktadır. Binanın mimarisi, kuş bakışı ile kible yönüne secde eden insan silüetinde görünümündedir. En büyük kubbe olan ana kubbe Tevhidi, kible yönündeki mescid üzerinde yer alan kubbe Peygamber efendimizi (s.a.v.) ana kubbeyi çevreleyen dört kubbe Hulefâ'yiRâşidîn'i ve dört mezhep imamını, 15 kubbe Nakşibendi silsilesinde yer alan 15 Sadat-ı Kiramı, dış avluyu çevreleyen 12 küçük kubbe 12 ilmi, ana girişte yer alan sütunlar ise Eş'ari ve Mâturidî mezheplerini ve imamlarını temsil eder.

3.14.2. Külliye Talebe Alımındaki Kriterler

Ön kayıtlarda talebeler seçilirken kurum olarak belirlenen kriterler bulunmaktadır. Erkek talebelere yönelik olan külliye eğitiminde aranan kriterler şu şekilde açıklanabilir:

Yaş (Talebe 15 yaşını geçmemelidir. Eğer hafız ise maksimum yaş kriteri 16'dır).

Zorunlu eğitim (Milli eğitimce zorunlu kılınan 12 yıllık eğitimin, ilköğretim kısmını tamamlamış olması gerekirken, kalan 4 yıllık zorunlu eğitimini açıköğretim şeklinde yapmalıdır.)

Başarı (Mezun olduğu ilköğretim ortalama notu 70 puanın altında olmamalıdır).

Sağlık (Herhangi bir kronik hastalığı bulunmamalı).

Adli sicil (Kaydı temiz olmalıdır).

Ailevi problem (Eğitimini engelleyecek, ailevi problemleri olmamalıdır).

Ahlaki konular

Milli ve manevi değerler bilinci

İstek - gönüllülük (Bu hususta, talebenin medresede okuma isteği olmalı, aile zoru ile okumamalıdır)

3.14.3. Külliye Eğitim Sisteminde Merhaleler

Talebeler medreseye başladıkları günden itibaren önlerinde 3 merhaleden oluşan toplamda 9 yıllık bir maarif süreci yer almaktadır. Bu merhaleler sırasıyla Hüseyini Kursu, Bâkiyye Kursu, Râşidiyye Kursu şeklinde isimlendirilmektedir. Bu merhaleler arası geçişler müderrislerin onayı ve yapılan birtakım sınavlarından alınacak başarılarla bağlıdır. Sonraki merhale için müderrisin onayı olmazsa, merhaleye geçmediği için külliye ile bağı kesilir. Talebenin külliye ilk kabulünden en son merhaleye kadar edebindeki ve ahlakındaki gelişimi son derece önemsenmektedir.

Birinci Merhale (1 Yıl), Hüseyini Kursu

Amacı: Şer'i İlimleri okuyabilecek öğrencileri, bilgi ve ahlaki yönden hazırlamaktır.

Eğitim süresi bir yıldır

Talebe alım prosedüründen başarıyla geçen öğrenciler bu kurumlara yerleşirler.

Sınıf ortamında ders verilir.

Hoca merkezli eğitim yöntemi uygulanır.

BİRİNCİ MERHALE (1 YIL), HÜSEYİNİ KURSU

Talebenin Gördüğü İlimler

1) Kur'an-ı Kerim

- ElifBa
- Tecvid
- 30. Cüz Ezberi

2) Temel Dini Bilgiler

- Akaid
- İlmihal
- Siyer
- Ahlak

3) Pratik Arapça

- Kavâid
- Muhadese
- Kitabe
- Kıraât

4) Mevlid-i Şerif

- Vesîletü'n-Necât
- Mevlida Melaye Bateyi

Tablo 3.1. Birinci Merhale Hüseyini Kursu Günlük Programı

BİRİNCİ MERHALE HÜSEYİNİ KURSU GÜNLÜK PROGRAMI			
ÖĞLEDEN ÖNCE		ÖĞLEDEN SONRA	
SAAT	PROGRAM	SAAT	PROGRAM
05: 00 - 05: 30	KALKIŞ	13: 00 – 13: 30	ÖĞLE NAMAZI
05: 30 - 06: 00	SABAH NAMAZI KUR’AN VE VİRD	13: 30 – 14: 10	6.DERS
06: 00 - 07:00	METİN	14: 20 – 15: 00	7. DERS
07: 00 - 07: 45	KAHVALTI	15: 05 – 15: 45	8. DERS
07: 45 - 08: 00	DERSE HAZIRLIK	15: 45 – 16: 00	ABDEST
08: 00 - 08: 40	1.DERS	16: 00 – 16: 45	İKİNDİ NAMAZI VE HATME
08: 50 - 09: 30	2. DERS	16: 45 – 17: 45	METİN
09: 40 – 10: 20	3. DERS	17: 45 – 17: 55	ABDEST
10: 40 – 11: 20	4. DERS	17: 55 – 18: 15	AKŞAM NAMAZI
		18: 15 – 19: 00	YEMEK
11: 40 – 12: 10	5.DERS	19: 00 – 20: 00	METİN - MÜTAALA
		20: 00 – 20: 30	ETÜD - MÜTAALA
12: 10 – 13: 00	YEMEK VE DİNLENME	20: 30 – 20: 40	ABDEST
		20: 40 – 21: 00	YATSI NAMAZI VE VİRD
		21: 00 – 22: 00	İSTİRAHAT

171

İkinci Merhale (4 Yıl), Bâkiyye Kursu

Amacı: Talebeleri Arapça Gramer ve Usul derslerinde yetiştirmek ve şer’i ilimlere hazırlamaktır.

Eğitim süresi dört yıldır.

Kaynak eserlerin tümü Arapçadır.

Metin ezberi yapılır.

Hoca merkezli eğitim yöntemi uygulanır.

Müzakere yoğunluğu vardır.

¹⁷¹ Birinci Merhale Hüseyini Kursundan alınmıştır.

İKİNCİ MERHALE (4 YIL), BÂKİYYE KURSU

Talebinin Gördüğü İlimler

1) Kur'an-ı Kerim	• Hadaik-ul-Dekaik
2) Hat	6) Fıkıh
3) Pratik Arapça	• Nur-ül İzah (Hanefi)
4) Sarf	• Şerhu Sittine Mes'ele (Şafii)
• Emsile	• Kudûrî (Hanefi)
• Bina	• İbni Kâsım (Şafii)
• İzzi	7) Usul-u hadis
• Saduni	• Metni Birgivî
5) Nahiv	8) Hadis
• Avamil	• Riyâzu's-Sâlihîn
• Zuruf	9) Mantık
• Şerh'ul Muğni	• Şerhu'l Süllem
• Hall'ul Meakıd	10) Belagat
• El-Behcetü'l Merdıyye	• El-Verdetu'n-Neddâre
• Terkip	
• Et-Tuhfetü's-Seniyye	

Tablo 3.2. İkinci Merhale Bâkiyye Kursu Günlük Programı

İKİNCİ MERHALE BÂKİYYE KURSU GÜNLÜK PROGRAMI			
ÖĞLEDEN ÖNCE		ÖĞLEDEN SONRA	
SAAT	PROGRAM	SAAT	PROGRAM
05: 00-05:30	KALKIŞ	13: 00 – 13: 30	ÖĞLE NAMAZI
05: 30-06:00	SABAH NAMAZI KUR’AN VE VİRD	13: 30 – 14: 10	6.DERS
06: 00-07:00	METİN	14: 20 – 15: 00	7. DERS
07: 00-07:45	KAHVALTI	15: 05 – 15: 45	8. DERS
07: 45-08:00	DERSE HAZIRLIK	15: 45 – 16: 00	ABDEST
08: 00 - 08:40	1.DERS	16: 00 – 16: 45	İKİNDİ NAMAZI VE HATME
08: 50 - 09: 30	2. DERS	16: 45 – 17: 45	METİN
09: 40 – 10:20	3. DERS	17: 45 – 17: 55	ABDEST
10: 40 – 11: 20	4. DERS	17: 55 – 18: 15	AKŞAM NAMAZI
		18: 15 – 19: 00	YEMEK
11: 40 – 12: 10	5.DERS	19: 00 – 20: 00	METİN - MÜTAALA
		20: 00 – 20: 30	ETÜD - MÜTAALA
12: 10 – 13: 00	YEMEK VE DİNLENME	20: 30 – 20: 40	ABDEST
		20: 40 – 21: 00	YATSI NAMAZI VE VİRD
		21: 00 – 22: 00	İSTİRAHAT

172

Üçüncü Merhale (4 Yıl), Râşidiyye Kursu

Amacı: Öğrencileri Şer’i ilimlerde yetiştirerek ilmi yeterlilik kazanmalarını sağlamaktır.

Eğitim süresi dört yıldır.

¹⁷² İkinci Merhale Bâkiyye Kursundan alınmıştır.

Kaynak eserlerin tümü Arapçadır.

Bu merhaleyi başarıyla tamamlayan öğrenciler, ilmi yeterlilik belgesi/ İcazetname almaya hak kazanır.

Mütalaa ve araştırma ağırlıklıdır.

ÜÇÜNCÜ MERHALE (4 YIL), RÂŞİDİYYE KURSU

Talebinin Gördüğü İlimler

1) Tefsir • Tefsîrû'l-Celâleyn	7) Hadis • Et-Tecrîdü's-Sarîh
2) Ulûmü'l Kur'ân • Nehcü't-Teysir	8) Nahiv • El-Fevaidu'd-Diyaiyye
3) Akaid • Tuhfetü'l-Mürîd• Şerhu'l Akaid	9) Belâgat • İsamüddin ale'l-Feride• Dürusu'l Belâga• Muhtasarü'l Meânî
4) Usûl-i Fıkıh • Cem'u'l-Cevâmi'• Şerhü'l-Varakat• Şerhü'l-Menâr (Hanefî)• Minhâcü'l-Vüsûl(Şafîi)	10) Münazara • Âdâbü'l-Bahs• Abdulvehhab
5) Fıkıh • El-Hidâye(Hanefî)• Fethü'l-Mu'in (Şafîi)• Minhâcü't-Tâlibîn(Şafîi)• Er-Rahbiyye (Miras)	11) Vad' • RisaletilVadiyye
6) Usulu'l Hadis • Nüzhetü'n-Nazar	12) Mantık • El-Verdetu'n-Neddâre
	13) Tasavvuf • Er-Risaletü'l-Kuşeyriyye

Tablo 3.3. Üçüncü Merhale Râşidiyye Kursu Günlük Programı

ÜÇÜNCÜ MERHALE RÂŞİDİYYE KURSU GÜNLÜK PROGRAMI			
ÖĞLEDEN ÖNCE		ÖĞLEDEN SONRA	
SAAT	PROGRAM	SAAT	PROGRAM
05: 00 - 05: 30	KALKIŞ	13: 00 – 13: 30	ÖĞLE NAMAZI
05: 30 - 06: 00	SABAH NAMAZI KUR’AN VE VİRD	13: 30 – 14: 10	6.DERS
06: 00 - 07:00	METİN	14: 20 – 15: 00	7. DERS
07: 00 - 07: 45	KAHVALTI	15: 05 – 15: 45	8. DERS
07: 45 - 08: 00	DERSE HAZIRLIK	15: 45 – 16: 00	ABDEST
08: 00 - 08: 40	1.DERS	16: 00 – 16: 45	İKİNDİ NAMAZI VE HATME
08: 50 - 09: 30	2. DERS	16: 45 – 17: 45	METİN
09: 40 – 10: 20	3. DERS	17: 45 – 17: 55	ABDEST
10: 40 – 11: 20	4. DERS	17: 55 – 18: 15	AKŞAM NAMAZI
		18: 15 – 19: 00	YEMEK
11: 40 – 12: 10	5.DERS	19: 00 – 20: 00	METİN - MÜTAALA
		20: 00 – 20: 30	ETÜD - MÜTAALA
12: 10 – 13: 00	YEMEK VE DİNLENME	20: 30 – 20: 40	ABDEST
		20: 40 – 21: 00	YATSI NAMAZI VE VİRD
		21: 00 – 22: 00	İSTİRAHAT

173

9 yıllık maarif sürecini bitiren talebeler ilgili medreselerde, tecrübe kazanmaları için idare ve eğitim alanları olmak üzere iki farklı alanda ilgili medresenin müdürü gözetiminde 1 yıl staj görevi yaptıktan sonra icâzetlerini alarak mezun olurlar. İcazet töreni, medresenin eğitim sene sonu mayıs ayında yapılmaktadır. İcazet töreninde

¹⁷³ Üçüncü Merhale Râşidiyye Kursundan alınmıştır.

Kuran tilaveti, ilahiler, kasideler eşliğinde yapılmaktadır. İcazet, yeşil renkten kaplama ve plastik sayfalardan oluşmaktadır. İcazetin içerisinde Peygamberimiz (s.a.v.)’den başlayıp Sadat-i Kiram’dan devam edip en sonda da icazeti alacak olan talebenin ismi yazılmaktadır. İcazeti hakmeden talebenin ismi okunmakta ve icazeti talebeye Menzil Şeyhi Seyyid Abdulkaki el Hüseyini vermektedir. İcazeti alan talebe, bununla birlikte açıköğretimden de eğitimini tamamlamış olmakta olup, bu bilgi birikimiyle diyanetin veya diğer resmi kurumların açacağı sınavlara katılıp, hak ettiklerinde devlet görevlisi olabilirler. Külliyyede üç merhaleden toplam 600 kadar talebe eğitim görmektedir. Her merhaledeki talebelerin yaş grubu gereği eğitim durumları açık öğretim lise, açık öğretim veya uzaktan eğitim yükseköğretim, yüksek lisans olmak üzere değişiklik göstermektedir. Her eğitim senesi sonunda yaklaşık olarak 60 civarında talebe icazetini alarak hoca ünvanı elde etmektedir.

3.14.4. Eğitimde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Grup dersleri: Medreselerde her müderrise ait sayısı 15 veya 20’yi geçmeyen talebeler mevcuttur. Müderris bu 15 veya 20 kişilik sınıfını iki gruba (7 veya 10) ayırarak dersini verir. Eğitim gören talebe sayısının azlığı eğitimin kalitesi adına önem arz etmektedir. Talebeler bu bağlamda gruplar halinde ders alır ve dersini almak için müderrisinin odasına gider.

Birleştirilmiş grup dersleri: Müderris grup dersleri dışında bazı derslerde kendisine ait iki grubuna aynı anda da ders vermektedir. Bu dersler normal gördükleri dersler olup, bir toplu ders yapma şeklinde olup birbirlerinin durumunu da görmüş olmaktadır.

Müzakere: Talebeler müderrislerinden derslerini aldıktan sonra medresede yer alan müzakere salonunda gruplar halinde ders tekrarı yaparlar.

Mütalaa: Bir sonraki derse hazırlanmak adına mütalaa dersliklerinde ders hazırlığı yaparlar. Talebenin yarın göreceği derse akşamından hazırlanmasına denmektedir.

Mefhum: Haftalık aldığı derslerini mefhum adı altında sözlü olarak müderrisine anlatırlar. Bu bir çeşit haftalık gördükleri derslerin özetini sunmak şeklinde olup, haftanın son eğitim günü Perşembe günü müderrisin odasında gerçekleştirilmektedir.

Uygulamalı eğitimler: Talebelerin teorik dersler dışında pratik olarak aldıkları uygulamalı eğitimlerde mevcuttur. Bunlar; müezzinlik, sohbet - vaaz, hatiplik, fıkıh

eğitimleri, münazara, imamlık ve bitirme stajı eğitimleridir. Vaaz, Müezzinlik, İmamlık, Hatiplik gibi faaliyetlerin tecrübesini talebeye kazandırmak amacıyla sırasıyla özellikle Cuma namazında son merhale Râşidiyye Kursundaki büyük mescitte yapılmaktadır. Münazara gibi faaliyetler üç merhalenin de ortak konferans salonu olan Raşidiyye Kursundaki beş yüz kişilik konferans salonunda yapılmaktadır.

Bahs ve risâle: Talebeler, üçüncü merhale olan son 4 yıllık medreselerde ilk 3 yıl bahs, son yıl ise risale çalışması yaparlar. Bu bağlamda her talebe müderrisinin danışmanlığında belirlediği bir konuda çalışmasını gerçekleştirir. risale, yılın sonunda çalışması yazılı olarak müderrisine, Bahs ise sözel olarak konferansta tüm talebe ve müderrislere sunmasıdır. Bahs ve risâle günümüz akademik manada bitirme tezi veya semineri şeklinde değerlendirilebilir.

3.14.5. Külliye Merkez Kütüphanesi

3 merhalenin bir arada olduğu Seyyid Abdülhakim Elhüseyni Külliyesinin 2015 yılında kurulması ile faaliyete geçmiştir. Seyyid Abdülhakim Elhüseyni Kütüphanesi İslâmi ilimlerin hemen hemen her sahasında pek çok esere sahip olmakla birlikte, aldığı bağışlar kapsamında eski nüsha ve yazma eserlere de sahip bir kütüphanedir. Külliyyede uygulanan müfredat içeriği, Osmanlı medrese geleneğinin yansıması olmakla beraber, kütüphanesi içerisinde ağırlıklı olarak ana müfredata yardımcı tali kaynaklar yer almaktadır. Kütüphane, paydaşlarının bugün ve gelecekteki gereksinimlerini, beklentilerini karşılamak üzere, çağdaş bilgi hizmetlerini ve gelişmiş araştırma olanaklarını kullanarak sürekli iyileştirmeyi ve geliştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Ana kütüphane kullanım kapasitesi olarak aynı anda 150 kişiye hizmet verebilmektedir. Kütüphane fiziksel olarak ‘‘L’’ şeklinde olup birbirine uyum sağlayan mobilya, halı ve ferah mekânıyla kullanıcılarına hizmet sunmakta, çalışma masası ve bireysel okuma alanı ile kullanıcılara geniş imkân sağlamaktadır. Külliye'nin Râşidiyye kursunda bodrum 1. katta yer alan kütüphane 700 m²'lik bir alana sahiptir.

Modern çağın gereksinimlerine cevap veren kütüphane, standartlarını en üst düzeyde karşılayabilen, ergonomik bir kütüphanedir. Alanında, bireysel çalışmalara ihtiyaç duyulduğunda Dijital Kütüphane desteğiyle en üst düzeyde cevap verebilecek şekilde varlığını sürdürmektedir. Ayrıca dikkat edilen bir hususta medrese ve

kütüphanede ilmi değer taşıyan müsvedde kâğıtlar özel bir kutuda toplanmakta ve geri dönüşümü sağlanmaktadır. Ana kütüphanesi 30.000 cilt kitap kapasitesine sahiptir.

Materyaller raflarda Ehl-i Sünnet hassasiyetine riayet edilerek yer almaktadır. Ehl-i Sünnet çizgisinde bulunmayan kitaplar için açık raf hizmeti verilmemektedir. Kütüphanenin koleksiyonu 9,609 adet matbu eserden oluşmakta olup açık raf sistemi ile kullanıcılarına hizmet vermektedir.

Kütüphanede kitapların raf dizilimi ilk başta İslam'ın öncül kaynaklarından sayılan Kur'an-ı Kerim (Tefsir-Ulumu'l Kur'ân) ve Hadis Kaynakları ile araştırmacıları karşılamaktadır. Kütüphane raf yerleşimi ilimlerin birbirine göre ehemmiyet sıralaması ile birlikte hadis kaynaklarında "Cibril Hadisi" diye meşhur "İman, İslam, İhsan" hadisi şerifinden mülhem olarak, kaynakların dizilimi esas alınmıştır.

Böylelikle tefsir kaynakları hizasında hadis kaynakları yer almakta olup tefsir kaynaklarından sonra Akaid, Fıkıh ve Tasavvuf konulu eserler yer almaktadır. Bunların dışında kütüphane içerisinde eski nüsha ve yazma eserlerde kapalı raf sistemi ile hizmet sağlanmaktadır.

Kütüphane büyük çoğunluğu Arapça kaynaklarla donatılmış olmasıyla birlikte özel bir bölümü medrese programı içerisinde yer alan Bahs ve Risâle çalışmalarına destekleyici nitelikte başta referans kaynaklardan sayılmak üzere akademik niteliğe sahip Usulü Tefsire, Hadis Kaynaklarına, Tasavvufi Eserlere, Siyer Araştırmalarına, Felsefeye, Tarihe dair eserler yer almaktadır. Kütüphanede süreli yayınlara da yer verilmektedir. Süreli yayınlar olarak ilmi niteliğe sahip ve hakemli akademik çalışmalara yer almaktadır. Kütüphane maarif programları içerisinde yürütülen, çalışma süresi yıl içerisinde yayılmış danışmanlık kontrolü ile hazırlanan Bahs ve Risale çalışmaları da yıllara göre raflarda yerini almaktadır. Kütüphane ye bağlı olarak faaliyet yürüten Dijital Kütüphanede kütüphane otomasyonu üzerinden erişimi sağlanan koleksiyonların pdf formatında görüntülenmesi sağlanmaktadır.

Koleksiyon arama ve tarama işlemi kütüphane girişinde yer alan iki adet bilgisayarla sağlanmaktadır. Böylelikle kütüphane otomasyonundan arama yapan bir kimse konu, raf, yer, bölüm, bilgilerine hızla ulaşabilmektedir. Kaynaklar diğer kütüphanelerin aksine Arapça olarak da aranabilmektedir. Genel koleksiyonu oluşturan kitaplar ait olduğu bölümlerde literatüre göre sınıflandırılmaktadır.

Kütüphane koleksiyonunun güvenliği, Elektronik Güvenlik Sistemi ile korunmaktadır. Kütüphaneden yararlanma koşullarına ilişkin kurallar Külliye idaresi tarafından yürütülmektedir. Kütüphane teknik işlemlerinde kullanılan otomasyon sistemi, uluslararası standartlara göre tanımlıdır ve uygulamalar bu yöndedir. Araştırmacılar belirli kurallar çerçevesinde ödünç kaynak talebinde bulunabilir. Materyallerin güvenliği uluslararası standartlarına uygun ‘‘RFID LIBRID’’ kütüphane güvenlik sistemi ile muhafaza edilmektedir. Kütüphaneye bağlı olarak kitap atölyesi adı altında görevli kişiler tarafından kontrolü sağlanan bir mekânda kitapların ciltleme, tamir, havalandırma ile ‘‘Sahafılık’’ kültürü bir nebze de olsa yaşatılmaktadır.

Kütüphanede bulunan kitaplardan Tasavvuf ve Tefsir kitaplarından birkaç örnek verecek olursak:

Tasavvuf Kitapları

- Et-Taarruf Li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf / Ebu Bekr Muhammed B. İbrâhim B. Ya'kûb El-Kelâbâz
- Tasfiyetü'l-Kulûb Min Edrâni'l-Evzâr Ve'z-Zünûb / Yahya B. Hamza El Yemani Ez-Zimari
- Hüccetullâhi'l-Bâliğa/ Şah Veliyyullahed-Dihlevî
- El-Lum' Fi't Tasavvuf/ Ebu Nasr Es-Sirac Et-Tusi
- El-Lüma' Fi't-Tasavvuf -/Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-Serrâc et-Tûsî

Tefsir Kitapları

- Bahrü'l-Medid / İbn Acibe El-Haseni
- Aynu'l-A'yân /Molla Fenârî
- Rûhu'l-Beyân / İsmâil Hakkı Bursevî

Tablo 3.4. Kaynak Koleksiyon Konu Dağılımı/ 2018-19 (Mevcut Koleksiyon)

KAYNAK KOLEKSİYON KONU DAĞILIMI/ 2018-19 (MEVCUT KOLEKSİYON)		
NO	KONULAR	KİTAP SAYISI
1	Tefsir	885
2	Ulumu'l Kuran	368
3	Hadis Kaynakları-Metin/şerh	1547
4	Uslu Hadis	127
5	Akaid-Kelam	438
6	Hanefi Fıkhı (Bütün bölüm)	2773
7	Şafi Fıkhı	
8	Hanbeli fıkhı	
9	Maliki fıkhı	
10	Fıkhul' Âm	
11	Tasavvuf Kaynakları	480
12	İslami İlimlerde Yardımcı Kaynaklar	857
13	Siyer-i Nebi	266
14	Türkçe Kaynakları (sisteme girilenler)	398
15	Alet İlimleri (nahiv sarf lügat)	531
16	Fıkıh usulü (mütekellim)	236
GENEL TOPLAM		8954

3.14.6. Örgün Eğitim

Talebeler medrese eğitiminin yanı sıra akademik eğitimlerini de bu 9 yıllık maarif süreç içerisinde devam ettirmek zorundadırlar. Böylelikle medrese eğitimini tamamlayan talebe icâzetini alırken, aynı zamanda akademik alanda diplomasını da almaktadır. Talebeler akademik eğitimlerini açık öğretim üzerinden tamamlamaktadır. Bu bağlamda açık öğretim lise ve en az ön lisans eğitimi olmak üzere lisans eğitimlerini de medrese sürecinde bitirmek zorundadırlar. Akademik eğitim kapsamında talebelere bu alanda çalışmaları adına eğitim materyalleri ve ders çalışma imkânı sağlanmaktadır. Akademik alanda talebeler yüksek lisans eğitimine de teşvik edilmekte ve yüksek lisanslarını değişik üniversitelerde yapan talebeler de mevcuttur. Talebeler medrese eğitimini yatılı yaptıkları için, akademik eğitimlerini açıköğretim üzerinden yapabilmektedirler.

3.14.7. Talebe Faaliyet Grupları

Medrese hayatı boyunca talebelere sunulan ilim faaliyetleri dışında talebenin kendini sosyal yönden geliştirmesi ve gerçekleştirmek isteği fikirleri projeye dönüştürebilmesi adına medreselerde bu ihtiyacı karşılayacak faaliyetler de yürütülmektedir. Bu kapsamda talebenin sosyal faaliyetlerini gerçekleştireceği talebe faaliyet grupları adı altında tamamen talebenin yürüttüğü bir sistem de mevcuttur. Bu yapı içerisinde oluşturulan faaliyet grupları çatısı altında talebeler sosyal çalışmalarını yürütmekte ve kendilerini geliştirmektedirler.

İlmi araştırma grubu

Akademik kariyer grubu

Medrese gelenekleri grubu

İslami sanatlar grubu

Mevlid ve ilahi grubu

Tiyatro grubu

Edebiyat grubu

Bu grupların çalışmaları bir müderrisin gözetiminde gönüllülük esasına göre katılımı olmaktadır. Bu sosyal grup faaliyetleriyle ders dışı zamanlarda talebenin motive edilmesi amaçlanmaktadır.

Örneğin; el sanatları ve ahşap işleme atölyesi adıyla bir sınıfı görme imkanımız oldu. Burada bir müderrisin gözetiminde talebeler zaman zaman ders dışı vakitlerde buraya gelip çalışmalar yapabilmekte, ahşap işleme sanatları veya tezhip, minyatür gibi sanatları öğrenme fırsatı yakalıyorlar. Bu sanatların icrası için gerekli araç-gereçlerin hepsi hemen hemen sağlanıldığı söylenebilir.

Örneğin; mevlid ve ilahi gruplarına bir müderrisin gözetiminde gönüllülük esasına göre katılımı özellikle ramazan ayında, kandil gecelerinde, icâzet törenlerinde faaliyetler yapılmaktadır.

3.14.8. Sosyal Etkinlikler

Medreselerde yoğun bir ilim programı yürütülmektedir. Bu yoğun program medreselerde eğitim gören genç yaştaki talebelere ister istemez stres ve yorgunluk yüklemektedir. Talebeler bu stres ve yorgunluktan arındırmak adına medreselerde talebelere hafta sonu tatillerinde ve maarif takviminde belirlenen zamanlarda birçok sosyal etkinlik gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlikler;

Semaver ve Mangal Etkinliği

Piknikler,

Çeşitli Yarışmalar

Sportif Faaliyetler (Havuz, spor salonu, voleybol, basketbol vb.)

Okçuluk

Zeka Oyunları

Külliyenin genişçe yeşil bahçesinde özellikle tatil günleri Perşembe ve Cuma günlerinde hava şartlarına bağlı olarak piknik, mangal-semaver gibi etkinlikler yapılmaktadır. Külliye'nin eğitiminde olduğu gibi bu sosyal faaliyetlerde de talebeye bu imkanlar ücretsiz sunulmakta ve grupça malzemelerini külliyeye görevlilerinden alıp kendileri bu sosyal aktivitelerini yapmaktadırlar. Talebeler, dersleri dışındaki vakitlerde Külliye'de Raşidiyye Kursunun bodrum 2. Katında yer alan yarı olimpik yüzme havuzu ve spor salonundaki aletlerden de belli saatlerde ücretsiz bir şekilde faydalanmaktadırlar.

3.14.9. Program ve Organizasyonlar

Külliyede ilmi eğitimlerin yanı sıra, ilim faaliyetlerine ve talebe yönelik program ve organizasyonlar mevcuttur. Bunlar;

Veli buluşmaları (Senede bir defa olmak üzere maarif yılının birinci dönemi sonunda yapılan ve velilerin davet edildiği toplantılardır).

Seminerler (Talebelere ufuk kazandıracak ve kendisini geliştirebileceği alanlarda, alanında uzman kişilerin külliyeye davet edilerek yapılan programlardır).

Bilgi yarışmaları (Sınıf bazlı yapılan ilim yarışmalarıdır).

İcâzet (Her sene sonunda mezun talebeler için yapılan, tüm talebe, müderris, misafir alimlerin ve velilerin davet edilerek yapılan mezuniyet programıdır).

Veli buluşmaları günü, örgün eğitim kurumlarında yapılan okul-aile toplantılarına benzetilebilir. Ancak burada her yıl dönem sonunda olmak üzere yapılması velilerin çocuklarının seviyesinin geldiği yeri öğrenmeleri için bilgi verici olmaktadır.

Seminerler ve bilgi yarışmaları ortak konferans salonunda yapılmaktadır. Mostar gençlik derneği özellikle bu konuda yıl içerisinde belli konu başlıklarıyla yurtiçi ve yurtdışından davet ettikleri misafir alimler ve ilahiyat hocalarıyla söyleşiler, konferanslar, seminerler gibi etkinlikler düzenlemektedir.

Örnek vermek gerekirse; 27-29 Eylül 2019 tarihleri arasında "Mihrap İlmi Araştırma ve Düşünce" toplantısı yutiçinde ve yurtdışında hizmet veren, ilmi icazetnameye sahip hocaların yılda bir defa bir araya geldiği ve İslami İlimlerde tebliğlerin sunulduğu ilim meclisi toplantısı Seyyid Abdulhakim Külliye'sinde yapıldı. İki günlük toplantıda dördü Arapça olmak üzere yirmi bildiri yapıldı.

İcâzet törenleri 9 yıllık eğitim süreci sonunda icazetname almaya hak kazanmış hocalar için her yıl eğitim sonu tarihi olan mayıs ayı içerisinde Râşidiyye Kursunun geniş mescidinde yapılmaktadır. 2018 yılında 65 talebeye, 2019'da 66 talebeye icazetname verilmiştir. İcazetname alacak talebeler en ön saf hizasına gelip önlerine konulan yeşil renkten cüppe ve beyaz renkten takkeyi alıp giymektedirler. İsimleri okunan talebe Şeyhin elinden yeşil renkten kaplamalı icazetnamesini almak suretiyle tören gerçekleşmiş olmaktadır. Aşağıda örnek bir icâzetname fotoğrafı görülmektedir.

Resim 3.4. İcâzet

SONUÇ

Yaygın din eğitimi, yapılmış tanımlardan yola çıkarak örgün din eğitimi dışındaki bütün din eğitim faaliyetleri olarak tanımlamaktadır. Yaygın din eğitiminin gerçekleştirildiği pek çok alan vardır. Çalışmamızın konusunu Menzil'deki yaygın din eğitiminin gerçekleştirildiği alanlarından biri olan tasavvufi faaliyetler oluşturmaktadır.

İnsanın hayat boyu din ile ilişkisini, davranışlarını düzenlemek ve geliştirmeye yönelik bir faaliyet olan yaygın din eğitiminin en etkili alanlarından birini tasavvufi yapılar oluşturmaktadır. Günümüzde gerek ülkemizde gerekse de başka ülkelerde bu tasavvufi yapılar, din eğitiminin yaygın boyutunu çok etkili bir şekilde yerine getirmektedirler.

Menzil Nakşiliğindeki tasavvufi faaliyetlerin yaygın din eğitimi boyutu ile ele alındığı bu çalışmanın amaçladığı çıkarımlardan müridlerin davranışlarında değişikliğin meydana geldiği, gözlem ve görüşmelerden hareketle söylenebilir. Özellikle müridlerin birinci kaynak olarak kendi ifadeleri, olumsuz davranışların Menzil'e yapılan bağlılıkla bırakıldığı böylece tasavvufi bu adapların mürid üzerinde davranış değişikliği sağladığı görülmektedir.

Menzil'deki yaygın din eğitimi faaliyeti olan tasavvufi yaşam, katılımlı gözlem şeklinde aralıklarla oraya gitmek suretiyle ele alındı. Bu gözlemlerden en çok dikkati çeken husus, yaygın din eğitiminin belirgin özelliği olan gönüllülük esasının yapılan faaliyetlerde göze çarpmasıdır. İnsanlar kendi istekleriyle işinden, ailesinden feragat edip uzak yerlerden Menzil'e geldiklerini ve burada bulunmaktan, çeşitli hizmetlerde çalışmaktan gayet memnun olduklarını, manevi olarak rahatladıklarını, yaptıkları tövbe ve zikir ile huzurlu olduklarını gözlemlendi. Yaygın din eğitiminin müslümanlarda hedeflediği olumlu kazanımların önemli kısmını Menzil'deki tasavvufi faaliyetlerle elde edildiğini yapılan görüşmelerden yola çıkılarak söylenebilmektedir.

Yaygın din eğitiminin yapıldığı mekan ve araçların yürütülen faaliyetlerin etkililiği üzerinde önemi yadsınamaz. Menzil'de ve Menzil'e bağlı olarak farklı yerlerde tasavvufi eğitimin bu mekanlar ve araçlarla yürütüldüğü görülmektedir. Örnek vermek gerekirse; TV, Dergiler, Ev Sohbetleri, Medreseler, Vakıf ve Dernekler ve en önemlisi sayılabilecek Menzil'deki Seyyid Abdulhakim el Hüseyin-i Külliyesi ile yaygın din eğitimin çok geniş topluluklara ulaştırıldığı görülmektedir.

Yaygın din eğitiminin tüm yaş gruplarına hitap ettiği bu faaliyetin bilinen bir özelliğidir. Çalışmamızı alan araştırması ve gözlem metoduyla yürüttüğümüzden Menzil’de tasavvufi eğitim ve tecrübe için gelenlere bakıldığında, her yaş grubundan insanların bu yaygın din eğitimi faaliyetlerine katıldıklarını gözlemlenmiştir.

Menzil’de gelen müridlere yönelik gerek cami ve diğer yapıların mimarisi; tövbe, sohbet, ibadetleri beraber yapma alışkanlığı kazandırma, zikir gibi adapların yaygın din eğitimi sayılan tasavvufi faaliyetlerin insanların yaşadıkları dini ve ahlaki problemlere karşı manevi yönden destek olma yönünü göstermektedir. Menzil’de bu manevi destek ayırım yapılmadan istekte bulunan her kişiye kılınan vakit namazlarından sonra görevlendirilmiş donanımlı hocalarca genelde camide veya başka mekanlarda verilmektedir. Gözlemlerden yola çıkılırsa Menzil’e gelenlerin bir kısmının işi ile ilgili, hastalığı ile ilgili, terk edemediği kötü alışkanlığı ile ilgili, ailevi sorunları gibi konularda yaşadığı buhrana karşı bu manevi desteği elde etmek için geldikleri söylenebilir.

Menzil Nakşibendiliği, yurt içinde pek çok şehirde yurt dışında ise birkaç Avrupa ve Asya ülkesindeki medrese ve külliyelerinde planlı, programlı din ve tasavvuf eğitimleriyle yaygın din eğitiminin önemli bir ayağını gerçekleştirmektedir. Gerek kendisine bağlı medreselerde bu yetiştirdiği talebeleri görevlendirmekle gerekse de kendi istekleriyle yetişen talebeler başka kurumlarda sınavlardan başarılı olarak istihdam olmalarıyla yaygın din eğitimi verecek olan yetişmiş eleman ihtiyacını da gidermiş olmaktadır.

Yaygın din eğitiminin önemli bir gerekliliği, maddi imkansızlık gibi sebeplerden örgün din eğitimi dışında kalmış olanlara din eğitiminin verilmesidir. Menzil’deki din ve tasavvufi eğitimin verildiği Hüseyin-i Külliyesi’ndeki talebelerden hiçbir ücretin talep edilmemesi, maddi durumu iyi olmayan talebelere kitap ve benzeri konularda maddi destek çıkılması yaygın din eğitiminin bu gerekliliğinin yerine getirildiğini ortaya koymaktadır.

Yaygın din eğitiminin yapıldığı kurumların başında camiler gelmektedir. Menzil’de cami; birlikte namaz kılınan, namazdan sonra tövbenin yapıldığı, belli vakitlerde özellikle ikindi namazlarından sonra Mürşidin görevlendirdiği halifelere insanların dertlerini paylaştıkları, Menzil’e gelen misafirlerin alt katta ve yazın yan

tarafında dinlenip uyuyabilmeleri, gelen misafirlerin içerisinde itikafa girebildikleri, tasavvufta önemli bir adap olan müridin mürşidini görmesi imkanının elde edilebildiği, içerisinde hutbe ve vaazların yapıldığı bir mekan olarak Menzil'deki caminin bu fonksiyonları yaygın din eğitimi boyutu bakımından önemini göstermektedir.

Yaygın din eğitimi; tanımlarından hareketle planlı, programlı yürütülen din eğitimi faaliyetleridir denilebilir. Menzil Nakşiliğine bağlı yürütülen tasavvufi eğitimde; tövbe almak, sekiz şart adabını yerine getirmek, cemaatçe camide namazı eda etmek, hatmeye girmek, mürşidini veya halifesini görmek(onunla sohbet etmek), vird çekmek ve virdi belli bir silsile ile artırmak gibi adapların bulunması Menzil'de gerçekleştirilen tasavvufi eğitimin bu özellikleri yaygın din eğitiminin planlı, programlı yönüne örnek olarak gösterilebilir.

Yaygın din eğitiminde kullanılan eğitim metodlarından örnek olmayı, tasavvufi eğitimde tecrübi bilgi kazanmakla ifade edilebilir. Menzil'de yapılan gözlemler; gelen misafirlerin veya müridlerin adeta birbirlerini sıkı sıkıya tembihlemiş gibi benzer davranışlarda bulunmaları(vakit namazlarında camiye gidip cemaatçe namaz kılmaları, belli vakitlerde vird çekmeleri, tövbe almaları, aynı kaptaki çorbayı içmeleri, aynı yerde yatıp dinlenmeleri gibi..), birbirlerini örnek alarak tecrübi olarak bilgilendikleri, aynı davranışta bulunmaya gayet özen göstermeleri yaygın din eğitimi yöntemlerinden örnek olma yönteminin uygulandığını ortaya koymaktadır.

Bu konuda yapılacak çalışmalar için şunlar önerilebilir: Tasavvufi eğitim ağırlıklı olarak duyuşsal yönü ilgilendirdiği için birebir görüşme, gözlem ve alan araştırmaları ile bu eğitimle muhatap olan bireylerdeki gelişimi ele almak faydalı olacaktır. Bu tür çalışmalarda objektifliği kaybetmemek, çalışmanın başarısını artıracaktır.

KAYNAKLAR

- AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Pegem Akedemi Yayınları, 22. Baskı, Ankara, 2012.
- AKPINAR, Cemil, İcazet, İslam Ansiklopedisi, cilt: 21, yıl: 2000.
- ALGAR, Hamid, Nakşibendiyye, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi cilt.32, 2006.
- ALTINTAŞ, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 171, Ankara, 1986.
- AL-TAFZANİ, Abu'l-Wefâ, Çeviren, Demirci, Mehmet, İslam Tasavvufuna Giriş, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, III, 1986.
- ATEŞ, Süleyman, İslam Tasavvufu, Radikal Yayınları, İstanbul-1992.
- AYDIN, M. Şevki, Din Eğitimi Bilimi, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017.
- AYIŞ, Mehmet Şirin, Semennûdi'de Nefis Mertebeleri, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt. 16, sayı. 2, 2014.
- BALTACI, Cahit, Klasik Dönem İslam Müesseseleri, İslami Araştırmalar Dergisi, cilt.12, 1999.
- BİLGİN, Beyza, Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt. XXIV, 1990.
- CEBECİOĞLU, Ethem, Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü, 3.Baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.
- COŞKUN, Büşra, Tasavvuf Düşüncesinde Bir Seyr ü Sülük Üzerine Bir İnceleme, ANASAY, 2017/2.
- ÇETİN, Özer, Zikir Ritüelinin Bilişsel Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı.31, 2017/1.
- DAM, Hasan, Yetişkinlerin Din Eğitimi, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2002.
- DOĞAN, Recai, Yaygın Din Eğitimin Neliği, Din Eğitimi El Kitabı, Editörler, Recai Doğan& Remziye Ege, 5. Baskı, 2017.

- EL HÜSEYNİ, Muhammed Saki, Arifler Yolunun Edepleri, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2019.
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, Kur'an- Kerim Meali, Sadeleştiren, Mehmet Şirin Doğan, Seda Yayınları, 2013.
- ERAYDIN, Selçuk, Çile, İslam Ansiklopedisi, cilt. 8, 1993.
- ERAYDIN, Selçuk & Uludağ, Süleyman, Erbain, İslam Ansiklopedisi, cilt. 11, 1995.
- ERDEN, Münire, Eğitim Bilimlerine Giriş, Arkadaş Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 2011.
- ERKAYA, Mahmud Esad, Tasavvuf Klasiklerinde Sohbet ve Uhuvvetin Temel İlkeleri, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt.1, sayı. 1, 2017.
- FİDAN, Nurettin, Okulda Öğrenme Ve Öğretme, Pegem Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2012.
- FİLİZ, Şahin, Diyanet Aylık Dergi (Ocak-Şubat-Mart), 1994, Cilt:30, sayı.1.
- GÖKTAŞ, Vahit, Tasavvufi Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011).
- GÖZÜTOK, Şakir, Bir Din Eğitimi Disiplini Olarak Tasavvuf, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1992.
- İPŞİRLİ, Mehmet, Medrese, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt. 28, 2003.
- KARA, Mustafa, Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, 15. Baskı, İstanbul 2018.
- KARA, Mustafa, Tekke Eğitimi Ve Literatürü, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, cilt. 6, sayı. 12, 2008.
- KARA, Mustafa, Tekke, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt. 40, 2011.
- KARAMAN, Kasım, Ritüellerin Toplumsal Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, 2010/1.

- KESKİN, Mustafa, Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gaziantep Örneği, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.4, Sayı.1. 2017.
- KEYİFLİ, Şükrü, Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı III, 1997.
- KOÇ, Ahmet, Din Eğitiminde Etkili İletişim, Rağbet Yay. 4.Baskı, İstanbul, 2016.
- KORUKÇU, Adem, Yaygın Din Eğitiminde İlahiyat Fakültelerinin Yeri ve Önemi, Değerler Eğitimi Dergisi, c. 8, no.20, Aralık, 2010.
- KÖYLÜ, Mustafa, Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, 3. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2014.
- MÜFTÜOĞLU, Mehmet, Kuran Ve Sünnet Bağlamında Yaygın Din Eğitimi, Artuklu Akedemi, 2017/4 (2).
- MÜSLİM, Ebu'l – Hüseyin Müslim b. Haccac el- Kuşeyri, es- Sahih, Kader, hadis no: 25, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Nasrullah Efendi, *Şah-ı Nakşibend*, Buhara Yayınevi, İstanbul, 1979.
- PEKER, Hüseyin, Din Psikolojisi, Çamlıca Yayınları. 2003.
- OKUMUŞLAR, Muhiddin, Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği, Din Eğitimi El Kitabı, Editörler, Recai Doğan&Remziye Ege, 5.Baskı, Ankara,2017.
- ÖNGÖREN, Reşat, Şeyh, İslam Ansiklopedisi, yıl: 2010, cilt: 39.
- USTA, Muhiddin, Tasavvuf Eğitiminde Etvâr-ı Seb'a Metodu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2015, İstanbul.
- USTA, Niyazi, *Menzil Nakşiliği Sosyolojik Bir Araştırma*, Töre Yayınları, Ankara, 1997.
- DEDE, Ayşe , *Menzil Nakşiliği Kadın Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma Isparta Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta. 2016.

- SAVAŞ, Ersin, Tasavvuf Ve Eğitim Üzerine Bir İnceleme, Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi (TURKEAD) cilt 1, sayı 1, Aralık 2016.
- Şah-ı NAKŞİBEND, Nasrullah EFENDİ, Buhara Yayınevi, İstanbul, 1979.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Es-Sülemi, Sünen-i Tirmizi, Çeviren, Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2007.
- Türkiye Diyanet Vakfı Heyeti, Muhammed Râşid EROL Maddesi , İslam Araştırmaları Merkezi, 1995.
- TOSUN, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A yayıncılık, 9. Baskı, 2017, Ankara.
- TOSUN, Necdet, Silsile, İslam Ansiklopedisi, cilt: 37, yıl: 2009.
- TOSUN, Necdet, Yeseviyye, İslam Ansiklopedisi, cilt: 43, 2013.
- TOSUN, Necdet, Türkiye’de Tarikatlar, Tarih ve Kültür, İSAM Yayınları, 2011.
- TOSUN, Necdet, Nakşibendiyye, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, cilt. 32, 2006.
- TÜRKDOĞAN, Orhan ve Orhan Gökçe, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi, 2.Baskı, Çizgi Yayınevi, 2015.
- YILDIRIM, Sunay, Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2009.
- YILDIZ, Mehmet, "Tasavvuf" Kavramının Kökeni Ve Anlamları Hakkında Bir İnceleme" , AKADEMİAR Dergisi, 2017 (Haziran), Sayı: 2.
- YILMAZ, Hüseyin, Din Eğitimi Ve Sosyal Barış, İnsan Yayınları, 2003, İstanbul.
- YILMAZ, Hüseyin, Yaygın Din Eğitimi Kurumları Ve Sosyal Barış, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, V. Cilt, II. Sayı, 2001, Sivas.
- YILMAZ, Hüseyin, Cami Eksenli Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimin Neliği, Din Eğitimi El Kitabı, Editörler, Recai Doğan & Remziye Ege, 5. Baskı, 2017.
- YILMAZ, Ömer, Geçmişten Günümüze Tasavvuf Ve Tarikatlar, Akçağ yayınları, 2.Baskı, 2015, Ankara.

İnternet Siteleri

- <https://www.besir.org.tr/Giris> (Erişim - 10/11/2019).
- <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/165/erkeklerin-namazda-baslarini-ortmeleri-gerekir-mi-> (Erişim - 21/06/2020).
- [http://www.naksibendi.com.tr/icerik/88/17/vird-nedir,](http://www.naksibendi.com.tr/icerik/88/17/vird-nedir) (Erişim - 29/10/2019).
- <http://www.semerkand.com.tr/hakkimizda/> (Erişim - 03/11/2019).
- <http://semerkandvakfi.org/kulturel-faaliiyetler/> (Erişim - 09/11/2019).
- [https://sozluk.gov.tr/?kelime=KERMES,](https://sozluk.gov.tr/?kelime=KERMES) (Erişim - 05/11/2019).

